

MASTEROPPGAVE

**Masterstudium i skolerettet utdanningsvitenskap med
fordypning i norsk**

Mai 2021

Narrative tema i barnelitteraturen – to ulike perspektiv på barnet og
litteraturen

Narrative themes in children's literature - two different perspectives on
the child and literature

Anders Lillesæter

OSLOMET

OsloMet – storbyuniversitetet

Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier

Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning

Forord

Denne masteroppgaven er en avsluttende del av Masterstudium i skolerettet utdanningsvitenskap med fordypning i norsk ved OsloMet. Det har vært et givende prosjekt, og står som en positiv erfaring gjennom fem års utdanning.

Jeg vil takke min veileder Dag Skarstein for god hjelp i prosessen. Takk for gode tilbakemeldinger og støtte.

På tross av koronasituasjonen har seminarne, som har blitt gjennomført digitalt, holdt høy kvalitet og vært hjelpsomme. Dette er takket være alle veiledere og andre medstudenter som har engasjert seg i hverandres prosjekter.

Jeg vil også takke OsloMet for å holde biblioteket åpent gjennom pandemien med gode smitteverntiltak.

Anders Lillesæter

Oslo, mai 2021

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	6
Abstract	7
Kapittel 1 - Introduksjon	9
1.1 Fortellinger og livsmestring.....	10
1.2 Inndeling etter narrativ tematikk	12
1.3 Oppgavens oppbygging	13
Kapittel 2 - Folkehelse og livsmestring	13
2.1 Kritikken av folkehelse og livsmestring.....	15
2.2 Fortellinger i en særposisjon	16
Kapittel 3 – Teori	17
3.1 Kulturorientert posisjon til barnelitteratur.....	17
3.1.2 Den tidligere myteforskning	18
3.1.3 Heltemytefortellingens religiøse opphav	19
3.1.4 Heltemyten som selvfortelling.....	21
3.1.5 På en knivsegg mellom kaos og orden	22
3.1.6 Utvikling er avhengig av <i>det ukjente</i>	24
3.1.7 Handling og evaluering.....	24
3.1.8 Fortellinger er en del av vår sosiale verden.....	25
3.1.9 Heltemyten i dagens fortellingsunivers.....	26
3.1.10 Eventyret og populærkulturen.....	27
3.1.11 Individ til kollektiv	27
3.1.12 Eksistensielle behov og overgangsfaser	28
3.1.13 Oppsummering	28
3.2 <i>Det individualiserte barnet</i>	29
3.2.1 Modernitetens prosjekt	29
3.2.2 Fortellinger og terapi	30
3.2.3 Utvikling gjennom det indre	31
3.2.4 Utfordrende litteratur utvikler en positiv selvfortelling.....	32
3.2.5 Det menneskelige slektskap	33
3.2.6 Estetisk autonomi og barnelitteratur.....	34

3.2.7 Oppsummering	35
3.3 Hvordan forstå barnelitteraturen i lys av samtidens diskurser	35
3.3.1 Progressiv og regressiv fortelling	35
3.3.2 Det moderne liv	37
3.3.4 Den moderne fortellingen	38
3.3.5 Den terapeutiserende kultur	39
3.3.6 Oppsummering	39
Kapittel 4 - Analysekriteriene.....	40
4.1 De fem analysekriteriene	40
4.1.1 Overordnet struktur.....	40
4.1.2 Helt og motstander	42
4.1.3 To ulike reaksjoner på konflikt hos mennesket	42
4.1.4 Kollektiv og ansvar	44
4.1.5 Aktivt subjekt eller passivt objekt	45
4.1.6 Kriteriene for å karakterisere fortellingens struktur	45
Kapittel 5 - Utvalgelse av analyseobjekter	46
5.1 Den voksne livsverden projisert i barnelitteraturen.....	47
5.1.2 Prisvinner og omdiskutert	49
5.2 Barnets litterære preferanser.....	50
5.2.1 Bestselgeren	51
Kapittel 6 - Analyse	53
6.1 Analyse av Operasjon svartskog – Detektivbyrå nr.2- Oppsummering av alle kriteriene	54
6.2 Analyse av Søster- Oppsummering av alle kriteriene	57
6.3 Oppsummering av analyse.....	60
6.4 Analyse av paratekster - oppsummering	60
Kapittel 7 - Avsluttende refleksjoner rundt to narrative tema.....	61
7.1 Samfunnsforhold gjenspeiles i barnelitteraturhistorien.....	62
7.1.2 Holdninger til barnet og litteraturen.....	63
7.1.3 Oppdragelse ønskes og selges	63
7.1.4 Kunstneriske idealer i barnelitteraturen	65
7.1.5 Kunsten glemmer barnet.....	66
7.1.6 Kunstnerposisjon blir terapeutisk litteratur	67
7.1.7 Individualpsykologiske fortellinger ment som terapi for barnet	68

7.1.8 Terapi for forfatter og den voksne leser.....	69
7.1.9 All-alder-litteratur	70
7.1.10 Terapi en del av den moderne bevissthet	71
7.1.11 Ulike diskurser representert i to narrative temaer i litteraturen	72
<i>7.2 Fortellingens utviklingsfortrinn.....</i>	<i>73</i>
7.2.1 Selvføttellingsstruktur forutsetter mestringsstro.....	73
7.2.3 Litteratur som terapi for undertrykkende selvføttellinger	75
7.2.4 Utvikling gjennom utfordringene.....	76
7.2.5 Ikke motstandere, men medarbeidere mot utvikling	77
<i>7.3 Samspillet mellom barnet og litteraturen i den moderne verden.....</i>	<i>78</i>
7.3.1 Heltemyten som vaksinasjon mot meningsløsheten	78
7.3.2 Ingen sammenheng, ingen mening.....	79
7.3.3 Individet vokser og kulturen forsvinner	80
7.3.4 Selvstendig og målrettet	81
7.3.5 Terapi er nødvendig	82
7.3.6 Delingen av det vanskelige som trøst.....	83
7.3.7 Fellesskap og ansvarstakelse gjennom følelser	84
7.3.8 Kollektiv gjennom handling eller følelser	85
<i>7.4 Mestringsforventning og selvføttelling.....</i>	<i>86</i>
7.4.1 Litteraturen veileder mestringsstrategier	86
7.4.2 Selvstendige mestringserfaringer i møte med utfordringer i litteraturen.....	88
7.4.3 Ja takk begge deler.....	89
<i>7.5 Empati og livsmestring</i>	<i>90</i>
7.5.1 Litteratur og sosial kompetanse	91
<i>7.6 Litterære tolkningsferdigheter og livsmestring</i>	<i>93</i>
7.6.1 Utvikling av tolkningskompetanse	93
7.6.2 Progressive fortellinger veileder tolkningsferdigheter.....	93
7.6.3 Litteratur og livet	94
7.6.4 Analytisk og erfaringsbasert tilnærming til litteraturundervisning.....	96
7.6.5 Litterære ferdigheter og livsmestring	97
<i>7.7 Madsens kritikk av livsmestring og norskfagets rolle.....</i>	<i>98</i>
7.7.1 Fortellinger behandler det psykiske indirekte	99
<i>7.8 Konklusjon.....</i>	<i>100</i>
Referanser	102

Vedlegg	105
1. <i>Analyse av Operasjon svartskog – Detektivbyrå nr.2</i>	105
2. <i>Analyse av Søster</i>	112
3. <i>Analyse av paratekster</i>	117
3.1 Prisvinnere.....	117
3.2 Bestselgere.....	119

Sammendrag

Denne oppgaven presenterer ulike teorier som grunngir litteraturlæsning i et Folkehelse- og livsmestringsperspektiv. Oppgaven peker imidlertid på at grunngivelsen for litteraturlæsning har to ulike diskursive utgangspunkt – et kulturorientert og et individualpsykologisk - som får konsekvenser for hvilke fortellinger som blir oppvurdert. Videre antyder oppgaven at læreplanens omtale av FoL peker mot ett av de to narrative temaene, mens det andre blir nedtonet.

Denne oppgaven presenterer en inndeling av barnelitteraturen etter narrativ tematikk som tematiserer sentrale elementer ved FoL. Kulturorientert narrativ tematikk fremstiller et subjekt som seirer over det onde og redder sitt samfunn. I møte med disse fortellingene gis barnet muligheter til å leve seg inn i en lik aktiv rolle, noe som kan gi potensiale for at barnet gir seg selv en lignende rolle i eget liv. Dette kan gi mestringsforventninger og positive forestillinger om fremtiden, og kan være en viktig medvirkende faktor for god psykisk helse. Den andre er individualpsykologisk narrativ tematikk, hvor den oppbyggende strukturen og det seirende subjektet ikke får like stor relevans for fortellingens handling. I stedet rettes oppmerksomheten mot karakterens indre mentale landskap av tanker og emosjoner. Slike fortellinger har ofte en åpen eller ambivalent slutt, og trigger slik et tolkningsbehov på en annen måte enn de progressive fortellingenes lykkelige slutt. De møter problemstillinger og utfordringer som kan være overførbare til eget liv, og gi forståelse for andre mennesker. De to narrative temaene som kommer til uttrykk i barnelitteraturen er drevet av ulike diskursive krefter. Den kulturorienterte fortellingen kan plasseres innenfor en didaktiserende diskurs hvor hensikten er å overføre et sett med verdier til barnet gjennom eksemplifiseringen og glorifiseringen av helten. Salgstallene viser at kulturorienterte fortellinger er populære blant barn. Dette indikerer at disse fortellingene kan være tilpasset barnets livsverden, og ha til hensikt å underholde. Individualpsykologiske fortellinger viser en terapeutisk holdning til

barndom, hvor konfliktnivåene befinner seg på et indre plan. Denne narrative tematikken ser ut til å være preget av den voksnes livsverden ved at den ikke er like tydelig blant bestselgerne, men mer fremtredende blant prisvinnerne.

Med utgangspunkt i teorien bak de to narrative temaene skriver oppgaven fram kriterier for å kategorisere fortellinger inn i disse to narrative temaene. En analyse med disse kriteriene viser at struktur og tema ikke er løsrevet fra hverandre, men at de henger sammen. I oppgaven analyseres en bestselgende og prisvinnende bok med de utformede kriteriene for å vise samtidens barnelitteraturs ulikhet og mulige inndeling i to narrative temaer.

Opgaven finner begge narrative temaene som viktige med hensyn til ivaretagelse av god psykisk helse i det moderne klasserommet. Det finnes også bekymringer for at en terapeutisk holdning til barnet, som både viser seg i FoL og de individualpsykologiske fortellingene, skal redusere plassen til de kulturorienterte fortellingene. En type fortelling vil ikke alene imøtekomme behovene samtidens elever har av litteraturen, og oppgaven forsøker å presentere relevansen begge fortellingene kan ha relatert til barns psykiske helse.

Nøkkelord: Folkehelse og livsmestring, barnelitteratur, utviklingspsykologi, psykisk helse, terapeutisk diskurs, individ og kollektiv, refleksiv identitet, selvfortelling

Abstract

This thesis presents various theories that underpin literature reading in a Public Health and Life skill perspective (Folkehelse og livsmestring). However, the thesis points out that the basis for reading literature has two different discursive starting points - a culture-oriented and an individual-psychological one - which has consequences for which narratives are exalted. Furthermore, the thesis suggests that the curriculum's discussion of FoL (Public Health and Life skill) points to one of the two narrative themes, while the other may be toned down. This thesis presents a division of children's literature according to narrative themes that thematize key elements of FoL. Culture-oriented narrative themes present a subject who overcomes evil and saves his society. In the face of these stories, the child is given opportunities to live in an equally active role. Which can give potential for the child to give himself a similar role in his own life. This can lead to expectations of coping and positive perceptions about the future. This could be an important contributing factor to good mental health. The second is individual-psychological narrative themes where the constructive structure and the victorious subject do not gain as much relevance to the plot. Instead,

attention is drawn to the character's inner mental landscape of thoughts and emotions. Such narratives often have an open or ambivalent ending, and trigger such a need for interpretation in a different way than the happy ending of the progressive narratives. They face issues and challenges that can be transferable to their own lives, or provide understanding for other people.

The two narrative themes that are expressed in children's literature are driven by different discursive forces. The culture-oriented narrative can be placed within a didactic discourse where the intention is to transfer a set of values to the child through the exemplification and glorification of the hero. The sales figures show that culture-oriented stories are popular among children. This indicates that these stories may be adapted to the child's consciousness, and have entertaining purposes. Individual psychological-narratives show a therapeutic attitude towards childhood where the levels of conflict are on an inner level. This narrative theme seems to be characterized by the adult's consciousness because it is not as dominant among the bestsellers, but more prominent among the prize winners.

Based on the theory behind the two narrative themes, the thesis writes out criteria for categorizing narratives into these two narrative themes. An analysis with these criteria shows that structure and theme are not detached from each other, but that they are connected. The thesis analyzes a best-selling and award-winning book with the designed criteria to show contemporary children's literature inequality and possible division into two narrative themes. The thesis finds both narrative themes important with regard to safeguarding children's mental health in the modern classroom. There are also concerns that a therapeutic attitude towards the child, that manifests itself in both FoL and the individual psychological narratives, will reduce the space for the culture-oriented narratives. One type of narrative will not meet the needs of contemporary students for the literature alone, and the thesis tries to present the relevance both narrative themes may have related to children's mental health.

Key words: Public health and life skills, children's literature, developmental psychology, mental health, therapeutic discourse, individual and collective, reflexive identity, self-narrative

Kapittel 1 - Introduksjon

I denne oppgaven undersøkes teoretiske tradisjoner som beskriver betydningen fortellinger har for barn. Disse tradisjonene handler om hvilke behov fortellingene imøtekommer hos barnet som leser, og den psykologiske, kulturelle og samfunnsmessige rolle fortellingen har. Denne oppgaven tar altså utgangspunkt i teorier om fortellingens rolle for barnet i et utviklingsperspektiv.

Den ene teoretiske tradisjonen har som utgangspunkt at barn har behov for fortellinger som gir fremtidstro og tro på eget handlingspotensial, og at fortellinger kan nærme dette behovet. Dette knyttes til progressive fortellinger som er sterkt narrativt orientert. Det er fortellinger hvor vekten ligger på ytre handlinger, og tradisjonen hevder at slike fortellinger leses som symbolske representasjoner for verden og egen handlekraft. I disse fortellingene er det en forbindelse mellom individ og kulturen, og som symbolske representasjoner vil leseren se sitt liv tilknyttet kollektivet og et ønske om å ta ansvar. Denne teoretiske tradisjonen velger jeg å kalle en *kulturorientert* posisjon til barnelitteraturlitteratur.

Den andre tradisjonen er sterkere knyttet til en samtidsdiskurs om barnelitteratur som noen kaller terapeutisk. Den handler i mindre grad om det narrative og ytre handlinger, og mer om tekstens betydning for å utvikle forståelse av seg selv og andre mennesker gjennom tekster der det indre og psykologiske landskapet hos karakterene driver handlingen. Denne teoretiske tradisjonen velger jeg å kalle en *individualpsykologisk* posisjon til barnelitteratur.

I min undersøkelse er det litteraturens virkning på menneskets forestilling om seg selv og omverdenen som står i sentrum. Begge de to teoretiske tradisjonene argumenterer for at nettopp fortellinger har en viktig funksjon for menneskets tanke- og følelsesliv. Det tverrfaglige temaet Folkehelse og livsmestring inviterer til en diskusjon om litteraturens rolle for elevers liv og egen handlekraft. Temaet for denne oppgaven har blitt aktualisert gjennom Fagfornyelsen som igjen er en respons på trender i samtiden. I den nye læreplanen som tredde i kraft høsten 2020 vies elevenes psykiske helse stor oppmerksomhet. Siden 2010 viser undersøkelser at flere ungdommer opplever depressive plager, og mer stress og press knyttet til skole og mediebruk (Bakken, 2019; Sletten & Bakken, 2016). Det tverrfaglige temaet Folkehelse og livsmestring skal gi «elevene kompetanse som fremmer god psykisk og fysisk helse», og «utvikling av et positivt selvbilde og en trygg identitet» (Utdanningsdirektoratet,

2017, s. 12). Tankegodset bak den individualpsykologiske posisjonen til barnelitteratur har likhetstrekk ved kreftene og ideene bak Folkehelse og livsmestring.

Dette er oppgavens problemstilling:

Hvilket syn på barnet er det som preger diskursen rundt barnelitteraturen, og hvilke hensikter og funksjoner kan ulike fortellinger ha for barnet i et utviklingsperspektiv?

1.1 Fortellinger og livsmestring

Hvordan kan vi forstå sammenhengen mellom fortellinger og identitet og livsmestring?

Folkehelse og livsmestring blir omtalt i læreplanen i norsk NOR01-06 (2019) slik: «(L)esing av skjønnlitteratur og sakprosa kan både bekrefte og utfordre elevenes selvbylde og dermed bidra til deres identitetsutvikling og livsmestring». I læreplanen er det litteraturen som omtales med hensyn til livsmestringsperspektiver. Som denne oppgaven skal fremstille og drøfte, så finnes det ulike måter å forstå litteraturens utviklingspotensial. Elevers psykiske helse gis og har en viktig rolle i det moderne samfunn, og tankegodset som styrer norsklæreren bør derfor også være gjennomtenkt og nyansert.

Narrative teoretikere hevder at mennesket er et fortellende vesen som blir til gjennom den rollen en har i fortellingen om seg selv. James Wertsch (2002, s. 56) sier at spørsmålet «Hva skal jeg gjøre?» blir besvart når en har svaret på «hvilke fortellinger ser jeg meg som en del av?».

“We enter human society, that is, with one or more imputed characters – roles into which we have been drafted – and we have to learn what they are in order to be able to understand how others respond to us and how our responses to them are apt to be construed. It is through hearing stories about wicked stepmothers, lost children, good but misguided kings, wolves that suckle twin boys, youngest sons who receive no inheritance on riotous living and go into exile to live with the swine, that children learn or mislearn both what a parent is, what the cast of characters may be in the drama into which they have been born and what the ways of the world are. [...] Hence there is no way to give us an understanding of any society, including our own, except through the stock of stories which constitute its initial dramatic resources” (Wertsch, 2002, s. 56)

Dette sitatet handler ikke om det individuelle, men knytter fortellinger til kollektivet og kulturen. Opplevelsen av tilhørighet, sammenheng og håp er noe mennesket kan oppnå gjennom en selvfortelling hvor en ser sitt liv i forbindelse med en kultur. Det er i kontakt med slike fortellinger at en også gir seg selv en aktiv rolle med betydning. Identitet og mening blir skapt i selvfortellingen, og det er fortellingene en møter som konstruerer dette. Dette er et viktig premiss for oppgaven, og begrunner ytterligere litteraturens rolle for elevers livsmestring.

Oppgaven plasserer seg i en mellomposisjon der teori og analyse får en likere vekt enn det som kanskje er vanlig i en masteroppgave. Dette er fordi todelingen av teoritilfanget ikke tidligere er fremstilt komparativt slik dette prosjektet forsøker å gjøre. Den teoretiske delen er en selvstendig del av prosjektets undersøkelse og leder frem til analysekriteriene for romaner for barn. Analysekriteriene er utformet selvstendig, basert på teoritilfanget om barns behov for fortellinger. Kriteriene har til hensikt å kunne identifisere hvorvidt en fortelling omhandler individualpsykologiske temaer (karakterens indre liv), eller eksemplifiserer et univers hvor subjektet har ansvar for kollektivets og eget velbefinnende.

Analysekriteriene vil bli brukt på to barneromaner fra samtiden. Dette skal belyse hvordan en kan tenke seg en fortelling som behandler barnekarakteren individualpsykologisk, og en fortelling som knytter karakteren til kulturen. Samtidig diskuteres forskjellene mellom en voksen- og et barns preferanser for gode fortellinger. Den ene boken som analyseres er en bestselger, og den andre en prisvinner. Den bestselgende representerer trolig et barns behov for fortellinger, mens prisvinneren et voksent faglitterært miljø sitt syn på god barnelitteratur. Dette er interessant, da dette kan sees i lys av diskurser i samfunnet som påvirker den voksne, og teorier om barns utvikling som viser seg i deres behov for fortellinger.

Et underliggende premiss bak Folkehelse og livsmestring er at det er i enkeltindividets livsmestringen utvikles. Følgene av dette er at også den individualpsykologiske posisjonen til barnelitteraturen vil bli styrket i skolens arbeid med litteratur når arbeidet begrunnes med det tverrfaglige emnet. Det vil si fortellinger som vender seg mot det personlige, uforløste og ambivalente i livet. Fortellinger der det indre livet til karakteren står i hovedfokus og driver fortellingen. Slike fortellinger kan være gode i et psykisk helse perspektiv. Leseren får levd seg inn i følelser og tanker som gir en dypere forståelse av seg selv og andre. Disse fortellingene kan slik ha terapeutiske virkninger for leserens personlige liv.

Prosjektet mitt er å bemerke at den kulturorienterte fortellingstradisjonen også er viktig for barnets livsmestring. Enkeltindividets psykiske helse vil ikke alene overleve på individuell terapi. En behøver en sammenheng å fortolke sitt liv inn i. Et fellesskap og en kultur som en skriver sin egen fortelling inn i. Uten en kobling mot noe som er større enn seg selv vil individet mangle de eksistensielle behovene en er avhengig av for å oppleve livet som meningsfylt. Det er de fortellingene som er kjent i individets kultur som legger grunnlaget for individets identitet. De tradisjonelle fortellingene hvor en helt tar på seg et ansvar for kollektivet, og til slutt løser problemer som bedrer tilstanden for samfunnets og eget beste, vil også gi leseren troen på at denne sammenhengen finnes i eget liv. Et univers hvor enkeltindividets handlinger får en større verdi enn kun for en selv. En slik forestilling om eget liv henter vi mennesker fra de kulturorienterte fortellingene, og dette er helt grunnleggende for at enkeltindividet skal mestre eget liv. Slike fortellinger bør derfor ikke miste terreng i vår kultur, da disse representerer viktige perspektiver for individet og kulturens velgående.

1.2 Inndeling etter narrativ tematikk

Jeg viser til en måte å dele barnelitteraturen inn etter narrative tema. Det dreier seg om tematikken og den narrative strukturens kobling til ulike utviklingsperspektiver. Dette skal si noe om hva som kjennetegner en fortelling som posisjonerer seg individualpsykologisk-, eller kulturorientert til barnets psykiske helse og utvikling.

Som denne inndelingen forsøker å eksemplifisere, er det sammenhenger mellom fortellingens narrative struktur og tematikk, og jeg velger derfor begrepet *narrative tema* for denne inndelingen av fortellinger. Det er to kategorier som utgjør inndelingen. Den ene kategorien presenterer fortellinger med en progressiv struktur, hvor karakterenes ytre handling driver handlingen mot et mål som knytter individet til samfunnet. Den andre kategorien innebærer fortellinger der fokuset festes på karakterens mentale kapasitet. De to posisjonene til barnelitteraturen utgjør teoritilfanget som legger grunnlaget for inndeling og analysekriterier. Den kulturorienterte posisjonen til litteratur fremhever narrativ struktur som er oppbyggende, og en ytre handlingsorientert tematikk. En individualpsykologisk posisjon legger ikke så mye vekt på en forutsigbar struktur, og fremhever tematikk som dreier seg om vanskelige temaer og karakterenes indre reaksjoner. Hvordan en kan tenke seg en slik inndeling etter struktur og tematikk, kommer frem i analysen.

En intensjon bak denne inndelingen er å vise kvaliteter ved de ulike fortellingene i et utviklingsperspektiv, og gi grunnlaget for en diskusjon om hvordan ulike diskurser viser seg i barnelitteraturen. I et opplæringsperspektiv vil man legge mer vekt på hermeneutisk tolkning og utvikling av refleksivt språk enn denne oppgaven legger opp til. Når oppgaven vender oppmerksomheten mot fortellingene sin virkning på barnet, betyr det at disse sentrale perspektivene blir nedtonet i oppgaven. I stedet knyttes oppgavens tema til opplæringen gjennom læreplanens tverrfaglige tema folkehelse og livsmestring. Det er ikke fordi læreplanen blir forstått som uttømmende for litteraturens oppgave, men fordi den ene av de to tradisjonene kan knyttes tett til læreplanens beskrivelser av temaet, mens den andre i mindre grad reflekteres i læreplanen, selv om teoriene i sterk grad kan knyttes til en mer allmenn forståelse av hva livsmestring er.

1.3 Oppgavens oppbygging

Neste kapittel tar for seg ulike perspektiv knyttet til FoL. Kapittel 3 dreier seg om de to teoretiske tradisjonene som utgjør inndelingen av fortellinger etter individualpsykologisk og kulturorientert narrativ tematikk. Til slutt vil ulike tendenser i den moderne kulturen teoretiseres. I kapittel 4 blir analysekriteriene presentert og begrunnet i lys av det som kommer frem i teorikapittelet. Utvelgelsen av analyseobjektene begrunnes i kapittel 5. Dette kapittelet inneholder også noen diskursive perspektiver. I kapittel 6 analyseres de to barnebøkene som ble presentert i forrige kapittel. Analyse av paratekstene til en rekke prisvinnere og bestselgere vil også gis plass for å nyansere det eventuelle bildet som gis av de to barnebøkene. I kapittel 6 oppsummeres den nærgående analysen av de to barnebøkene og analysen av parateksten. Selve analysen er vedlagt. Kapittel 7 er avsluttende refleksjoner rundt de forrige kapitlene, og vil til slutt utgjøre besvarelsen av problemstillingen i konklusjonen.

Kapittel 2 - Folkehelse og livsmestring

2017 kommer regjeringen med en strategiplan for god psykisk helse, *Mestre hele livet* (2017). Gjennom tall fra Ungdataundersøkelser fra 2014, 2015 og 2016, Ung i Oslo-undersøkelsen og SSBs levekårsundersøkelse, påpeker Departementene i strategiplanen at dagens ungdomsgenerasjon jevnt over har det bra. Derimot er det en utvikling knyttet til psykiske

helseplager som bekymrer (Bakken, 2019, s. 5; Departementene, 2017, s. 41). Trenden som undersøkelsene siden 2010 viser er økning av depressive plager og ungdom som føler seg ensomme. Rapporten *Stress og press blant ungdom* viser at 53 prosent av jentene og 26 prosent av guttene på tiende trinn i Oslo at de er ganske mye eller veldig mye plaget av psykiske helseplager (Eriksen, Sletten, Bakken & Soest, 2017, s. 7-8). Jentene er overrepresentert i denne statistikken, og forskerne finner en sammenheng mellom de individene som rapporterer om psykiske helseplager og stress i forbindelse med skole. Ungdommene plasserer årsakene til stress til skole og kravene som stilles fra skolen eller dem selv, og forventning fra sosiale medier knyttet til kropp og utseende (Sletten & Bakken, 2016).

Strategiplanen trekker frem at mange av de unge med psykiske helseplager vil kunne klare seg godt uten helsehjelp, og at et lavterskeltilbud med tidlig intervensjon kan være tilstrekkelig (Departementene, 2017, s. 48). Det bemerkes at det tverrfaglige temaet Folkehelse og livsmestring «vil være naturlig for skolene å se opplæringen i livsmestring i sammenheng med utvikling av skolefelleskapet, elevenes psykososiale miljø og arbeidet mot mobbing» (2017, s. 44). Videre skriver departementet at skoleeiere, lærere og elever må ha kunnskap om hva som fremmer god psykisk helse for å være en psykisk helsefremmende arena. I avslutningen av kapittel 7 «Fremme god psykisk helse hos barn og unge» nevnes det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring som et av punktene for tiltak som skal fremme god psykisk helse blant barn og unge (2017, s. 55).

Det kan se ut til at intensjonene bak Folkehelse og livsmestring er et forsøk på å motvirke utviklingen av psykiske helseplager blant barn og ungdom. Beskrivelsen av temaet peker flere steder i samme retning. Emnet skal gi «elevene kompetanse som fremmer god psykisk og fysisk helse», og legge til rette for «utvikling av et positiv selvbylde og en trygg identitet» (Utdanningsdirektoratet, 2017). Det skal også «bidra til at elevene lærer å håndtere medgang og motgang, og personlige og praktiske utfordringer på en best mulig måte». Elevenes «(V)erdivalg og betydning av mening i livet, mellommenneskelige relasjoner..., og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner hører også hjemme under dette temaet».

Kompetansen som FoL skal utvikle er knyttet til mennesket som et følelsesmenneske. Det er kompetanse knyttet til det å være et handlende, følende, tenkende og empatisk menneske. Emnet skal også støtte elevene i å se betydning av mening i livet. Temaet bringer et nytt

perspektiv på skolens fag og lærerens mandat. Det inviteres til en ny vurdering og analyse av hvorvidt de ulike fagene kan være en positiv faktor for deres personlige liv. Dette prosjektet vurderer litteraturemnets potensiale i å imøtekomme barn-og ungdommers behov for støtte i deres personlige tanke- og følelsesliv.

Læreplanen legger ikke opp til egne undervisningstimer i FoL. Derimot kan skolene selv legge opp til det om de ønsker det. Det finnes allerede en god del undervisningsopplegg, programmer og studier utviklet av ulike aktører som sikter seg mot å bedre elevers psykiske helse (FHI, 2018; Forandringsfabrikken, 2019; Hagnæss & Kleven, 2018; Klomsten, 2018; NRK, 2019; Sør, 2017; UiS, 2019). Disse undervisningsprogrammene er basert på tankegods fra terapien og selvhjelps litteraturen (Madsen, 2020, s. 29). Kritikken av FoL får fram sentrale poenger som blir viktige senere når jeg går inn på de teoretiske perspektivene på barn og fortellinger.

2.1 Kritikken av folkehelse og livsmestring

Kritikken av Folkehelse og livsmestring er interessant for min oppgave da det gir nye måter å forstå hvordan elevenes psykiske helse bør ivaretas. Professor i kultur- samfunnspsykologi ved Universitetet i Oslo Ole Jacob Madsen er kritisk til flere momenter ved implementeringen og tolkningene av det tverrfaglige temaet Folkehelse og livsmestring. Han er kritisk til at noe så dypt psykologisk og omfattende som å mestre livet kan læres bort og fremdyrkes som en individuell kapasitet hos barn og unge i et tverrgående emne i skolen (Madsen, 2020, s. 12). For det andre ser Madsen et omfattende skifte i synet på individet i den moderne verden som kan være utfordrende, og som kommer til uttrykk i temaet (2020, s. 40). Det er at et psykologisk diagnosespråk har blitt en større del av samtidskulturen, og årsaksforklaringer til problemer flyttes til individet. Dette skyver bort mulighetene til individet og samfunnet til å løse utfordringer gjennom kollektivt arbeid og politiske prosesser (2020, s. 91, 147).

Madsen ser den voksne generasjon sin økende bekymring for barn og unge som forsterker for en terapeutisk diskurs i samtiden (Madsen, 2020, s. 146-147). Den terapeutiske diskursen innebærer at metoder hentet fra selvhjelps litteraturen og psykoterapi preger individets forståelse av problemer i livet. Forståelsen av og hvordan en behandler utfordringer overfører den voksne generasjon over til barnet. Dette innlemmer dem i en voksen verden, som både kan være uforståelig for barnets livsverden, men også skape et usunt fokus på følelser (2020,

s. 139-140). De gjeldende programmene som er utviklet for å støtte elevenes psykiske helse tar opp i seg lett tilgjengelige psykologiske- og selvhjelpsteknikker (2020, s. 22, 26-29), opplegg som minner om et terapirom der en skal dele noe personlig, og undervisning som skal gi kunnskap om følelser. Disse aspektene er interessante når jeg skal se på narrative tema i fortellinger sin funksjon for elvers livsmestring.

2.2 Fortellinger i en særposisjon

Tankesettet bak den individualpsykologiske posisjonen vil ikke stå like godt i mot kritikken fra Madsen da han er kritisk til at barnet for tidlig skal innlemmes i et terapeutisk språk om utfordringer. Denne kritikken er spesielt interessant for min analyse og diskusjon av narrative tema i barnelitteraturen. Den individualpsykologiske posisjonen som opphøyer fortellingens terapeutiserende funksjon for barnets egen følelsesproblematikk er preget av den moderne kulturen som tar opp i seg diskurser og begreper fra psykoterapien. Tankesettet bak denne tradisjonen vill ikke stå like godt i mot kritikken fra Madsen da han er kritisk til at barnet for tidlig skal innlemmes i et terapeutisk språk om utfordringer. I teoridelen vil jeg legge til et annet perspektiv på fortellingenes funksjon for individet. Det sentrale i Madsens kritikk er en nedtoning av det individualpsykologiske, og en inkludering av kollektive prosesser som han mener blir utydelig i vår samtidige skolediskurs og i emnet FoL. Beskrivelsen av og intensjonene bak FoL peker mot en holdning til psyken som en manipulerbar størrelse som kan læres å kontrolleres gjennom undervisning om følelser (Madsen, 2020, s. 140). Madsen mener den psykiske helsen er for kompleks til at individuell og terapeutisk behandling vil være tilstrekkelig. Opplever en at en er tilknyttet et kollektiv vil problematikk og utfordringer en møter i livet tolkes og håndteres gjennom handling. Kollektive prosesser drives av samhandling og handling i problemløsingen. I individuelle prosesser er individet i større grad overlatt til seg selv og egne refleksjoner. Begge er nyttige men de kollektive prosessene blir skjøvet vekk av diskurser fra psykoterapien.

Derimot vil også kritikken til Ole Jacob Madsen kunne styrke norskfagets rolle innenfor det tverrfaglige temaet. Fortellinger går inn på følelsesproblematikk, eller modellerer en trygg verden, uten å benytte terapeutiske teknikker men gjennom et godt etablert emne i skolen: litteratur. Denne kritikken er også en samfunnsdiagnose av tendenser i vår kultur som det her argumenteres for at kan være ødeleggende for individ og samfunn. Det gjelder da spesielt det hvor sterkt preget kulturen er av en individorientert terapeutisk forståelse av utfordringer. Når

jeg senere i oppgaven skal knytte et voksent perspektiv på barnelitteratur vil vi også se om denne diagnosen av samtidens diskurs kan bekreftes.

Kapittel 3 – Teori

Teoriene som presenteres i dette kapitlet tar opp problemstillinger som er knyttet til fortellingens rolle for barn i et utviklingsperspektiv. Fremstillingen knyttes ikke til FoL, men som det fremgår i det forrige kapitlets fremstilling, tar teoriene opp kjernetemaer for det tverrfaglige emnet. Den ene kan beskrives som en tradisjon der fortellinger blir forstått som essensielle for et barns utvikling og sosialisering inn i et felleskap, og den andre som en nyere individpsykologisk tradisjon. Fremstillingen av den første tradisjonen vil særlig hvile på innsikter fra psykolog Jordan B. Peterson og norskdidaktikeren Sylvi Penne. Psykologen Signy Marie Kværneng Stoltenberg blir brukt for å representere individualpsykologiske narrative tema sammen med Jon Fosses omtaler av barnelitteratur. De to posisjonene til barnelitteratur blir også sett i lys av de to grunnleggende narrative strukturene progressiv og regressiv. Dette etterfølges av en samfunnsdiagnostikk fra Penne og Gullestad som knytter barnelitteraturen til diskurser og endringer i samfunn. Vi skal nå se på den kulturorienterte posisjonen til fortellingens utviklingspotensial og hva som kjennetegner denne type fortelling.

3.1 Kulturorientert posisjon til barnelitteratur

Religion har eid en stor del av fortellingsuniverset i menneskets historie. Det er fortellinger om verdens opprinnelse, undergang, enkeltindividet og kulturens rolle i opprettholdelsen av verden. Det en vil karakterisere som kulturorienterte fortellinger i samtidens barnelitteratur har store likheter med de religiøse heltemytene. Det er derfor naturlig å vende tilbake til de religiøse heltemytene for å forstå helten i dagens litteratur. De religiøse fortellingene underholdt, skapte diskusjon og refleksjon slik dagens litteratur også gjør. Det var derimot i større grad en bevissthet i det religiøse mennesket til at fortellingene sa noe om den virkelige eksistensen. Fortellingene skapte ritualer og høytider som gjorde dem til en del av det religiøse fellesskapet. Dette ga individet troen på en sammenheng mellom en selv og kollektivet. Helten sin ofring for fellesskapet, etterfulgt av et positivt fremtidssyn står sterkt i de religiøse tradisjonene. Slike fortellinger presenterer et progressivt syn på verden som igjen påvirker individet og kulturen som fortellingen dominerer i (Egan, 1997, s. 41). Mytene fremstiller verden i binære kategorier og gir slik trygge rammer for barnet til å utforske og

forstå verden. Vi skal nå se nærmere på heltemyten sitt opphav og struktur. Deretter skal vi se på hvordan slike fortellinger kan dekke eksistensielle behov både for individ og samfunn, og forme vår forståelse av oss selv og omverdenen.

3.1.2 Den tidligere myteforskning

En tidligere professor og myteforsker, Joseph Campbell (2008), er kjent for sine komparative studier av verdensreligioner. Det han fant i sin forskning var at den arketyriske helten gikk igjen i ulike religiøse og kulturelle fortellingsunivers. Campbell mener at heltemytefortellingen spiller en viktig funksjon i skapelsen og opprettholdelsen av en velfungerende kultur og et meningsfylt liv for individet.

Joseph Campbell hevder at det finnes en prototyp som alle heltemyter har sitt utspring fra: *monomyten* (Campbell, 2008, s. 23). Monomyten skildrer mennesket som strever etter å overkomme noe i ens liv som oppleves som vanskelig. Konfliktene som helten møter er ytre orienterte og kommer tydelig frem (2008, s. 22). Det er en drage som må bekjempes, en ond mann som truer samfunnet og lignende. Helten redder seg selv og samfunnet fra det onde gjennom ytre handling. Dette er fortellinger om helter som overvinner motstand og bevarer troen på seier over motstand i eget liv, og virker som metaforer for indre utvikling. Selv om helten møter ytre orienterte problemer virker disse som metaforer for all type motstand som vi møter som mennesker. Campbell mener at heltemyten er en symbolsk representasjon av hvordan det er å være menneske, og gir oss den fortolkningsrammen hvor vi finner vår naturtilstand:

«The Passage of the mythological hero may be over-ground, incidentally; fundamentally it is inward-into depths where obscure resistances are overcome, and long lost, forgotten powers are revived, to be made available for the transfiguration of the world». (2008, s. 22)

Disse gjerninger gjør så livet ikke lenger lider under håpløshet og en alltid tilstedeværende katastrofe. Det fortsatt truende kaoset blir knust av forestillingen fra fortellingene hvor kaoset alltid blir overvunnet av heltens gjerninger. Det er ikke bare enkeltindividet som vil ha troen på det godes seier, men kulturen vil også preges av heltemytefortellingen.

Joseph Campbell skriver videre

«(I)t has allways been the prime function of mythology and rite to supply the symbols that carry the human spirit forward, in counteraction to the constant human fantasies that tend to tie it back. In fact, it may well be that the very high incidence of neuroticism among ourselves follows from the decline among us of such effective spiritual aid”. (2008, s. 7)

Heltemyten hevder Campbell her at kan ha en funksjon i å motvirke nevrotiske tendenser hos mennesket og bære mennesket videre fremover i livet. Joseph Campbell var blant de første til å opphøye mytefortellingenes relevans for individ og samfunnets velfunksjon. Jordan B. Peterson tar denne forskningstradisjonen videre og forklarer mytefortellingenes relevans i relasjon til moderne psykologiske prinsipper. Han gir en kognitiv psykologisk forklaring på det Campbell kaller mytenes «spiritual aid».

3.1.3 Heltemytefortellingens religiøse opphav

Jordan B. Peterson er klinisk psykolog og professor ved University of Toronto. Peterson interesserer seg for myter og fortellinger, og hvordan disse former menneskets livsverden, motivasjonsmønstre og opplevelse av mening i livet. Han tar opp igjen tråden fra tidligere myteforsker Joseph Campbell og psykoanalytiker Carl Gustav Jung sine betraktninger om mytenes relevans for individ og samfunn. Peterson sitt bidrag i denne felles tradisjonen er at mytenes struktur blir knyttet til kognitiv psykologi. Han har også forsket og skrevet artikler med andre psykologer angående fiksjonens virkning på individet (Mar, Oatley, Hirsh, Dela Paz & Peterson, 2006; Mar, Oatley & Peterson, 2009).

Tidligere i historien hadde fortellingene nær tilknytning til hvordan individet forsto virkeligheten og sammenhengen i verden (Groth & Kværne, 2019). Det er vanlig å skille mellom skapelsesmyter og heltemyter. Skapelsesmytene beskriver hvordan ulike deler av verden ble til. Heltemytene er fortellinger om guder eller halvguder i konfrontasjon med kaos (det ukjente, onde) (Peterson, 1999, s. 271). Heltemyten og skapelsesmyten er integrert i hverandre. Heltens handlinger gjør at skaperverket opprettholder sin trygge orden ved å konfrontere det som forstyrrer deres harmoni. Jordan B. Peterson forklarer hvordan de religiøse mytene representerer verden gjennom fire steg:

(1) Myths describing a current or pre-existing stable state (sometimes a paradise, sometimes a tyranny);

- (2) *Myths describing the emergence of something anomalous, unexpected, threatening and promising into this initial state;*
- (3) *Myths describing the dissolution of the pre-existent stable state into chaos, as a consequence of the anomalous or unexpected occurrence;*
- (4) *Myths describing the regeneration of stability (paradise regained, or tyranny regenerated), from the chaotic mixture of dissolute previous experience and anomalous information. (Peterson, 1999, s. 16)*

Jeg vil knytte denne modellen til en grunnfortelling i vår kultur for å gjøre det tydelig hva denne modellen beskriver:

- (1) Mennesket eksisterer i enhet med sin skaper, Gud, i Edens hage (profant ordlag menneskets egentlige eksistens eller naturtilstand, og dit mennesket ønsker å komme tilbake til);
- (2) Adam og Eva spiser eplet som skaper en anomali (noe som endrer den forutsigbare og trygge eksistensen);
- (3) Mennesket blir kastet ut fra den pre-eksistente paradistilværelsen og ut i verden. Det er her *Det gamle testamentet* beskriver menneskets kamp mot kaoset i håp om kontakt med Gud (den trygge eksistensen som var før). Abraham sin kamp mot livstruende situasjoner for å videreføre slektskapet med gud, og Moses sin vandring ut fra Egypt er eksempel på helter som kjemper mot de destruktive kreftene i den nye verden. Disse handlingene forsterker forbindelsen med Gud, og er dermed nødvendig for det fjerde steget;
- (4) Paradiset, deres trygge verden, er nå åpnet opp for mennesket gjennom Jesus sitt offer for menneskehetens synder (arvesynden fra syndefallsmyten), og kan nå leve i enhet med gud (i dette livet på jord, og i etterlivet). Jesus blir den absolutte helten. Evangeliene om hans moral og utsagn står sentralt for at mennesket skal kunne få oppnå paradistilværelsen. Imitasjon av Jesus sine karaktertrekk (nestekjærlighet, offer for et større gode, ta vare på de svake og bryte med dogmatiske forestillinger) har stått sentralt i den kristne tradisjon og gjør det fortsatt. Jesus blir dermed helten som eksemplifiserer idealmennesket som kan møte kaos (anomali, farer, frykt) i verden uten å falle sammen, men regenerere orden for seg selv (kontakt med gud i paradiset) og for de rundt seg (guds rike på jord).

Dette er en fremstilling av hvordan mytologiske fortellinger struktureres på en spesifikk måte, og også hvordan slutten tillegges en svært viktig betydning (Peterson, 1999, s. 16). Som nevnt tidligere er ikke disse modellene kun klargjørende for å beskrive det religiøse fortellingsunivers, men også på de populærkulturelle fortellingene. Denne type fortelling blir ofte sett på som enkel, lettfordøyelig og lite utviklende for leseren. Jordan B. Peterson utforsker hvordan denne fortellingsstrukturen egentlig ikke nødvendigvis har som hovedformål å underholde, men å utvikle menneskets fantasi, som støtter vår utvikling. Handlingen og karakterene vi finner i fortellinger er ikke modaliteter reservert for estetisk kontemplasjon (1999, s. 99). De har i større grad en viktig funksjon for å veilede livene til målrettede skapninger som mennesket.

3.1.4 Heltemyten som selvfortelling

Firestegs-modellen som beskriver mytefortellingens struktur er identisk med hvordan mennesket ser sitt eget liv (Peterson, 1999, s. 15, 19-20). Mennesket bruker mytefortellingene for å skape en forestilling om hvordan verden henger sammen og hvilken rolle en har for å opprettholde- eller gjenerobre -det trygge livet i møte med utfordringer. Menneskets selvbiografi har klare likheter med heltemyten. Vi har en forestilling om hvem vi er (skapelsesmyte), hvor vi skal (hva er målet) og hvordan vi skal komme dit (hvilken moral kreves av meg for å nå målet). Helten sin sentrale funksjon for mennesket er å eksemplifisere hvilke verdier og karaktertrekk som kreves for å nå ens mål. Fortellingen veileder hvordan individet kan oppfylle sine egne drømmer og mål. Slik de religiøse mytene fremstiller verden som et sted hvor noe er godt, noe er ondt, og at mennesket kan bringe det gode til verden med sine handlinger, er også menneskets selvbiografi strukturert slik. Heltemyten bekrefter menneskets selvfortelling hvor en ser seg selv som en modig person med ansvar og plikter for samfunnet.

Peterson forstår heltemytefortellingens dominerende posisjon i menneskets fortellingsunivers gjennom religion og populærkultur fordi den representerer den moral som driver mennesket mot utvikling og evolusjon (Peterson, 1999, s. 93). Disse verdiene innebærer å anerkjenne hvor en er, og hvor ens potensiale kan ta en, for slik å arbeide så godt en kan mot å oppnå idealet. Mennesket er et målrettet vesen og vil alltid se seg selv i lys av en ideell fremtid. Fortellingen er projeksjonen og utføringen av handlinger som en mener vil ta en dit. Heltemyten modellerer nettopp denne prosessen. Den gir en modell for hvordan individet selv opplever og tolker hendelser i livet. Heltemytefortellingene modellerer en

forklaringsmodell av verden som vil være hensiktsmessig for enkeltindividets utvikling og livskvalitet. Disse fortellingene styrker troen på ens egen målrettede fortelling.

3.1.5 På en knivsegg mellom kaos og orden

Fortellinger som en åndelig hjelp kan virke som en utydelig eller metafysisk forklaring.

Jordan B. Peterson forsøker å gi denne hypotesen en grundigere argumentasjon ved å knytte heltemytefortellingen til kognitiv psykologi. Det er vår selvfortelling som i stor grad styrer vår livsverden, og ikke den rene objektive verden.

Mennesket opplever verden og objekter i verden ikke som objekter i seg selv, men i relasjon til vår selvfortelling (hvor er jeg og hvor skal jeg) (Peterson, 1999, s. 15). Mennesket opplever utfordringer når verden ikke stemmer overens med hvordan en trodde den var. Vi blir kastet ned i kaoset sammen med helten i dragens grotte. Modellen nedenfor eksemplifiserer hvordan mennesket opplever verden. For mennesket er det de grunnleggende antitetiske kreftene *det kjente* og *det ukjente* som i stor grad styrer opplevelser, tanker- og følelsesliv (1999, s. 32). Verden er for mennesket et sted bestående av *det kjente* og *det ukjente*. Når vi har en pågående fortelling som tar oss i retning av våre mål, er vi i det kjente (sirkelen øverst til høyre). Når noe uforventet ødelegger vår trygge fortelling eller vår fortelling viser seg å ikke være tilstrekkelig for vår ønskede måloppnåelse, blir vi dratt ned i kaoset (sirkelen nederst) (1999, s. 48). Vi befinner oss ikke i det ukjente. Angst og frykt lurder rundt hvert eneste hjørne. Det som ga oss positive følelser, og opplevelse av mestring og en retning i livet har forsvunnet. En oppreisning fra det mørkeste kan virke håpløst og umulig. Verden blir kjent igjen når vi regenerer trygghet i kaoset (sirkelen til høyre).

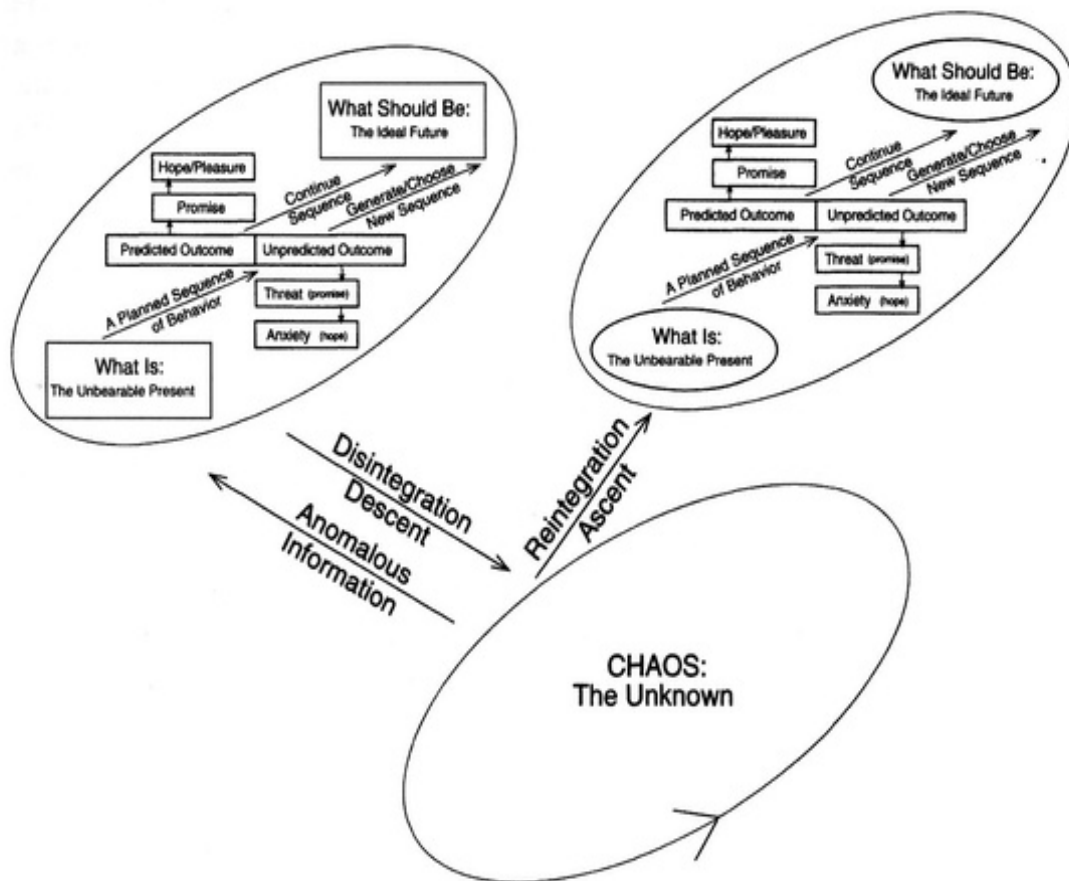

Figure 9: The Regeneration of Stability from the Domain of Chaos

(Peterson, 1999, s. 56)

Den virkelige fortellingen blir til i møte med konflikter, og menneskets selvfortelling dreier seg om behandling av ulike utfordringer relatert til en målsetning. Mennesket er biologisk forberedt til å respondere på uforventet informasjon (Peterson, 1999, s. 19, 31). Hvordan en håndterer det uforventede er sentralt for individets opplevelse av å være selvstendig og gir mestring. Fundamentet til menneskets kultur og samfunn er tuftet på denne ene fortellingsstrukturen: paradiset, konfrontasjon med kaos, og gjenvinning av paradiset.

Mennesket henter troen og håpet om oppreisning gjennom fiksjonen (Peterson, 1999, s. 70). Heltemyten dramatiserer handlingsmønstre og verdier som helten konfronterer og seirer over det ukjente med. Helten representerer ikke kun moralen som er nødvendig for den spesifikke fortellingen, men alle fortellinger. De representerer det samme fenomenet: paradistilstand, noe ukjent som ødelegger for den ønskede tilstanden, gjenoppretting av paradistilstanden og overvinnelse av ondt. Denne visdommen ligger i fortellingens struktur og heltens

handlinger. Heltemyten snakker til oss på et ubevisst plan. Troen på at vår fortelling også vil ende godt blir til ved å leve seg inn i slike narrativ.

3.1.6 Utvikling er avhengig av *det ukjente*

Det er hvordan heltemyten fremstiller møtet mellom subjekt og utfordringer som gir leseren en sterkere tro på at drømmer og håp kan oppfylles. Kaoset er lammende og skremmende, men blir i heltemyten omgjort til et sted for potensiale (Peterson, 1999, s. 178). Seieren over dragen gir en sekk med gull og et tryggere samfunn. En ydmyk, nysgjerrig og vennligsinnet innstilling til omverdenen gir en både prinsessen og kongeriket. Mennesket får innprentet denne forklaringsmodellen av verden gjennom heltemyten hvor utfordringer blir omgjort til potensiale (1999, s. 183). Med etterligning av heltens møte med kaoset tror individet selv at det kan bli noe større ved å konfrontere ubehageligheter i eget liv. Etter seieren eier han et større område av *kjent territorium*, og kan legge til side *det ukjente* en seiret over og se frem til neste utfordring. Eldre, visere og sterkere kommer han hjem i en transformert karakter, bærende på hva han har vunnet, gjenforenes han seirende med samfunnet som nå er beriket- eller til og med transformert- av hans seier. Heltemytefortellingen gir en struktur, eller forklaringsmodell, som styrer, men bestemmer ikke, den generelle retningen i menneskets historie (1999, s. 180). Det er troen på det iboende potensialet til ethvert individ til å kunne utvikle seg selv og samfunnet, og at *det ukjente* er noe en skal konfrontere og komme sterkere ut av.

3.1.7 Handling og evaluering

Framstillingen av helten som selvstendig er et viktig kriterium for at fortellingen skal virke positivt for leserens selvfortelling. Jerome Bruner peker på to aspekter ved selvet som vi kan se på som universelle (Gjengitt i: Penne, 2003, s. 25). Det er *handling* og *evaluering*. Opplevelsen av å ha et «selv» oppstår fra følelsen av at man kan sette i gang og gjennomføre handlinger på egenhånd. Selvet er også avhengig av evalueringen av ens handlingers kraft og potensiale til å ta en mot ens drømmer og mål i livet. Det ligner en hermeneutisk fortolkningsprosess, bare at en nå tolker ens handlinger som deler, og evalueringen skaper helheten (målet, identitet).

Peterson eksemplifiserer det samme i sin modell ovenfor (Peterson, 1999, s. 56). Når en ukjent hendelse inntreffer, er det evalueringsevnen til individet som skaper nye

handlingsalternativer og målsetninger. Evalueringen av enkelthendelser opp mot målet er det som regenererer tryggheten ut fra kaoset. I enden av fortellingen ender helten opp med en sannhet. Helheten som en søkte å finne svar på er nå gjenvunnet. Så begynner sirkelen på nytt igjen handling og evaluering ettersom livet går videre.

I en hermeneutisk fortolkningsprosess vil helheten og delene skifte mening etter som nye hendelser inntreffer. Evnen til å evaluere gir en fleksibilitet og muligheter til å endre sine mål og identitet ettersom tiden går. Heltemytefortellingene framstiller subjektet med en blanding av handleevne og selvevaluering (Penne, 2003, s. 25). Det er sterke trekk i vår kultur som underkommuniserer menneskets evne til å handle selvstendig, og overkommuniserer trekk som svekker motet til å handle. Heltemytefortellingene er derfor viktige for at samtidens barn- og unge skal bli autonome og trygge.

Menneskets evne til å skape nye handlingsalternativer i møte med utfordringer er en svært viktig egenskap for å kunne mestre og finne mening i livet (Peterson, 1999, s. 16). Denne egenskapen er ikke noe som kan utvikles som en individuell ferdighet, men som er knyttet til virkelighetsforståelsen til individet. Heltemytene legger til rette for en selvfortelling hvor individet ser seg selv om en helt i sin fortelling. Veien til et «selv» blir til gjennom møtet med fortellinger som fremstiller subjektet som handlende og evaluerende opp mot et høyere gode.

3.1.8 Fortellinger er en del av vår sosiale verden

Vi vet *hvordan* vi skal handle for å transformere den evig truende verden i nåtiden til den ønskede fremtid lenge før vi *vet hvordan* vi vet hvordan, eller *hvorfor* vi vet hvordan (Peterson, 1999, s. 73). Dette kommer til uttrykk tydelig i barns utvikling og modning. Et barn lærer å *handle* riktig lenge før det kan gi en abstrahert forklaring av eller beskrivelse av ens oppførsel. Et barn kan være moralsk «godt» uten å være en moral-filosof. Dette prinsippet gjelder også fortellingen om oss selv (1999, s. 75). Vi lærer hvordan vi skal konstruere vår egen fortelling etter å se på andre handle i den sosiale verden, eller aktørene i fortellinger.

Det er helt sentralt at subjektet i fortellingen er knyttet til kulturen (Peterson, 1999, s. 16). Det er i tilknytning til andre mennesker at moralen, eller hensikten med å være en modig handlende helt, blir til og veileder ens liv. Individet har behov for å se seg og sine handlinger som viktige i en større sammenheng. Heltemytefortellingene er slik med på å skape kultur og

et kollektiv hvor individene stiller seg i et ansvarsforhold for fellesskapets trygghet og utvikling. En kultur er slik avhengig av fortellinger som nettopp fremstiller subjektet i et ansvarsforhold til et kollektiv.

3.1.9 Heltemyten i dagens fortellingsunivers

Vi har nå sett på generelle betraktninger om hvordan heltemytefortellingene utvikler selvfortellinger som støtter individet i møte med utfordringer. Senere i oppgaven skal jeg analysere en bestselgende barnebok, *Detektivbyrå nr. 2 Operasjon svartskog* skrevet av Jørn Lier Horst, opp mot kjennetegn fra de eldre heltemytene. Samtidens heltemyter befinner seg i en helt annen kultur enn der den oppsto. Vi skal nå se på hvilke drivkrefter som preger den moderne kultur, og hvilken funksjon heltemyten kan ha i dette hensyn.

Sylvi Penne er en norskdidaktiker med en spesielle interesse for narrativ mening, og hvilke endringer som har medfulgt moderniseringen og dens implikasjoner på individ og samfunn. Hun viser blant annet til hvordan fremstillingen i historielærebøkene har et endret fortellingsmønster (Penne, 2001, s. 188). Tidligere historiebøker blir fortidens hendelser og enkeltpersoners handlinger hyllet og framstilt som en positiv faktor i menneskets historie. Framstillingen i samtidens lærebøker beskriver de store hendelsene uten et plott knyttet til aktører med klare mål, men bare noe som skjedde. Det er også en større vektlegging av de negative følgene fortidens hendelser hadde for individet, og ikke minst beskrive hvordan samtiden er et offer av historien. Slik fremstilling av historien innbyr ikke til en tro på enkeltindividets handlekraft og et progressivt syn på fremtiden. Mennesket har fortsatt behov for en helt. Det er et eksistensielt behov for mennesket og finne mening i eksistensens vilkår, og tro på det gode vil seire.

Heltemytefortellingen inviterer leseren inn i et univers hvor en person de kan identifisere seg med påtar seg en stor oppgave i å redde sitt samfunn og sin kultur mot onde krefter/problemer som truer harmonien og tryggheten. Den fiktive aktøren må bli en *helt*. Heltens handlinger blir satt i en historisk sammenheng hvor en er en del av opprettholdelsen av *det gode/det trygge* i møte med *kaos*. Fortellingen fremstiller slik en verden hvor enkeltindividet har et ansvar for selve universet, samfunnet eller eksistensen i seg selv (Penne, 2001, s. 110-111). Det som særpreger heltemytefortellingen er at aktøren befinner seg i et *mytisk* univers og sammenheng (2001, s. 116). Det vil si fantasiverdener som sprenger hva som viser seg i den objektive verdenen. Det er aktører med magiske krefter, snakkende dyr og et stort press på

hovedpersonens påvirkningskraft på opprettholdelsen av et trygt univers. Fantasy- eventyr- sangeren og populærkulturens fortellinger preges av denne fortellingsstrukturen.

3.1.10 Eventyret og populærkulturen

Sylvi Penne (2003) mener at populærkulturen har tatt over for religionen i vedlikeholdelsen av mytefortellingene. Som følge av sekulariseringen i det moderne samfunnet har mytefortellingene fra religionene mistet sin brede innflytelse i menneskenes liv. De religiøse fortellingene har som formål å binde menneskene sammen inn i et felleskap og kultur gjennom å etterligne idealene og verdiene som blir framstilt i fortellingene. Mennesket har et behov for å strekke seg etter noe og er avhengig av et felleskap å knytte seg selv til for å oppleve mening. Dette er ikke alltid så lett i den moderniserte verden, hvor magien og felleskapet har blitt erstattet med økonomi og nyttehensyn. Heltemyten lever derimot videre og viser seg fortsatt å ta stor plass i våre fortellingsunivers både blant unge og voksne i populærkulturens litteratur og film. I analysen skal vi se et eksempel på en slik fortelling fra samtidens barnelitteratur.

3.1.11 Individ til kollektiv

Sylvi Penne (2003, s. 111) mener heltemytefortellinger er viktig for vår følelse av delaktighet og mening i tilværelsen. Heltemyten støtter individet i å forstå sitt liv i en større sammenheng. Denne fortellingen viser at livet ikke bare skal leves, men underordnes en livsoppgave som krever en innskjerpet moral. Den mytiske helten strever etter forandring og utvikling for seg selv og samfunnet (Penne, 2001, s. 117). Disse fortellingene støtter individet til å forstå seg selv som en helt som kan konfrontere «det onde», og gjenvinner «det gode» sin orden i universet.

Denne fortellingen hvor individet blir satt inn i en større sammenheng introduserer en identitetsdannelse knyttet til de eksistensielle betingelsene for livet. Det skaper forpliktelse ovenfor familie, nasjonen, kulturen og samfunnet. Felleskap og ansvaret for noe mer enn seg selv er viktig for personlig vekst og utvikling (Penne, 2001, s. 118). Heltemyten har slik en virkning både på individet og samfunnet. Samfunnet gagnes av individets ansvarstaking for seg selv og andre, og individet gagnes av følelsen av støtte og delaktighet med samfunnet. Heltemyten spiller slik en viktig rolle for utvikling av et godt menneskelig slektskap (2001, s. 136). Dette har en tendens til å bli underspilt i dag av individualiseringen dominans.

3.1.12 Eksistensielle behov og overgangsfaser

Heltemytefortellingene tilfredsstiller et eksistensielt behov hos oss (Penne, 2003). Et behov for å knyttes til et felleskap og idealer som er større enn oss selv. Disse fortellingene gir oss en tro på at vi kan ha en stor innvirkningskraft på noe utenfor oss selv. Det vil ikke bare være støttende for menneskets forståelse av mening i livet, men også være støttende for troen på egne evner og muligheter for mestring av utfordringer i livet.

Heltemytene er viktig støtte gjennom barn og unges utviklingsstadier (Peterson, 1999, s. 222). Fortellinger med denne strukturen er en metafor for barnets overganger i livet. De må gi tapt for sitt tidligere trygge jeg (en 13-åring kan ikke bruke skjemaene en hadde som 7-åring), gå inn i det ukjente (kaste seg ut i de nye kravene som stilles) og gjenvinne et trygt jeg med nye ferdigheter (har nå kompetanse til å håndtere de livssituasjoner som oppstår når en er 13-år). Et slikt trygt narrativ å støtte seg til vil gjøre overgangsfasene mindre skremmende (Appleyard, 1991, s. 86; Peterson, 1999, s. 223). Samtidig vil det gjøre overgangene meningsfylte, og gi de håp og motivasjon til å vende tilbake til et nytt og sterkere jeg når de står mellom to livsfaser.

3.1.13 Oppsummering

Jeg har nå fremstilt tre ulike teoretikers perspektiver på fortellingens funksjon for individet og kulturen. Joseph Campbell var blant de første som drøftet mytenes funksjon for mennesket på et psykologisk og eksistensielt nivå. Den virkelige fortelling som representerer menneskets liv er *monomyten*. Jordan B. Peterson bygger videre på ideene fra Campbell og knytter mytefortellingenes struktur og fremstilling av subjektet til moderne psykologi. Hans argumentasjon bærer i at mennesket henter forestillinger og forklaringsmodeller av virkeligheten fra fiksjon. En heltemytefortelling som fremstiller subjektet som seirende i møte med utfordringer vil gi leseren en lignende forklaring av seg selv og eget liv. En slik forestilling om livet hvor ting vil ende godt, og at denne bragden følger av subjektets mot og handlekraft, legger grunnlaget for selvstendige og utviklingsorienterte individer. Sylvi Penne bemerker hvordan fortellingsmønstre har endret seg fra å fokusere på enkeltindividets påvirkningskraft på samfunn og historie, til å fremstille subjektet som et offer for de ytre omstendigheter som det ikke får endret. Hun forklarer videre hvorfor nettopp heltemyten

spiller en viktig funksjon i det moderne samfunnet hvor personlig meningsløshet regjerer og sammenheng mellom individ og kollektiv ikke er like tydelig.

3.2 Det individualiserte barnet

I forkant av dypdykket inn i den heltemytiske fortellingsstrukturen så vi på et sitat fra en av de tidligere myteforskerne, Joseph Campbell (2008, s. 22). Den mytiske fortellingen er satt sammen av to ulike typer fortellinger: tragedien og komedien. Sammen utgjør de hva han mener beskriver menneskelivet. En videre undersøkelse av Jordan B. Petersons (1999) forsøk på å forbinde heltemyten med menneskets psykiske utvikling og velvære gjennom livets stadier og utfordringer, er det regenereringen og hjemkomsten fra reisen i *det ukjente* som får størst fokus. Hva er det vi kan hente fra fortellingene som mangler hjemkomsten og avslutter i hjemløsheten? Hva kjennetegner disse fortellingene i barnelitteraturen, og hvordan kan også denne fortellingen være støttende i barnets liv?

3.2.1 Modernitetens prosjekt

Det moderne samfunnet gjenspeiles i og påvirker litteraturen (Penne, 2001, s. 185). Den moderne fortellingen har ingen tro på en bedre tilstand. Prosjektet dens er å finne mening i det meningsløse, akseptere det uakseptable og holde ut det uutholdelige. Den moderne fortelling bryter derfor med den tredelte fortellingen (hjem-borte-hjem) for å kunne formidle følelsene for denne tiden. Den begynner og slutter i uro og usikkerhet. Inngangen til 1900-tallet ble innledet med optimisme og en konstruktiv fortelling var i virksomhet. Inngangen til 2000-tallet likner mer en dystopi, og en regressiv fortelling er i virksomhet.

I den moderne fortellingen er det et større fokus på det indre livet til aktøren, fremfor det ytre handlende livet. Disse fortellingene er ofte enten regressive eller stillestående fortellinger. Som nevnt tidligere tar den regressive fortellingen for seg mennesket i kaoset, som ikke mestrer å regenerere tryggheten. Reaksjonene til mennesket når det befinner seg i *det ukjente*, eller i kaoset, er at en blir et tenkende og følende vesen (Peterson, 1999, s. 57). I en regressiv fortelling forblir aktøren i sin egen smertefulle tenkning, og kommer ikke tilbake til tryggheten hvor det er tydelig hvor en skal og hvordan en kommer seg dit. I kaostilstanden har mennesket mistet sine klare mål i livet, og det viser seg i fortellingene ved at karakterene ikke representerer målrettet handling mot et mål (Penne, 2001, s. 197). Handlingsmønsteret stilner og aktøren blir et passivt objekt for sine omstendigheter.

Den moderne identiteten skapes refleksivt i individet selv, fremfor å være bundet til et kollektiv eller en tradisjon. Individualiseringen gjør at individet selv må bruke sine egne ressurser til å finne identitet og mening, og krever slik i større grad evner til å løse problemer refleksivt. Det som kjennetegner aktøren i den regressive fortellingen som tenkende og følende er slik også naturlig å se som et resultat av kulturelle endringer, og at slike fortellinger speiler livsverdenen til det moderne mennesket. Vi skal nå gå videre inn på hva som kjennetegner denne litteraturen som vender seg inn mot mennesket med et dypt indre. Samtidig ser vi på argumentasjonen bak at slike fortellinger har en viktig plass for barnets utvikling og psykiske helse.

3.2.2 Fortellinger og terapi

Fortellinger som utfordrer den tradisjonelle tredelte fortellingen er en viktig del av det litterære landskapet i samtiden. Den kulturorienterte posisjonen forklarer fortellingens utviklingsfortrinn ved hvordan den modellerer en virkelighet og knytter leseren til kulturen. Denne argumentasjonen behøver ikke å sees på som et motargument til den individualpsykologiske posisjonens argumentasjon. Signy Marie Kværneng Stoltenberg (2020) har en rekke argumenter for hvorfor utfordrende fortellinger bør ha en sentral plass i barns litterære univers, og da spesielt med hensyn til deres psykiske helse. Hun har også et utviklingspsykologisk perspektiv på fortellinger, slik Jordan B. Peterson har, men hun faller likevel inn i annen posisjon, da de vektlegger fortellingens virkning ulikt.

Signy Stoltenberg har et poliklinisk syn på bruk av barnelitteratur (Stoltenberg, 2020, s. 15). Barnelitteraturen kan med fordel benyttes i barnehager, skoler, kommunal helsetjeneste og behandling innenfor spesialhelsetjenesten. Skjønnlitterære tekster kan være nyttige for å forklare sammenhenger mellom erfaring, følelse, tanke og handling. Det utviklingspsykologiske tankegodt og teori kan være nyttige rammer når en skal forstå barnets møte med fiktive tekster. Fortellingene barn og unge møter er en støtte for fortellingen de konstruerer om seg selv (2020, s. 16-17). Skjønnlitteraturen har en terapeutisk funksjon da den kan vekke følelsesbaserte responsmønstre og utvider leserens selvrefleksjon.

Stoltenberg viser til psykoanalytikerens Donald Winnicott sin vektlegging av lek med virkelighet som en beskyttende faktor for menneskets psykiske helse (2020, s. 26-27). Fortellinger som strider med logikk gir form til sammensatte og motsetningsfylte følelser, tanker og ideer som

hjelper barnet til det «potensielle rom». Et rom hvor de kan løse paradokser og motsetninger som gir barnet evnen til å sjonglere med ulike betydninger av virkeligheten.

Stoltenberg trekker frem nevrobiologisk forskning som viser at lek er et grunnleggende behov hos mennesket, og at den spiller en viktig rolle i hjernens utvikling og modning (2020, s. 28). Lek og kreativitet er spesielt forbeholdt prosesseringer i høyre hjernehalvdel. Slik prosessering øker muligheten til å etablere nye forbindelser i hjernen, og bygge nye nevralt nettverk. Prosessering i høyre hjernehalvdel øker menneskets evne til å se situasjoner fra ulike vinkler og vår fleksibilitet i situasjoner som krever omstilling og endring. Leken øker slik individets selvstendighet og mentale robusthet. Det gjør individet i stand til å kunne håndtere motgang, vonde opplevelser og situasjoner. En kan nå trøste og roe seg selv ned, da leken støtter hjernen til å kunne oppleve, betrakte, forstå og håndtere situasjoner på ulike måter.

3.2.3 Utvikling gjennom det indre

Argumentasjonen for den heltemytiske fortellingen dreide seg blant annet om aktørens ytre målrettede handlinger. Dette gir et potensiale for at leseren ubevisst projiserer den handlingskraften karakteren utviser på sine egne utfordringer i livet. Stoltenberg peker på noen mulige svakheter ved et ytre drevet narrativ og fordeler ved en fortelling som vender seg mot det indre livet.

Litteraturens virkelige potensiale i utviklingshensyn ligger i fortellinger som inviterer oss inn i litterære skikkelsers indre liv, sier Stoltenberg (2020, s. 37). Forutsigbare fortellinger med ferdigtenkte og ferdigfulte uttrykk hvor ytre handling dominerer («fast food»)(2020, s. 37) er behagelige, men ikke der en finner det personlige utviklingsrom. Aktørene likner hverandre på tvers av fortellingene og det er det ytre som dominerer. Det inviterer ikke til identifisering med noen som har et ulikt indre liv. Litterære tekster med aktørens indre liv i fokus utfordrer tanker og vekker følelser hos leseren. Dette stimulerer barnets tanker og refleksjoner om andres og eget indre liv. Det er i møte med karakterers indre liv muligheten for indre og ytre vekst kan finne sted i individet (2020, s. 199). Stoltenberg sier:

«(D)en «indre veksten» er mulig når barnet i møte med fortellingen blir oppmerksom på følelser og tanker i seg selv og på svingninger i egen aktivering. I møte med litterære skikkelser kan barnet leke med ulike handlingsalternativer, væremåter og identiteter. Kraften i litterære fortellinger kan skape utvidelsesrom, der leseren kan få øye på egne muligheter og

bli «større enn seg selv»... Potensialet i en «ytre vekst» er til stede fordi barnet i møte med fortellingen samtidig støter på andres virkeligheter, andres følelser og tanker». (2020, s. 198)

Litteratur som utforsker og beskriver opplevelsene til aktøren inviterer leseren til å utforske hvordan følelser kjennes i egen kropp (Stoltenberg, 2020, s. 61-62). I psykologien kaller en dette fokuset på sanseintrykkenes ulikhet, beskrivelser av opplevelser og følelser for *vitalitetseffekter*. I litteraturen viser det seg gjennom språklige virkemidler hvor en fargelegger følelsene og opplevelsene. Litterære formidlinger med vitalitetsaffektive beskrivelser øker evnen til å kunne forstå og beskrive følelsesmessige tilstander. Dette ligger nær til begrepet «oppmerksomt nærvær» (mindfulness). Stoltenberg antar at vitalitetsaffektiv litteratur kan representere et slikt bidrag i barnets utvikling til å kunne håndtere og akseptere tanker og følelser.

3.2.4 Utfordrende litteratur utvikler en positiv selvfortelling

Stoltenberg vet at noen vil være bekymret for litterære fortellinger som løfter frem spørsmål og vekker tanker uten å gi betryggende svar (Stoltenberg, 2020, s. 81). Hun vil derimot argumentere for det motsatte. Fortellinger som dreier seg om følelser og tanker vekker nysgjerrigheten og oppmerksomheten til leseren (2020, s. 82). Mennesket binder seg til andre gjennom følelser, og gjennom delingen av hele spekteret av følelser i litteraturen kjenner en at en ikke er alene. Fortellinger som beskriver det «*allment menneskelige*», styrker gjenkjennelsen leseren har til aktørene og andre mennesker rundt seg. Når følelser og tanker blir beskrevet på romslige og sanselige måter gir det leseren mulighet til å trekke ut det virkelige personlige i fortellingen. Når fortellingen er åpen, og ikke låst i et ytre og forutsigbart handlingsmønster, kan leseren sette sin egen signatur på opplevelsene og bli kjent med egne tanker og følelser (2020, s. 82-83). Når barnet gjenkjenner seg i aktørens følelser og tanker som en del av seg selv står døra åpen for videre utforsking.

Alle mennesker bærer med seg en selvbiografisk fortelling som vi kontinuerlig skaper og gjenskaper (Stoltenberg, 2020, s. 135). Vi har også til enhver tid parallelle selvfortellinger med ulik tematikk gående. Våre oppfatninger av synsinntrykk er sterkt påvirket av våre selvfortellinger (2020, s. 136). Vi organiserer våre erfaringer i fortellende form, og «skriver» det inn i fortellingen vår. En av Jerome Bruners teser er at det er menneskets narrative tenkemåte som gjør at vi er i stand til å skape mening i livet (Gjengitt i: 2020, s. 136).

Fortellinger må ha konflikter. Det er når det skjer noe utover det dagligdagse at det vekkes et behov for å skape en fortelling. Selvfortellingen organiserer emosjonelle opplevelser, følelser og tanker, og hjelper slik individet til å forstå sine erfaringer. Det er i selvfortellingen at vår identitet blir skapt. Selvfortellingen kan gjøre oss bedre rustet til å tolerere forskjeller mellom mennesker og til å kunne ta ulike perspektiver. Derimot kan den også låse oss inn i livshistorier med begrensede valgmuligheter og forventninger om gitte utfall.

Terapeutisk hjelp handler i stor grad om å endre disse undertrykkende fortellingene om seg selv (Stoltenberg, 2020, s. 137). Ønsket er at individet skal ha en selvfortelling hvor de ser seg selv som den med påvirkningskraft og med et større handlingsrom. Skjønnlitteraturen kan være støttende i konstruksjonen av en sunn fortelling om seg selv, og fortellinger som utfordrer oss åpner for å se sitt eget liv i nytt lys. Slike fortellinger utvikler en fleksibilitet hos leseren knyttet til livet, og legger slik til rette for endringer av undertrykkende selvfortellinger. Litteraturen kan tilby alternativer for leserens egne narrativ, og dermed utfordre selvfølgheter og tatt for gitte sannheter i leserens eksisterende selvfortellinger. Leseren kan se nye muligheter og trekke andre utfall i sine fastlåste fortellinger. Bøker som kan sette i gang slike krefter i barnet, åpner mulighetene for at barnet kan endre og endatil omskrive sine selvfortellinger.

3.2.5 Det menneskelige slektskap

Inntil nå har vi fokusert på det individorienterte møte med boka. Vi har sett hvordan barnet kan utvikle kjennskap til og trygghet på egne følelser og tanker, og hvordan dette kan utvikle deres selvbiografiske fortellinger i møte med litteraturen. Fortellinger som tar oss inn i andres smerte, angst og glede knytter oss mennesker sammen (Stoltenberg, 2020, s. 174, 177). Vi erfarer sammen de allmennmenneskelige temaene og blir knyttet sammen til hva Stoltenberg kaller *menneskelig slektskap*. Den heltemytefortellingen binder individet til samfunnet gjennom å se verdiene heltens handlinger har for kollektivet. Her er det snakk om en forbindelse til andre mennesker og samfunn gjennom deling og innblikk i andres følelser og tanker.

En forpliktende deltakelse i arbeids- og samfunnsliv hviler på evnen til å kunne forestille seg hvordan andre har det (Stoltenberg, 2020, s. 174-175). Mennesket oppdager seg selv og sitt moralske ansvar for samfunn og verden i møte med *den andres ansikt*. Stoltenberg viser til ideer fra filosofen Marhta Nussbaum for å understreke kunstens rolle i utviklingen av et

demokratisk samfunn (2020, s. 175-176). Det er gjennom vår narrative forestillingsevne, som vi utvikler og øver opp gjennom å forfølge ulike livshistorier, at menneskets kapasitet til empati kultiveres. Dette underbygger og støtter utvikling av det *menneskelige slektskapet* vi deler med hverandre, og vil komme samfunn og enkeltindivider til gode.

3.2.6 Estetisk autonomi og barnelitteratur

Et kulturelt trekk ved moderniteten er at skillet mellom barn og voksne viskes ut (Penne, 2001, s. 195). En naturlig følge av det er at barnelitteraturen, som den voksne i stor grad kontrollerer, påvirkes av dette. Barnelitteraturen kan sies å ha utviklet seg de senere årene til å romme barn og voksnes livsverden i en og samme bok (Stoltenberg, 2020, s. 200-201). Denne litteraturen kjennetegnes som all-alder-litteratur, og er også vanlig å definere som litteratur med dobbelt fortellerstemme. Stoltenberg tenker seg at all-alder-litteratur er fortellinger som henvender seg med samme nære stemme til både barnet og voksne. Denne stemmen «berører fellesmenneskelige grunntema på en enkel måte, slik at fortellingen kan treffe mottakere uavhengig av alder» (2020, s. 201).

Prisbelønnet forfatter og dramatiker Jon Fosse skriver i en kronikk i Dagbladet at barnelitteraturen bør «oppheve seg sjølv som barnelitteratur og bli til litteratur. Det vil seie at den ikkje må vere skriven med vekt på tilpassinga til barn, men med vekt på den estetiske autonomien» (Gjengitt i: Penne, 2001, s. 197). Dette er en holdning hvor idealet og behovet den voksne har for litteratur blir overført til å være idealet for barnelitteraturen. En naturlig følge vil være at barnelitteraturen vil ta opp i seg det som særpreger den moderne kulturen som den voksne representerer. Dette er en viktig drivkraft bak endringen i samtidens fortellingsunivers, og som Penne bemerker så dominerer det indre livet til karakterene og en anti-helt har tatt over heltens plass.

Den regressive og stillestående fortellingens plass i samtidens barnelitteratur kan knyttes til opphøyelsen av den voksne kunstnerens autonomi. Kombinert med at den voksne tar del i en kultur hvor det reflekssive, innadvendte og normbrytende er et ideal. Den individualpsykologiske posisjonen, presentert her med Stoltenberg, vender fokuset mot denne litteraturen som bryter med det forutsigbare og som resulterer i at fortellingene den opphøyer er enten regressive eller stillestående i struktur.

3.2.7 Oppsummering

Fortellinger som bryter med en trygg og forutsigbar fortelling er en ressurs med hensyn til barns livsmestring og psykiske helse. Fortellinger som vender seg mot det indre livet kan ha terapeutiske effekter på leseren gjennom gjenkjennelse i problematikk hos andre, bevissthet om egne følelser og tanker og åpner opp muligheter for leseren til å endre undertrykkende selvfortellinger. Det er i det indre det må endres før ytre vekst kan finne sted. Fortellinger med beskrivelser av det indre livet vekker bevissthet om egne følelser og tanker. Dette vil både være en ressurs for deres fleksibilitet for å håndtere utfordringer i eget liv, men også i utviklingen av empati som er nødvendig for å delta i et samfunns- og arbeidsliv.

3.3 Hvordan forstå barnelitteraturen i lys av samtidens diskurser

Teorikapittelet dreide seg om fremstillingen av de to posisjonene til fortellinger, og hvordan de bidrar i barnets utvikling. De to ulike posisjonene argumenterer ulikt for hvordan fortellinger utvikler barnet. Jordan B. Peterson representerer et syn på fortellinger som en modellering av virkeligheten for individet. En fortelling som framstiller et handlende subjekt som selvstendig løser problemer tilknyttet samfunnets velvære, vil derfor hevde han skape en selvfortelling hos leseren som vil skape mening i livet og motivasjon til å ha en positiv virkning for eget andres liv. Signy Marie Kværneng Stoltenberg bemerker fortellingenes mulighet til å utfordre leseren emosjonelt og intellektuelt. Det er ikke fortellinger som en modellering av virkelighet, men som en arena hvor individet utvikler seg selv på eget nivå i møte med tekstens utfordringer. Hun bemerker derfor at fortellinger nødvendigvis ikke behøver å ende godt, men kan la leseren selv sette sitt preg på fortellingen. Dette kapittelet skal ta for seg hvilke drivkrefter og tankegods som er virksomme i samtidens kultur. Det skal gi oss et diskursivt perspektiv i analysen og diskusjonen i denne undersøkelsen av samtidens barnelitteratur.

3.3.1 Progressiv og regressiv fortelling

Den kulturorienterte- og individualpsykologiske posisjonen til fortellinger har ulike teorier om hva i fortellinger som utvikler barnet som leser. Deres teoretisering vil jeg for enkelhetens- og diskusjonens del knytte til to grunnleggende narrative strukturer.

Kenneth Gergen (2005) sier at i vår tid er det tre narrative strukturer i virksomhet: 1) den stabile fortellingen, 2) den progressive fortellingen og 3) den regressive fortellingen. Alle

presenterer et subjekt i relasjon til hendelser som fører en i en retning. I en progressiv fortelling er det en forbedring fra start til slutt. Et mål er nådd. Den regressive fortellingen kan forstås som motpolen til denne fortellingen. Fortellingen ender med et tap og ikke en seier for karakteren. Det går i en negativ retning. Begge disse to fortellingene går i en retning hvor det skjer forandring. Den stabile fortellingen skiller seg ut da det ikke skjer noen endring. «Life simply goes on, neither better nor worse with respect to the conclusion» (2005).

Jordan B. Peterson vektlegger at fortellinger med en seirende struktur spiller en viktig rolle for menneskets positive opplevelser, og et syn på seg selv og virkeligheten. Det er snakk om en typisk heltemytefortelling hvor utfordringer som truer seg selv og kollektivet blir løst av subjektet i fortellingen. Subjektet i fortellingen er medvirkende i fortellingens positive retning. Hen og samfunnet sitter igjen med noe mer enn i starten av fortellingen. Samfunnet har blitt tryggere og subjektet har blitt sterkere som følge av handlingen. Den kulturorienterte posisjonen vil jeg derfor si at opphøyer det Gergens kaller en progressiv fortelling. Det dreier seg om de fortellinger som modellerer en selvfortelling hvor personlig utvikling og forbindelse med kulturen etterfølger av konfrontasjon med utfordringer.

Signy Marie Kværneng Stoltenberg representerer den individualpsykologiske tradisjonen hvor barnets utvikling ikke behøver å være tilknyttet det som er typisk for de progressive fortellingene. Hun teoretiserer hvordan fortellinger som vender seg mot det indre livet, og om fortellingen ender godt er ikke nødvendigvis et kriterium for om fortellingen er bra for barnet. Fortellinger som ikke gir løsningen på problemene i fortellingen slik den progressive fortellingen gjør, overlater ansvaret til leseren i å løse utfordringene. Stoltenberg diskuterer nettopp dette potensialet i fortellinger hvor problematikk knyttet til følelser, tanker og relasjoner tematiseres. Det er fortellinger hvor ikke handlingen dominerer, men heller tematikken som tas opp er i hovedfokus. Den individualpsykologiske posisjonen har ikke en så tydelig tilslutning til en fortellingsstruktur slik den kulturorienterte som har hovedvekten av sin argumentasjon knyttet til selve strukturen. Derimot argumenteres det for at fortellingen ikke behøver å ende godt, og at en fortelling som bryter med den forventede strukturen har utviklingsfordeler. Den individualpsykologiske posisjonen til barnelitteratur vil jeg derfor si at er drivkraften bak det Gergens kaller for regressive fortellinger.

Koblingen jeg setter mellom disse to posisjonene og narrative strukturer i virksamhet vil bli tatt opp igjen i analysen av to barnebøker fra samtiden. Bøkene vil analyseres med kriterier

som har som hensikt å karakterisere fortellingen for progressiv eller regressiv. Siden jeg knytter disse to posisjonene til barnelitteratur til progressive og regressive strukturer, vil også de to analyserte fortellingene knyttes til disse posisjonene ut ifra dens struktur, tematisering og framstilling av subjekt.

3.3.2 Det moderne liv

Litteraturen gjenspeiler den kulturelle konteksten den blir konstruert i. De heltemytiske fortellingene dominerer i religion, og preget dermed også i stor grad det pre-moderne fortellingsuniverset. Som vi har sett finnes det en prominent samtidsdiskurs som nedtoner betydningen av fortellinger om fellesskap. Hvordan kan vi forstå en slik nedtoning?

Den engelske sosiologen Anthony Giddens (Giddens, 1996, s. 46) forklarer enkeltindividets sårbarhet ved at tilknytningen mellom individ og kollektiv gradvis fjernes. Fra en tid hvor tradisjon og det kollektive satte premissene for verdier og mål med livet, har individet i den moderne verden blitt premissleverandør for hvordan og hvorfor en skal leve sitt liv. Det moderne mennesket begrunner sin identitet refleksivt og kalkulerende til alle mulighetene i det globaliserte mulighetssamfunn (Giddens, 1996, s. 13; Madsen, 2010, s. 26,32). Det er individets prosjekt å finne sin plass i verden og hvilken rolle ens liv skal ha.

Det moderne individet befinner seg i en risikokultur (Giddens, 1996, s. 12,14). Tradisjonens rolle som veileder for individet har forsvunnet. Det at individet selv får denne rollen åpner muligheter for selvrealisering og god livskvalitet. Det åpner også for et større nederlag. Det moderne mennesket er alltid bevisst muligheten for nederlaget. Individet får skyld både i sine seire og tap. Utviklingen av identiteten er sterkt preget av overveielser av risiko. Det å kunne håndtere stress og press er derfor høyst aktuelt i samtiden.

Anthony Giddens (1996, s. 15) anser de strukturelle og politiske endringene gjennom moderniteten i den vestlige verden som en sentral årsak til den økte individualisering, som igjen medfører et større ansvar på individet. Han kaller det for «selvets refleksive prosjekt», som består i at individet klarer å opprettholde en sammenhengende biografisk fortelling om seg selv.

I den moderne kulturen er det individets egen selvrefleksjon som skaper identitet og livsverden. Det moderne mennesket lever mer inne i sitt eget hode enn det pre-moderne

mennesket som hadde fastsatte roller som ikke stilte krav til lignende selvrefleksjon og overveielse som kreves i den mengden store valgsituasjoner som mennesket står ovenfor i dag. Ser en Giddens samfunnsdiagnose i relasjon med litteraturens utvikling er det mulig å se konturene av diskurser som påvirker barnelitteraturen.

3.3.4 Den moderne fortellingen

Signy Marie Kværneng Stoltenberg vektlegger litteratur som går inn i subjektets indre liv. Den kollektive tilknytningen er ikke hovedfokuset til Stoltenberg. Det er leserens møte med et indre liv som skal støtte dem i deres egen selvbevissthet og selvrefleksjon. Her gjenspeiles det behovet som Giddens mener det moderne mennesket har. Det dreier seg om kompetansen å manøvrere seg selvstendig gjennom livet, og selvrefleksjonen er en viktig faktor. Den individualpsykologiske posisjonen til fortellinger kan dermed sies å være i tråd med Giddens samfunnsdiagnose. Stoltenberg forklarer fortellinger som utvikler av den refleksive kompetansen som både hun og Giddens anser som viktig for vår tid.

Som nevnt ovenfor bemerker Penne (2001, s. 185) utviklingen innen barnelitteraturen hvor den trygge forutsigbare fortellingen forsvinner. Det dreier seg om det indre og ambivalente livet som det moderne mennesket avsondret fra et kollektiv må kunne håndtere. Giddens sine poenger med at en refleksiv identitet er nødvendig i samtiden sier også noe om hvilke diskurser som er i virksomhet. Det er en dreining mot det indre og personlige. Penne ser konturene i at litteraturen vender seg mer mot det indre og refleksive. Stoltenberg anser den moderne fortellingen som gjenspeiler den moderne livsverden for spesielt utviklende. Individualiseringen er en diskurs som både viser seg i konstruksjonen av barnelitteratur, og hvordan en forstår utviklingspotensialet i fortellinger for barn og unge.

Emnet folkehelse og livsmestring har som hensikt å støtte elevene i deres personlige liv. Det dreier seg blant annet om å håndtere medgang, motgang og å kunne håndtere følelser og tanker. Den kulturorienterte retningen hvor mestringen av livet integreres som avhengig av et fellesskap er ikke like tydelig å finne i denne beskrivelsen. Skolens læreplan kan dermed også sies å være preget av den individualiserte diskursen. Det er gjennom enkeltindividets selvstendighet utvikles, og ikke gjennom kollektive prosesser og ansvar. En ser her også en dreining mot de indre tanke- og følelsesprosessene som avgjørende for individets helse.

3.3.5 Den terapeutiserende kultur

Professor i kultur- samfunnspsykologi ved Universitetet i Oslo, Ole Jacob Madsen (2010), mener samtiden er preget av diskurser fra psykologi og terapi. Den kan anses som en del av, eller en drivkraft for, individualiseringen i samfunnet. I terapien er det også en sterk vending inn mot individet, og behandling av personlige følelser og tanker står ofte i hovedfokus. Det ytre handlingslivet faller også da ofte til siden, grunnet fokuset på det indre, som inngangen til endring og utvikling.

Ideen om at det er i seg selv en finner ro og mening i tilværelsen er i tråd med terapiens prinsipper (Madsen, 2010, s. 61-63). Det er gjennom individets bearbeidelse av sitt følelsesliv at en finner den virkelige forløsning. Gud eller den virkelige sannhet finner en gjennom å se innover i seg selv, og ikke gjennom handling i den ytre verden. Penne (2001, s. 198) finner denne tendensen i barnelitteraturen, der det indre livet og motivene i karakteren som driver handlingen, og forløsningen finner sted i karakterens forhold til egne følelser. Stoltenberg (2020, s. 37) er en av de som vektlegger litteraturens terapeutiske virkning ved å vende mot karakterenes indre liv. Det er mulig å se konturer av en terapeutisk diskurs som pådriver for det nye barnelitterære universet, og den individualpsykologiske forståelsen av fortellingens virkninger for barnet som leser. Emnet Folkehelse og livsmestring avslører for det første at skolen ønsker å ta elevers psykiske helse på alvor. For det andre er det lite i beskrivelsene som antyder annet enn at det er gjennom det indre livsmestring og god psykisk helse oppnås.

3.3.6 Oppsummering

Det moderne individet er i større grad ansvarlig for sitt eget liv enn tidligere. Det stilles høyere krav til enkeltindividets selvstendighet i møte med viktige valgsituasjoner. Som følge av dette kravet til å løse det meste selv, stilles det også høyere krav til individets evne til å håndtere tanker og følelser som kan oppstå som følge av større press og stress fra omgivelsene. Dette presset på enkeltindividet viser seg i det barnelitterære universet. Dessuten blir litteratur som dreier seg om det indre livet ansett som spesielt utviklende for samtidens barn og unge. Folkehelse og livsmestring gjenspeiler problematikk blant dagens barn og unge. Emnet peker også mot at det er enkeltindividets evne til å behandle egne følelser- og tankeprosesser som vil styrke deres psykiske helse og livsmestring.

Kapittel 4 - Analysekriteriene

Ut fra de to narrative temaene er det mulig å danne analysekriterier for hvorvidt en fortelling er progressiv eller regressiv i sin struktur, og kulturorientert eller terapeutisk tematikk. Her skriver jeg fem analysekriterier med utgangspunkt i modeller og forklaringer fra Jordan B. Peterson, supplert med poenger fra Joseph Campbell, Jerome Bruner og Sylvi Penne. Signy Marie Kværneng Stoltenberg får ikke noe plass i utformingen av kriteriene for en regressiv fortelling, siden hennes fremstilling ikke ser ut til å inkorporere en tenkning rundt narrative strukturer. I stedet brukes Gergens, Campbell og Penne sine fremstillinger av ulike narrative forløp til å indikere mulige narrative strukturer av hennes syn på barnet og litteraturens funksjon. Peterson sine forklaringer av hva som kjennetegner heltemyten beskriver også kjennetegn ved den regressive fortellingen, da de to strukturene kan forenklet forstås som motpoler. Disse analysekriteriene vil jeg senere benytte til analyse av to forskjellige samtidsbarneromaner. Formålet med utformingen av analysekriteriene og analysen er å utforske hvilke narrative strukturer som viser seg i samtidens barnelitteratur. Dette her er et undersøkende prosjekt hvor jeg forsøker å finne en måte å inndele barnelitteraturen etter narrative tema. Det er i alt fem kriterier som tar for seg ulike aspekter ved fortellingene. Hvert kriterium er igjen delt inn i A og B. Kriterium A karakteriserer en progressiv fortelling, og B en regressiv fortelling.

4.1 De fem analysekriteriene

4.1.1 Overordnet struktur

Her er Petersons modell jeg viste til tidligere med en karakterisering av heltemyten, som jeg igjen kobler til de tre fortellingene: den stabile fortellingen (komedien), den regressive fortellingen (tragedien) og den progressive fortellingen (heltemyten).

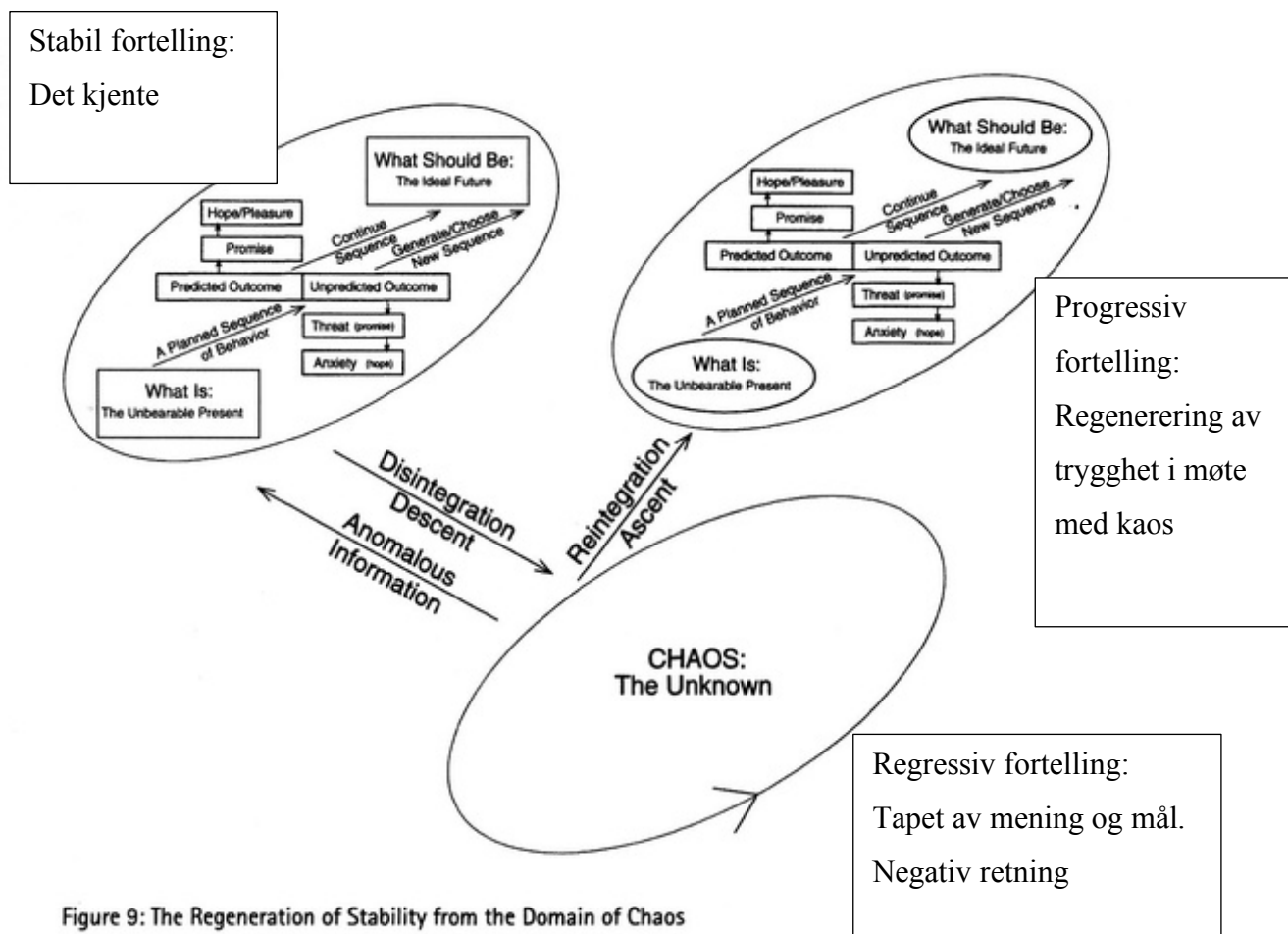

Figure 9: The Regeneration of Stability from the Domain of Chaos

(Peterson, 1999, s. 56) Modellen ses i lys av Kenneth Gergens (Gergen, 2005) og Joseph Campbells (2008, s. 22) beskrivelse av de tre sjangrenes sammenheng med hverandre.

Sett i lys av Joseph Campbell (2008, s. 22) sine utlegninger om de tre fortellingene blir denne modellen enklere å forstå. Komedien (stabil) er den fortellingen hvor aktøren befinner seg i *det kjente*. En vet hvem en er og hvor en skal, og de utfordringer en møter fører ikke til negative konsekvenser for ens mål i livet. Ens bane mot målet forblir uendret.

Tragedien (regressiv) er når en ikke vet hvem eller hvor en er, og hvilket mål en har. Det trygge ble tatt fra en. En befinner seg i det ukjente, hvor angst, frykt og uro er overalt og karakteren vet ikke hvordan en skal overvinne det. Fortellingen går i en negativ retning som ikke blir løst opp.

Monomyten, eller heltemyten (progressiv), har både stabile og kaotiske episoder. Det vanlige er at fortellingen starter i det trygge og stabile. Deretter oppstår et problem som tar aktørene vekk fra det trygge og stabile og ut i det ukjente. Løsningen av problemet tar en ut av kaoset

og tilbake til den trygge eksistensen. En positiv fortelling hvor karakteren oppreises fra det tragiske. Sylvi Penne kaller det for den tradisjonelle tredelte fordelingen, også vanlig kalt hjem-borte-hjem struktur. Dette blir det første og overordnede analysekriterium for å kunne karakterisere fortellingen som progressiv eller regressiv. Dette kriteriet dreier seg om fortellingens struktur.

1 A. Fortellingen følger den tradisjonelle tredelingen (hjem-borte-hjem).

1 B. Det er ikke tydelig om en kan forstå fortellingen som tradisjonelt tredelt.

4.1.2 Helt og motstander

I en heltemyte kommer det tydelig frem hva som er konflikten (Campbell, 2008, s. 22). Helten møter utfordringer i det ytre livet, og det er tydelige antitetiske krefter som driver handlingen. Handlingen drives av heltens håndtering av de utfordringene den møter. Helten befinner seg da i det ukjente (hjem-**borte**-hjem). Gjenvinningen av det kjente og trygge livet forekommer når helten har løst utfordringen. I en fortelling hvor det ikke kommer tydelig fram om det er en utfordring, hva som er utfordringen og hva aktøren skal gjøre for å endre tilstanden, mangler den et sentral kriterium for å karakteriseres som heltemytisk.

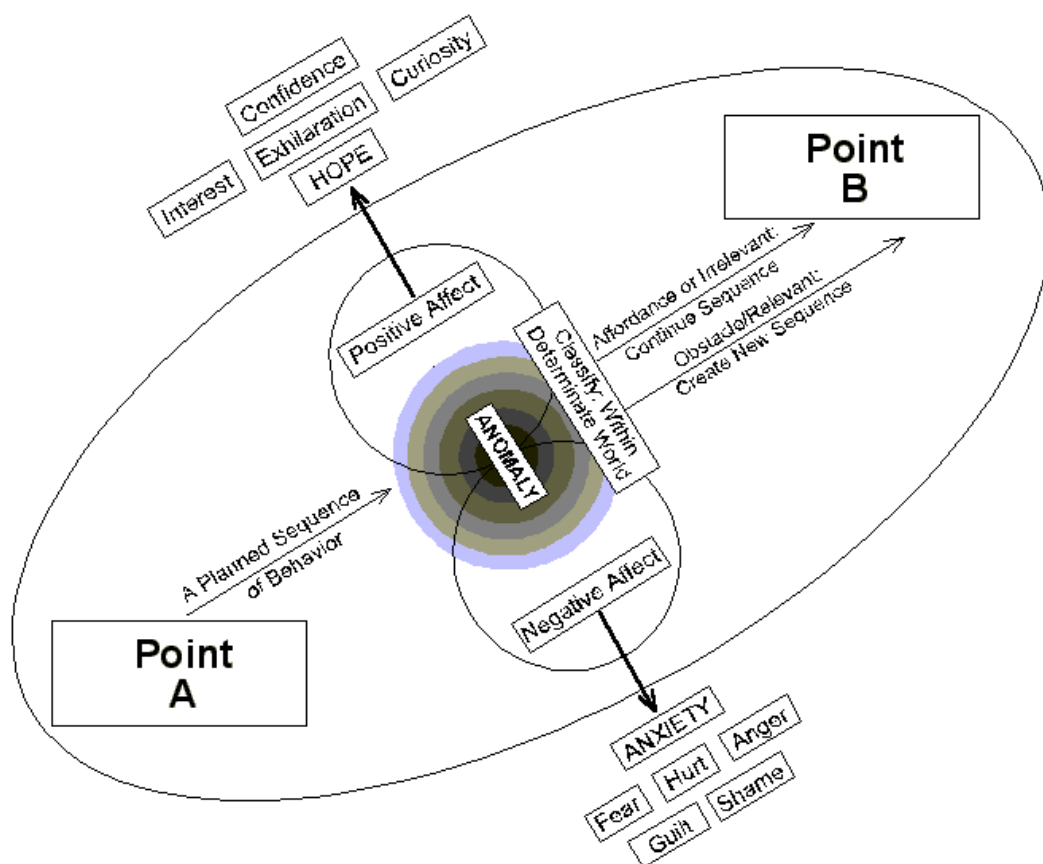
2 A. Hovedkarakteren/ene har en motstander, et problem, som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Kilden til konflikt er tydelig og viser seg gjerne i det ytre handlingsliv og karakterene drives gradvis frem mot sitt endemål.

2 B. Hovedkarakteren/ har ikke en motstander eller et problem som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Hva som er kilden til konflikt, eller hva som er det ønskede endemålet, viser seg ikke i den ytre handlingsverdenen, og kan være utydelig for leseren.

4.1.3 To ulike reaksjoner på konflikt hos mennesket

Heltemyten beskriver regenereringen av mening og håp i kaoset. Den regressive fortellingen forblir i kaoset.

Når noe ukjent inntreffer og kludrer til vår trygge målrettede eksistens, er det to motstridende reaksjoner som forekommer hos mennesket (Peterson, 1999, s. 43). Det er smertefull tenkning (angst) og håp og nysgjerrighet. Når noe ukjent gir oss en negativ effekt, blir vi dratt ut av vår trygge fortolkningsramme av verden. Vi blir lammet av angst og tenkning som hemmer vår målrettede og handlingsdrevende eksistens.

(Peterson, 2000:Figure 4a)

Det ukjente har en ambivalent natur, hvor den både kan gi mennesket frykt og håp. Som vi ser på denne modellen, tar anomalien en ut av sirkelen- den trygge målrettede eksistens (det kjente). I heltemyten er det vanlig at helten opplever frykt og håpløshet i møte med det ukjente. Denne tilstanden endres, og helten omgjør det ukjente til en mulighet for å utvikle seg selv og samfunnet. En fortelling hvor helten/ene møter utfordringer med handlekraft, håp og mot vil være heltemytisk (kriterium 3A).

I en regressiv fortelling blir anomalien en kilde til angst, smerte, frykt, skam, skyld og anger (Peterson, 1999, s. 42). Håp og fremskrittstro erstatter ikke angsten og frykten. Subjektet forblir i de psykologiske reaksjonene som er å vende innover i seg selv. Negative følelser får mennesket til å isolere seg, og positive følelser til å engasjere seg. Tenkningen er et forsøk på å finne opphavet til at anomalien oppsto, og for å finne en løsning på problemene.

Tenkningen er slik en positiv reaksjon, som søker å regenereringen et nytt tanke- og

handlesett (1999, s. 46-47). Den fortellingen hvor det ikke forekommer en endring eller tydelig bedret tilstand for karakteren og/eller samfunnet en tar del i, vil være en regressiv fortelling. Denne type fortelling beskriver den kaotiske og lammende tilstanden mennesket kan oppleve når en ikke mestrer å endre sin uønskede tilstand. Mennesket som refleksivt, tenkende og følende dominerer i denne tilstanden. I det ukjente jager vi etter en løsning eller forståelse av håpløsheten. Vi vender inn mot vår indre tenkende og følende verden, og mister vår handlende ansvarstakende identitet (kriterium 3B).

3 A. Anomalien medfører motivasjon for handling. Frykt blir erstattet med nysgjerrighet.

3 B. Anomalien medfører frykt, negative følelser og/eller en vending mot det indre livet. Handlekraft mot å endre ens lidende situasjon er ikke til stede. Fokuset rettes mot de indre reaksjonene i møtet med *det ukjente*.

4.1.4 Kollektiv og ansvar

Et viktig moment for heltens reise ut av kaoset er tilknytningen til den sosiale verden. (Campbell, 2008, s. 330). For å virkelig være et menneske, må en være en del av samfunnskroppen, og ikke et separat medlem. Uten denne tilknytningen mister individet tilknytningen til eksistensen i seg selv, og får ikke støtte til å regenerere mening med sine handlinger. Helten i eventyret redder ofte et mindre samfunn, mens helten i de store religiøse mytene redder hele verden (Campbell, 2008, s. 30; Peterson, 1999, s. 180). Heltens handlinger blir først en virkelig seier når det har en viktig funksjon for samfunnet. Hvilken tilknytning aktørens handlinger har til andre mennesker eller samfunnet i fortellingsuniverset er dermed et viktig kriterium for å finne ut hvordan subjektet fremstilles. En karakter som handler på vegne av kollektivet tildeles et større ansvar og handlingene får en betydning i en større sammenheng.

Det motsatte er en karakter som ikke har et livsprosjekt eller mål som knytter en til samfunnet. Uten store mål og livsprosjekter som driver en mot en ny positiv fremtid vil karakteren bli passiv. Det ytre handlende livet er det som i stor grad knytter individet til samfunnet. Mangel på konkrete mål med sine handlinger medfører et større fokus på den indre fremfor den ytre verdenen.

4 A. Aktøren/es handlinger er knyttet til andre mennesker og samfunnet en er en del av. Problemet de løser, eller seieren over motstanderen, gagnar både dem selv og kollektivet.

4 B. Aktøren/e er ikke i stor grad knyttet til den sosiale verden. Problemet blir ikke løst, eller motstanderen blir ikke nedkjempet. Handlingen drives av deres indre verden, og deres handlinger drives av indre krefter og ikke det sosiale miljøet.

4.1.5 Aktivt subjekt eller passivt objekt

I heltemytene kommer heltens evne til å handle tydelig frem ved at den har et tydelig mål som den handler for å oppnå. Evalueringsevnen kommer til uttrykk når helten møter utfordringer som stopper de handlingsalternativene en benyttet for å nå målet (Peterson, 1999, s. 186).

Individet tvinges til å komme opp med nye handlinger for å oppnå målet sitt. En må evaluere hva som har skjedd, og hvilke nye handlingsalternativer som kan ta en mot målet. Det er her den virkelige helten oppstår. Evnen til å evaluere og endre ens handlingsalternativer når noe uforventet endrer ens forventninger. Denne vekslingen mellom handling og evaluering tar subjektet frem mot en «sannhet» eller helhet som kommer frem i slutten av fortellingen.

Det motsatte vil være en «antihelt». En som fremfor å endre de uforventede situasjonene gjennom evaluering, og heller forblir i den smertefulle tenkningen. Subjektet vender ikke situasjonen om til noe håpefullt, og blir fremstilt som et passivt offer for omstendighetene.

5 A. Karakteren fremstilles som endringsvillig i møte med utfordringer. Han har selv kontroll over situasjonen og evaluerer seg selv på veien mot nye handlingsalternativer og målet.

5 B. Karakteren evner ikke å endre situasjonen ved hjelp av egen handlekraft og evalueringsevne. Subjektet er et offer for omstendighetene, og ikke en som aktivt endrer situasjonene til å oppnå en sannhet eller helhet i fortellingen.

4.1.6 Kriteriene for å karakterisere fortellingens struktur

Under er kriteriene forklart ovenfor listet opp. Hvert kriterium har en dobbel funksjon i analysen. De kategoriserer områder i fortellingen enten som regressiv eller progressiv.

A= kriterium for en progressiv fortelling

B= kriterium for en regressiv fortelling

1 A. Fortellingen følger den tradisjonelle tredelingen (hjem-borte-hjem).

- 1 B. Det er ikke tydelig om en kan forstå fortellingen som tradisjonelt tredelt.
- 2 A. Hovedkarakteren/ene har en motstander, et problem, som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Kilden til konflikt er tydelig og viser seg gjerne i det ytre handlingsliv og karakterene drives gradvis frem mot sitt endemål.
- 2 B. Hovedkarakteren/ har ikke en motstander eller et problem som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Hva som er kilden til konflikt viser seg ikke i den ytre handlingsverdenen, og kan være utydelig for leseren. Utydelig hvilket endemål karakteren/ene søker å oppnå med sine handlinger.
- 3 A. Anomalien medfører motivasjon for handling. Frykt blir erstattet med nysgjerrighet.
- 3 B. Anomalien medfører til frykt, negative følelser og/eller en vending mot det indre livet. Handlekraft mot å endre ens lidende situasjon er ikke til stede. Fokuset rettes mot de indre reaksjonene i møtet med *det ukjente*.
- 4 A. Aktøren/es handlinger er knyttet til andre mennesker og samfunnet en er en del av. Problemet de løser, eller seieren over motstanderen, gagnar både dem selv og kollektivet.
- 4 B. Aktøren/e er ikke i stor grad knyttet til den sosiale verden. Problemet blir ikke løst, eller motstanderen blir ikke nedkjempet. Handlingen drives av deres indre verden, og deres handlinger drives av indre krefter og ikke det sosiale miljøet.
- 5 A. Karakteren fremstilles som endringsvillige i møte med utfordringer. Han har selv kontroll over situasjonen og evaluerer seg selv på veien mot nye handlingsalternativer og målet.
- 5 B. Karakteren evner ikke å endre situasjonen ved hjelp av egen handlekraft og evalueringsevne. Subjektet er et offer for omstendighetene, og ikke en som aktivt endrer situasjonene til å oppnå en sannhet eller helhet i fortellingen.

Analysen av de to bøkene skal også knyttes til voksen- og barns preferanser av barnelitteratur. Det neste kapittelet skal ta for seg hvordan utvelgelsen av analyseobjektene kan begrunnes som representanter for en voksens- eller barns sitt syn på god barnelitteratur.

Kapittel 5 - Utvelgelse av analyseobjekter

Dette kapittelet handler om ulike preferanser barn og voksne har av barnelitteratur. Hvordan vi kan forstå barn og voksnes preferanser vil utgjøre de to barneromanene som skal analyseres. Ideen om at det finnes to narrative temaer som dominerer i det barnelitterære

univers vil forfølges. Først skal barnets lesepreferanser diskuteres, og legger til grunn for utvelgelsen av barneboken som blir representant for barnets perspektiv.

I utvelgelsen av analyseobjekter er det to forskjellige kilder som jeg henter dem ut fra. Det ene kaller jeg for et barns perspektiv, og det andre for den voksnes perspektiv.

Barnelitteraturen er definert nettopp gjennom henvendelsen til barn og unge (Fjeldberg, 2019). En kan tenke seg at litteraturkritikken har kriterier for litterær kvalitet som ikke nødvendigvis samsvarer med barns preferanser. Hvorvidt boken henvender seg til barnets livsverden og litterære preferanser, kan ikke en litteraturkritiker eller voksen si gjennom egen vurdering. Litteraturkritikken kan slik karakteriseres som den voksne sitt perspektiv på god barnelitteratur. Skal vi voksne få en pekepinn på hva som er barnets litterære preferanser må vi vende oss til barnet. En kan eksempelvis undersøke barns reaksjoner, anmeldelser og valg av bøker. I denne oppgaven har jeg valgt å benytte salgstall som indikasjon på hvilke bøker barn prefererer. Det vil si at en av de bestselgende barnebøkene er representant for den litteraturen barn liker, og en kritikerrost barnebok er representant for den voksne sitt perspektiv på god barnelitteratur.

Jeg skal først ta for meg diskurser som preger utformingen av barnelitteraturen. Dette begrunner hvorfor jeg henter en prisvinnende bok som analyseobjekt. Deretter viser jeg til undersøkelser av barns valg av litteratur og salgstall, og til slutt analyseobjektet.

5.1 Den voksne livsverden projisert i barnelitteraturen

Forsker og kritiker Inger Østenstad identifiserer fire posisjoner til barnelitteratur (Gjengitt i: Mjør, 2012, s. 5). Det er *forfatter- eller kunstposisjonen* som favoriserer litterære og tekstautonome perspektiv. Jon Fosse er en representant for dette synet på barnelitteratur. *Markedsposisjonen* vektlegger popularitet og lesertall. En *foresatt- eller oppdragerposisjon* legger vekt på tematiske, etiske og verdimeslige dimensjoner. Den siste posisjonen legger vekt på *barnet som leser*. Den kritikerroste boken vil jeg sette innenfor en forfatter- eller kunstnerposisjon til barnelitteratur, da det er litteraturens kunstneriske verdi og ikke verdi for barnet eller samfunnet som ligger til grunn for prisen. Den bestselgende boken er det naturlig å plassere i markedsposisjon, men populariteten sier også noe om evnen til å tilpasse for barnet som leser. Hvilken plassering de to bøkene kan ha innenfor disse fire posisjonene til barnelitteratur blir diskutert grundigere etter analysen.

Analyse av en kritikerrost bok er også interessant å se i sammenheng med Marianne Gullestad (1996) sine funn og beskrivelser av den gjeldende diskursen rundt barndom blant voksne. Kritikerprisene er en anerkjennelse fra et voksent perspektiv, og kan dermed si oss noe om hvilket syn de selv har på barndom, hva de tror barn interesserer seg for og behøver. Hva som kjennetegner barnebøker forfattet med kunstnerisk autonomi kan si oss noe om den voksnes autentiske og personlige opplevelser og tolkning av ens barndom.

Sosialantropolog Marianne Gullestad utforsker diskurser rundt barndomsminner gjennom analyse av autobiografiske tekster (Gullestad, 1996, s. 12). Livshistorier er skapt i en kulturell kontekst. Autobiografiske tekster sier dermed mye om hvilke forventninger kulturen har til hva som er et normalt liv. Gullestad argumenterer for at barndomsminner må løftes frem i utforskningen av hva som konstituerer den moderne identitet (1996, s. 1, 7). En kunstnerisk posisjon til barnelitteratur er selvfølgelig ikke identisk med en autobiografi. Derimot har forfatteren friere tøyler, og ens personlige tanker og følelser knyttet til barndom kan prege fortellingen.

Gullestad (1996, s. 8-9) trekker frem psykologiens fremvekst som en viktig bidragsyter til samtidens diskurser rundt barndom. Terapien forteller oss at i hver og en av oss er det barn i oss som vi skal komme i kontakt med igjen. Metaforen «et barn i oss» («the child within») (1996, s. 8-9) er tuftet på tankegodset fra individualiseringen og den subjektive vending hvor mennesket blir sett på som noe med et dypt indre. I psykoterapien blir barndommen ofte benyttet som en tid hvor noe gikk tapt, og at en gjennom behandlingen av minnene kan komme i kontakt med sitt «egentlige jeg» som en mistet i barndommen (1996, s. 22-23). Behandlingen av ubehagelige barndomsminner skal frigjøre en fra de lenkene som har bundet en fast.

Erindringer fra barndommen er farget av senere opplevelser, den nåtidige livssituasjon, kulturen og individets sinnstilstand (Gullestad, 1996, s. 18-19). Dette gjør at erindringerne fra barndommen aldri representerer de nøyaktige opplevelsene. Grunnet avstanden skapt gjennom tid, nye opplevelser, ny kultur og annen livsverden vil evalueringen og hukommelsen av ulike hendelser og perioder i barndommen forandre seg. Det vil si at den voksne sin forståelse av barnets livsverden med høy sannsynlighet ikke samsvarer med barnets egentlige livsverden (1996, s. 19).

Poenget til Gullestad peker mot at barnelitteratur skrevet av forfattere preget av den moderne kultur med kunstnerisk autonomi kan stå i fare for å terapeutisere seg selv i skriveprosessen. Det er voksne som konstruerer barnelitteraturen. Det er dermed naturlig å se det som en mulighet at deres perspektiver, livsverden og kultur i stor grad preger barnelitteraturen. Den terapeutiserende diskursen som er dominerende i den voksnes livsverden, kan slik sies å gjenspeiles i endringen av barnelitteraturen. I den moderne verden utvikler den voksne identiteten refleksivt, og dette projiseres over på barnelitteraturen, hvor også barnet blir et tolkende og følelsesladd menneske, fremfor et handlende målrettet menneske.

Gullestad (1996, s. 7) trekker frem informasjonen autobiografiske tekster gir om hva som særpreger den moderne identiteten. Dette perspektivet skal jeg trekke videre inn i min undersøkelse av barnelitteraturen, og som jeg her har argumentert for at kan komme til uttrykk i en kunstnerisk posisjon til barnelitteratur og prisvinnere. Barnelitteraturhistorien er også historien om hvilket syn det voksne samfunnet har på barn, og hvilken litteratur barnet har bruk for (Birkeland, Mjør & Teigland, 2018, s. 186). Barndommen er en kulturell konstruksjon som endrer seg i takt med skiftende samfunnsforhold og oppdragelsesidealer. Oppgaven vil gjennom dette perspektivet forsøke å peke på hva som kjennetegner samtidens syn på barndom.

5.1.2 Prisvinner og omdiskutert

Det er mange prisvinnende barnebøker å velge mellom. Å plukke ut en bok for analyse fra bestselgerne gir en viss legitimitet til valg av analyseobjektet. Når jeg skal plukke ut fra kritikerroste barnebøker, er det vanskelig å velge en bok som en kan si med sikkerhet representerer et «voksent» syn på barnelitteratur. Dermed ser jeg det hensiktsmessig å ta utgangspunkt i tidligere forskning og betraktninger av Sylvi Penne (2001). Hun trekker frem at barnelitteraturen endrer seg i takt med kulturen. Det har skjedd en fornying av barnelitteraturen, hvor en nå går tettere inn mot barnets livsverden. Aktøren har gått fra aktivt subjekt til passivt objekt. Penne nevner *Søster* forfattet av Jon Fosse som en representant for denne trenden i barnelitteraturen. Forsker og litteraturkritiker Inger Østenstad bruker Jon Fosse som et eksempel på en som ikke skriver tilpasset barnet, men med utgangspunkt i egen kunstnerisk autonomi. Det er dermed mulig å sette hans barnebøker som en representant for barnelitteratur som er preget av en voksen livsverden. Denne boken vant Kulturdepartementets barne-og ungdoms litteratur pris for år 2000 (NRK, 2001). Jeg finner

det da forsvarlig å gå dypere inn i en bok av en forfatter som Penne og Østenstad mener representerer en ny tendens i barnelitteraturen, og som samtidig vinner en kritikerpris gitt av voksne. Dermed får jeg ivaretatt både en forskers betraktninger av viktige tendenser i barnelitteraturen, og hva en kan kalle den voksne generasjon sitt syn på god barnelitteratur. Analyseobjektet som representerer den voksne sitt perspektiv på god litteratur blir dermed *Søster* skrevet av Jon Fosse (2000).

5.2 Barnets litterære preferanser

Salgstallene er interessante, da de kan sees i sammenheng med J.A Appleyard (1991) sine teorier om barnets ulike lesefaser. Dette sier oss noe om hvilke fortellinger barn ønsker å leve seg inn i. Hvilke roller, verdier, liv og handlemønstre de selv ønsker å leve ut i sin egen fortelling. Samtidig kan denne analysen sees i lys av teoritilfanget fra Peterson, Penne Campbell og tidligere forskning på barns lesevaner og valg av litteratur (Biblioteker, 2017; Roe, 2020; Soderbergh, 1980; Tveit, 2012).

En kvantitativ undersøkelse utført av *Tenketanken Fremtidens Bibliotekers* (2017) bygger på svar fra 8721 3.-7. klasse elever fordelt på 110 forskjellige grunnskoler. Skolene er valgt ut fra kriterier som skolestørrelse, skoletype og geografi. Skolene og elevene utgjør slik et representativt utsnitt av gruppen den ønsker å undersøke. Det er en undersøkelse av barn og unges lese- og medievaner. Spørsmålet «*Når du velger bøker, hvad kan du så bedst lide at læse?*» er det dette resultatet undersøkelsen gir. Jeg velger å gjengi figuren i en tabell.

Faktabøker	38%
Eventyr	38%
Krim/detektivbøker	29%
Krigs og spionbøker	18%
Grøsser og horrorbøker	31%
Fantasy/science fiction	40%
Kjærlighetsbøker	21%
Historier om barns unge liv	29%
Humor/morsomme bøker	46%
Dikt	4%

Seriebøker	44%
Engelske bøker	16%

(Biblioteker, 2017, s. 26: fig 27)

I tillegg finner forskerne at

- Fantasy/science fiction er like populært hos jenter som hos gutter
- Humor/morsomme bøker leses mest av gutter (50% mot 43% av jentene), faktabøker leses også mest av gutter (46% mot 30% av jentene).
- Jentene foretrekker seriebøker i høyere grad enn gutter (53% mot 35% av guttene). Jentene liker historier om barn og unges liv og kjærlighetsbøker i høyere grad enn gutter.
- Grøsser og horrorbøker er like populære på tvers av klassetrinnene. 31% av alle velger denne boksjangeren.
- Barnas foretrukne forfattere er J.K Rowling, Jørn Jensen og Lene Kaaberbøl som alle skriver seriebøker.

Fantasy/science fiction og eventyr er blant de sjangrene som er mest populære. Dette er sjangre som typisk innehar en progressiv struktur (Hennig, 2010, s. 55; Penne, 2003).

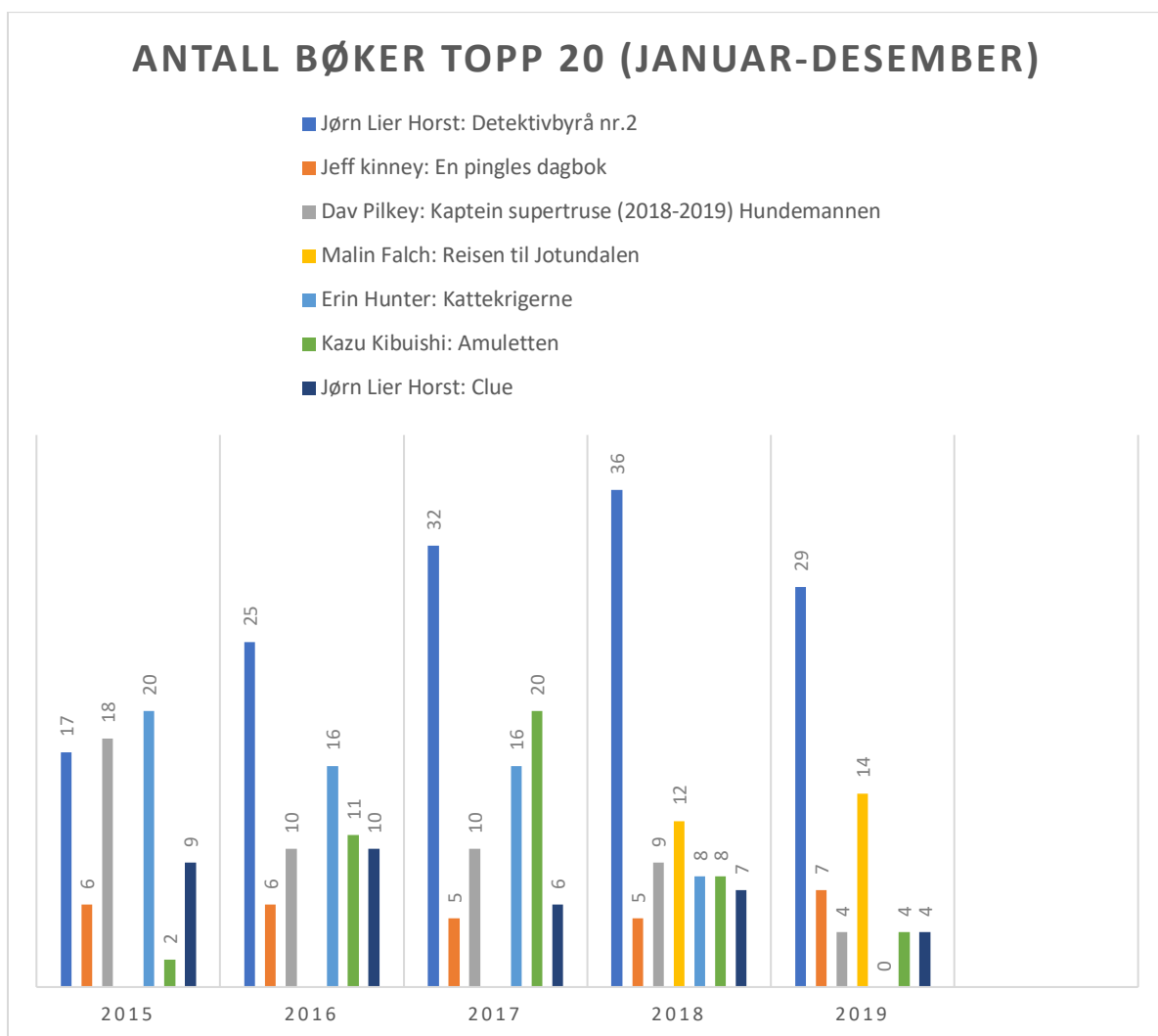
Grunnen til at serielitteraturen er så populær, hevder Joseph A. Appleyard (1991, s. 61) er grunnet barnets (7-12 år) behov for å få forsterket en trygg forestilling om verden gjennom å gjenkjenne seg i den samme personen over flere forskjellige utfordringer. Gjentakende lesing vil bekrefte det verdensbildet barnet ønsker å ha. At de populære seriebøkene innehar en heltemyte-struktur virker dermed som en naturlig følge. Vi skal nå se på salgsstatistikk over bestselgende barnebøker, og til slutt skal jeg velge ut en blant de bestselgende barnebøkene som analyseobjekt. Denne fremstillingen er kort, men gir likevel informasjon og hvilken av de to tematiske narrativ som foretrekkes av barn. Jeg kan ikke være sikker på at salgstall er uttrykk for barns preferanser, men jeg velger å benytte det som en indikasjon. Dette analyseobjektet vil da representere barnets litterære preferanser og vil da til en viss grad bekrefte eller avkrefte utsagnene ovenfor.

5.2.1 Bestselgeren

Bokhandlerforeningen har utarbeidet *Boklista*. Denne listen henter salgsstatistikk fra følgende bedrifter: ARK Bokhandel, Tanum, Akademia, Norli, Libris, Tynset Bokhandel, Aksdal Bok

og papir, Haugenbok.no, Bokkilden, AdLibris og Boksalongen LIB. Boklista følger fastprisperioden og viser salget av titler utgitt innenfor fastprisperioden.

Det er salgsstatistikk tilgjengelig fra 2014 og frem til 2019. Den viser de 20 bestselgende bøkene fra hver måned gjennom året. Dermed er det 12 lister med 20 bøker som har blitt solgt mest i fastprisperioden, i stigende rekkefølge. Jeg har valgt å hente statistikk fra 2015 til 2019. De bøkene jeg har valgt å føre inn i tabellen er basert på et øyemål av hvilke bøker jeg ofte finner på listen. Jeg har ført tallene inn i Microsoft Office Excel, og statistikken oppsummeres i dette diagrammet:

(Bokhandlerforeningen, 2014-2020)

Alle bøkene er seriebøker og representerer ulike sjangre. Seriebøkene kommer både ofte blant topp 20 mestselgende, men også over flere år på rad. Den danske undersøkelsen *Børns*

lesevaner 2017: Overblik indblik (2017, s. 26) finner at barnas foretrukne forfattere skriver seriebøker. Salgsstatistikken av de mestselgende bøkene i norske bokhandlere fra 2015 til 2019 underbygger funnet i denne undersøkelsen.

Bokserien *Detektivbyrå nr.2* forfattet av Jørn Lier Horst har flest bøker blant de topp 20 mestselgende. Året 2015 var det bokserien *Kattekrigerne* forfattet av Erin Hunter som toppet statistikken. 2016-2019 topper *Detektivbyrå nr.2* salgsstatistikken med klar margin over de andre bokseriene. Samtidig forfatter Jørn Lier Horst bokserien *Clue* som representeres blant de topp 20 jevnt gjennom årene 2015 til 2019. Det er naturlig å konkludere med at han er en av samtidens populære seriebok-forfattere i Norge, samt at bøkene hans har en tematikk, struktur og plott som appellerer til barn og unge. Jeg velger derfor en bok fra bokserien *Detektivbyrå nr.2* som en viktig representant for den litteraturen barn liker, og som dermed blir analyseobjektet.

Operasjon svartskog – Detektivbyrå nr.2 (2019) var i 2019 mestselgende i følge Boklista i februar og mars måned, og blant annet nummer to på listen i april og nummer 3 i mai (Bokhandlerforeningen, 2014-2020). I denne bokserien følger vi Oliver og Tiril sitt selvdrevne detektivbyrå. Sammen med deres kompanjong, hunden Åtto, løser de mysterier som truer det lille samfunnet Elvestad.

Kapittel 6 - Analyse

Jeg skal analysere to bøker opp mot kriteriene listet opp i kapittel 4. Prosjektet er et selvstendig arbeid, hvor jeg har ført sammen de to posisjonene til fortellinger som utgjør de to narrative temaene. Jeg har selv utformet analysekriteriene basert på teoritilfanget. Denne analysen kan derfor leses som en form for utprøving. Jeg tar for meg kapitlene i kronologisk rekkefølge. Det blir gitt en kort oppsummering av hvert kapittel hvor jeg knytter handlingen til kriteriene. Analysen blir dermed flettet inn i oppsummeringen. En kort analyse av paratekstene til bestselgende- og prisvinnende barnebøker vil finne sted til slutt. Den har som hensikt å nyansere den fremstillingen de to analyseobjektene gir av samtidens barnelitteratur.

Den nærgående analysen av bøkene og paratekstene er som [vedlegg](#). De avsluttende begrunnelsene for fortellingens plassering innenfor hvert kriterium utgjør det nedenfor.

6.1 Analyse av Operasjon svartskog – Detektivbyrå nr.2- Oppsummering av alle kriteriene

- Kriterium 1** - A. Fortellingen følger den tradisjonelle tredelingen (hjem-borte-hjem).
B. Det er ikke tydelig om en kan forstå fortellingen som tradisjonelt tredelt.

I kapittel 13 returnerer Oliver og Tiril til det trygge rommet fortellingen startet i. Fortellingen avsluttes med humor og to fornøyde detektiver. Den tredelte fortellingen er fullbyrdet (hjem-borte hjem). Humoren viser at de har fått ned skuldrene og at de har en endret tilstand fra start til slutt. Det startet med kjedsomhet, etterfulgt av en midtdel ute i Svartskog, til å vende tilbake til det trygge kontoret med diplom og latter. Overordnet treffer denne fortellingen kriterium 1A svært godt. Heltenes møte med det ukjente har klart fått størst fokus i fortellingen. Kapittel 1 er viet til de to detektivene trygt på kontoret, og kapittel 13 tar for seg tilbakevendingen til det trygge kontoret. Det at de vender tilbake til det samme rommet tydeliggjør heltenes hjemtur til det trygge rom etter å ha vært på oppdrag i det ukjente. De resterende elleve kapitlene handler om heltene som løser forskjellige utfordringer utenfor kontoret, i det ukjente.

Kriterium 1A

- Kriterium 2** - A. Hovedkarakteren/e har en motstander, og et problem, som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Kilden til konflikt er tydelig og viser seg gjerne i det ytre handlingsliv og karakterene drives gradvis frem mot sitt endemål.
B. Hovedkarakteren/ har ikke en motstander eller et problem som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Hva som er kilden til konflikt viser seg ikke i den ytre handlingsverdenen, og kan være utydelig for leseren.

Hvem/hva som var Detektivenes motstander ble ikke avslørt tydelig før i kapittel 10, hvor Oliver lytter til opptaket av samtalen til Reidun Toppen og mannen fra skogen. I kapittel 8 utvikler Tiril også en teori om hvem som står bak ødeleggelsene. Før det får leseren mange hint mot hvem som er den skyldige i å ødelegge skogen. Mannen og damen detektivene møter vekker mistanke rundt det nye hotellet, etterfulgt av mannen i skogen og alle de døde trærne med hull i seg.

Oliver og Tiril handler ved hjelp av tankekraft og handling. De er målrettede mot å redde det de kan av urskogen. Når målet er nådd er fortellingen ferdig. Handlingen dreier seg om ytre hendelser, og Detektivenes løsninger er også ytre orienterte. Konflikten kan ikke løses ved å være på samme plass. Det krever bevegelse og handling fra heltene. De er hele tiden på sporet av noe nytt og forflytter seg mye gjennom fortellingen. Et nytt kapittel introduserer noe nytt i handlingen. Dette understreker også at heltene er handlende og ikke stillestående, og at fortellingen drives av heltenes pågangsmot.

Kriterium 2A

Kriterium 3 - A. Anomalien medfører motivasjon for handling. Frykt blir erstattet med nysgjerrighet.

B. Anomalien medfører frykt, negative følelser og/eller en vending mot det indre livet. Handlekraft mot å endre ens lidende situasjon er ikke til stede. Fokuset rettes mot de indre reaksjonene i møtet med *det ukjente*.

Detektivene løser utfordringer med handling, og det er ingen beskrivelse av deres indre liv og reaksjoner i det ukjente. To ganger viser karakterene usikkerhet eller frykt. I kapittel 4 spør Oliver om de skal snu, men de blir fort avledet av Åtto som løper inn i skogen. I kapittel 6 spør Tiril om de skal gå hjem, men Oliver svarer at de kan sjekke de døde trærne først. Utforskingen av de døde trærne skaper nysgjerrighet og setter heltene i gang med å handle på nytt. Det leseren kan tolke som frykt blir fort erstattet av en nysgjerrighet og et forsterket begjær til å handle. Den skumle mystiske skogen med trær som ligner skjeletter gjør dem kanskje redde, men det vekker også interesse og begjær etter å løse mysteriet.

Kriterium 3A

Kriterium 4 - A. Aktøren/es handlinger er knyttet til andre mennesker og samfunnet en er en del av. Problemet de løser, eller seieren over motstanderen, gagnar både dem selv og kollektivet.

B. Aktøren/e er ikke i stor grad knyttet til den sosiale verden. Problemet blir ikke løst, eller motstanderen blir ikke nedkjempet. Handlingen drives av deres indre verden, og deres handlinger drives av indre krefter og ikke det sosiale miljøet.

Det er flere ting som setter Detektivenes handlinger inn i en større sammenheng. Først og fremst er det lite som indikerer at de handler for egen vinning. Det er ikke penger involvert,

de viser ikke noen intensjon om å heve seg over motstanderen eller å bli hedret. Motivene deres er å redde urskogen. Til og med i klimakset hvor hotellet raser sammen, redder Oliver motstanderen ut av fare. Dette eksemplifiserer deres motiver som representanter for verdier hvor alle tas vare på, og ikke et egosentrert motiv etter å skade motstanderen sin.

Detektivene møter på først på mannen og damen i skogen. Disse tilhører den voksne generasjonen og dermed mer kompetanse og et større ansvar over samfunnets velgående. Det at disse to viser et engasjement for de felte trærne i skogen setter problematikken i en større sammenheng. Dette mysteriet er ikke et puslete barneprojekt, men et viktig oppdrag som også den vokse generasjonen vil anerkjenne. Samfunnets anerkjennelse av heltene kommer også frem i Dina Robertson og når hun forklarer at de har avslørt et lovbrudd. En diplom fra Naturoppsynet, som vi ser i siste kapittel, står som en siste bekreftelse for Detektivenes tilknytning til samfunnet. Det er samfunnsoppdraget og løsningene av mysteriene som gjør Oliver og Tiril tilfredse.

Urskog har både en fortid og en fremtid. Den har ikke kun en samfunnsverdi, men en hellig verdi som overstiger det nålevende mennesket. Oliver og Tiril sitt begjær etter å redde skogen viser også at heltene ser seg som ansvarlige for noe større enn bare mennesket. Natur og miljø er også noe heltene forsøker å redde.

Kriterium 4A

Kriterium 5 - A. Karakteren fremstilles som endringsvillig i møte med utfordringer. De er selv i kontroll over situasjonen og evaluerer seg selv på veien mot nye handlingsalternativer og målet.

B. Karakteren evner ikke å endre situasjonen ved hjelp av egen handlekraft og evalueringsevne, og forblir et offer for omstendighetene.

Oliver og Tiril nærmer seg sannheten på mysteriet gjennom handling og evaluering. Det er dette som gjør at de til slutt når sannheten og delene kan nå forstås av helheten og motsatt. Grunnen til at de får til dette, er at de har et mål foran seg. Det er en sannhet de ønsker å finne ut av. Mot dette målet tolker de enkelthendelser i lys av tidligere enkelthendelser og det de foreløpig tror er løsningen på mysteriet (helheten). De modellerer en hermeneutisk prosess hvor selvet finner forløsning gjennom å handle og evaluere opp mot et mål. Oliver og Tiril

fremstår som selvstendige hvor det er de selv som når denne helheten gjennom å handle og evaluere på egenhånd.

Kriterium 5A

6.2 Analyse av Søster- Oppsummering av alle kriteriene

- Kriterium 1** - A. Fortellingen følger den tradisjonelle tredelingen (hjem-borte-hjem).
B. Det er ikke tydelig om en kan forstå fortellingen som tradisjonelt tredelt.

Hovedkarakteren befinner seg ofte i hva en kan kalle et uforutsigbart eller ukjent rom hvor skadende eller skremmende ting skjer (borte). Det er derimot ikke like lett å finne ut i hvilket rom han føler seg trygg.

I første kapittel kan en anta at det er ved havet for seg selv at han føler seg «hjemme». Fortellingen avslutter ikke lignende som fortellingen startet. Den avslutter med at han gråter, mens de andre ler. Han tenker at han er så aleine og at han alltid vil være aleine. Han er aleine som bølgene.

Avslutningen i kapittel 1 kjenner han seg som en bølge som slår att og fram. Når bølgene blir tatt opp igjen i siste kapittel, er det i relasjon til at han gråter. I første kapittel kunne bølgene og ensomheten ved havet tolkes som trygt for han. Denne tolkningen endrer seg når en ser det i lys av siste kapittel, når det å være aleine og å føle seg som bølgene får han til å gråte. Selv om bølgene blir hentet opp igjen i siste kapittel, er det med en endret tilstand hos karakteren. Det blir da utydelig om egentlig første kapittel var en beskrivelse av det trygge rommet (hjem). At karakteren befinner seg i «det ukjente», er derimot tydelig, men det mangler det trygge rommet i starten og i slutten av fortellingen for å kunne karakteriseres som en tradisjonelt tredelt fortelling.

Kriterium 1B

- Kriterium 2** - A. Hovedkarakteren/e har en motstander, et problem, som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Kilden til konflikt er tydelig og viser seg gjerne i det ytre handlingsliv og karakterene drives gradvis frem mot sitt endemål.
B. Hovedkarakteren/ har ikke en motstander eller et problem som de målrettet arbeider for å overvinne eller løse. Hva som er kilden til konflikt viser seg ikke i den ytre

handlingsverdenen, og kan være utydelig for leseren. Utydelig hvilket endemål karakteren/ene søker å oppnå med sine handlinger.

Hovedkarakteren har ikke en motstander eller en konflikt som han forsøker å overvinne eller løse ved ytre handling. Han møter på en rekke utfordringer gjennom fortellingen. I hvilken relasjon disse utfordringene har til et endemål som han forsøker å oppnå er ikke tydelig. Handlingen drives ikke fremover mot et mål, men hopper fra en hendelse til en annen.

Det er vanskelig å få grep om en hovedkonflikt i det ytre handlingsliv, men det er mulig å tolke seg til at et indre konfliktnivå driver karakteren og handlingen. Det er ytre konflikter som at han befinner seg skadet i en båt ute på sjøen, i et hjem uten foreldrene sine og en hånd det spruter blod ut av. Motivene og årsakene til disse konfliktene befinner seg i karakteren. Handlingen er drevet av indre motiver som gjør det mindre tydelig for leseren hva som konflikten i fortellingen.

Kriterium 2B

Kriterium 3 - A. Anomalien medfører motivasjon for handling. Frykt blir erstattet med nysgjerrighet.

B. Anomalien medfører frykt, negative følelser og/eller en vending mot det indre livet. Handlekraft mot å endre ens lidende situasjon er ikke til stede. Fokuset rettes mot de indre reaksjonene i møtet med *det ukjente*.

Tankene og følelsene til hovedkarakteren vies mye plass i fortellingen. Når karakteren møter på hva vi kan tolke som anomalier (konflikter, uforutsette hendelser), løser ikke karakteren det med ytre handling. Følelsene og opplevelsene han har får i møtet med konflikten, er det som blir beskrevet.

Eksempelvis når han ender opp ute på sjøen alene, er det beskrivelsene av følelsen av smerte, den skarpe solen, lyden fra motoren og bølgene som slår mot båten. Plutselig er kapittelet over og han befinner seg hjemme i sengen i neste kapittel. Denne konflikten ble ikke løst med handling. Han er ingen helt. Fokuset rettes mot det indre livet, fremfor handlingene til karakteren i møtet med det ukjente. Når han slår i stykker hånden sin i vindusruta, gjemmer han seg unna realitetene i sengen fremfor å gjøre noe som løser situasjonen.

Kriterium 3B

Kriterium 4 - A. Aktøren/es handlinger er knyttet til andre mennesker og samfunnet en er en del av. Problemet de løser, eller seieren over motstanderen, gagnar både dem selv og kollektivet.

B. Aktøren/e er ikke i stor grad knyttet til den sosiale verden. Problemet blir ikke løst, eller motstanderen blir ikke nedkjempet. Handlingen drives av deres indre verden, og deres handlinger drives av indre krefter og ikke det sosiale miljøet.

Hovedkarakterens handlinger gagnar ikke han selv eller de rundt ham. Det kommer ikke frem noen motiver som indikerer at han handler for å hjelpe eller løse problemer for de andre i fortellingene. Igjen er det han selv som har motiver for å gjøre det han gjør. Det han gjør fører til og med til konflikt for de rundt ham.

Han stikker unna, selv om han vet at moren blir redd for ham. Han tar også med seg søsteren til stranden hvor de til slutt ender opp hos mannen og kona. Hun vil helst hjem til mamma, men han kan gjøre ikke noe med situasjonen. Også når han ror ut i båten og slår i stykker hånden, er det de voksne som må redde han fra situasjonen. Det er i alle fall nærliggende å tolke det slik at det ikke er han som ror seg selv tilbake til land, og lapper seg selv sammen når han ligger i sengen. En helt er en ressurs for menneskene rundt en. Her er det alltid andre som må redde han ut av ugunstige situasjoner som han selv skaper.

Fortellingen avslutter ikke med en oppreisning av karakteren. Det avslutter med at han gråter, og det er ikke nærliggende å tolke det i den retning at han har løst opp årsaken som har drevet den rekken av konflikter som har forekommet.

Avslutningen kan være at han realiserer årsaken til konfliktene han setter seg selv i. Det er fordi han føler seg alene. Gråten kan slik tolkes som et bilde på en forløsning fra sitt tidligere «jeg». Derimot kommer dette ikke tydelig frem, og må tolkes. Avslutningen kan likeså tolkes som at karakteren resignerer da han «*kjem alltid til å måtte vere heilt åleine*» (Fosse, 2000, s. 54). Det er ikke en forløsning av problemet hos karakteren, men en erkjennelse av at problemet alltid vil være der.

Kriterium 4B

Kriterium 5 - A. Karakteren fremstilles som endringsvillige i møte med utfordringer. De er selv i kontroll over situasjonen og evaluerer seg selv på veien mot nye handlingsalternativer og målet.

B. Karakteren evner ikke å endre situasjonen ved hjelp av egen handlekraft og evalueringsevne, forblir et offer for omstendighetene.

I denne fortellingen er det ikke tydelig for leseren hvilken sannhet som hovedpersonen søker å avdekke gjennom sine handlinger. Det virker heller ikke som om hovedpersonen selv er bevisst hva han skal oppnå med sine handlinger. Når utfordringer oppstår evner ikke hovedkarakteren å komme seg ut av situasjonen på egen hånd. Delene i fortellingen, eller hendelsene, er ikke noe karakteren utnytter for å forstå helheten av den problemstillingen en søker å løse. Hovedkarakteren modellerer ikke en hermeneutisk fortolkningsprosess, men leseren kan med sin tolkningskompetanse skape en helhet selv.

Kriterium 5B

6.3 Oppsummering av analyse

Ved hjelp av de utarbeidede kriteriene har jeg analysert de to bøkene for to ulike syn på barnet. Som vi ser, bestemmes konflikt, plottutvikling, og karakterenes handlingspotensial i stor grad av dette synet. Det er synet på barnet, enten som et handlende individ i en ytre verden, eller som et individualpsykologisk individ der den ytre handlingen har stilnet av.

I *Operasjon svartskog* møter vi to aktører som løser utfordringer gjennom ytre handling. De blir fremstilt som handlende, selvstendige og som ressurser for andre mennesker og naturen. I *Søster* møter vi en hovedperson som stadig ender opp i ugunstige situasjoner. De ugunstige situasjonen må han bli reddet ut av andre. Vi får innblikk i hans tanker, følelser og opplevelser. Årsakene til konfliktene som oppstår og følelsen av ensomhet får vi ikke noen forklaring på.

Ut ifra analysen er *Operasjon svartskog* en bok som en fortelling med en progressiv struktur og en kulturorientert tematikk. *Søster* har en narrativ struktur som går mot det regressive, og tematikken og plottet tar utgangspunkt i karakterens indre tanke- og følelsesliv.

6.4 Analyse av paratekster - oppsummering

Både de prisvinnende og de bestselgende bøkene har flest likhetstrekk med en typisk progressiv fortelling. Derimot virker det som om de prisvinnende bøkene også vektlegger det indre handlingslivet som er typisk for individualpsykologisk tematikk. Handlingen hos bestselgerne styres av tilknytningen subjektet har til kulturen, og at dette båndet forsterkes

som følge av deres ytre handlinger og heltemot. Prisvinnerne ser ut til å mangle dette kriteriet for å kunne kategoriseres som en fortelling med kulturorientert tematikk. Problematikken hos prisvinnerne er drevet omkring deres egen personlige problematikk, og ikke knyttet til et kollektivt problem. Utfordringene de står ovenfor er heller ikke like alvorlige og dramatiske som hos bestselgerne. Jeg finner ikke belegg for å karakterisere prisvinnerne som regressive, da strukturen virker å være oppbyggende. Det kan virke som om tematikken vender seg i større grad mot individet, og bryter dermed med typisk karakteristikkk for en progressiv fortelling.

Denne korte undersøkelsen nyanserer bildet den nærgående analysen avtegnet prisvinnerne. En regressiv struktur ser ikke ut til å være et gjennomgående trekk. Det er både humoristiske og spenningsfylte bøker som roses av kritikere. *Søster* er en av mange prisvinnende bøker, og det ser ut til at den prisvinnende barnelitteraturen er mangfoldig, fremfor ensformig. Derimot viser begge undersøkelsene at det er ulikhet mellom prisvinnerne og bestselgerne når det kommer til tematikk. Prisvinnerne har ofte et plott som dreier seg om karakterens indre liv. Jeg finner også at karakterene har et handlingspotensiale, men handlingene er knyttet til å løse ens personlige konflikter.

Bestselgerne viser seg å ha et gjennomgående narrativt tema. *Operasjon svartskog* og de andre bestselgerne har en tilnærmet identisk struktur og tematikk. Hvis en tar utgangspunkt i at bestselgerlistene representerer barnets preferanser, ser det ut til at det er bøker med kulturorientert narrativ tematikk. Barnets preferanser kan ut ifra dette vise seg å være ganske homogen. De bestselgende barnebøkene dreier seg om et subjekt som står ovenfor store livsavgjørende konflikter for både en selv og samfunnet. Det kan se ut til at barnet vil leve seg inn i slik rolle.

Kapittel 7 - Avsluttende refleksjoner rundt to narrative tema

Jeg har i denne oppgaven fremstilt to posisjoneringer eller syn på barnet som kommer til uttrykk i barnelitteraturen. Den ene posisjonen ser barnet som et psykologisk vesen, og i litteraturen viser det seg ved at oppmerksomheten rettes mot det indre. Den andre ser barnet som en del av en kultur og retter oppmerksomheten mot handlingsevne. I min undersøkelse

ser det ut til at synet på barnet har implikasjoner for struktur og tematikk i bøkene. Disse to holdningene til barnet og litteraturen har jeg benevnt som *individualpsykologisk* eller *kulturorientert*. Det ser ut til at de kulturorienterte fortellingene blir foretrukket av barn, og at de individualpsykologiske fortellingene oppvurderes av det litterære «voksne» feltet. Det ser også ut til at det tverrfaglige emnet Folkehelse og livsmestring viser en holdning til barnet som ligner den individualpsykologiske posisjonen til barnelitteratur. Det er ikke sikkert denne holdningen alene vil være tjenlig i et folkehelseperspektiv.

Jeg har i de innledende delene av oppgaven vist at den individualpsykologiske posisjonen er prominent i en samtidsdiskurs, og har i Norge vært drevet frem gjennom fagfeltene psykologi og pedagogikk. Denne diskursen har fått et gjennomslag gjennom FoL, som ikke i seg selv nødvendigvis bare er individualpsykologisk orientert, men som likevel utenfor skolen kan oppfattes slik. Litteraturoplæringen og litteraturkritikken støttes også av fagfolk med dyp investering i denne diskursen. Avslutningsvis vil jeg derfor reflektere rundt særlig kostandene ved å fokusere på bare denne diskursen. Fremstillingen vil kanskje bli mer essayistisk enn den mer vanlige og forventede avsluttende diskusjonskapittelet. Til slutt besvares problemstillingen;

Hvilket syn på barnet er det som preger diskursen rundt barnelitteraturen, og hvilke hensikter og funksjoner kan ulike fortellinger ha for barnet i et utviklingsperspektiv?

7.1 Samfunnsforhold gjenspeiles i barnelitteraturhistorien

I dag er det vanlig å behandle barndom som en kulturell konstruksjon (Birkeland et al., 2018, s. 187). Det vil si at hvordan en tenker om barn og barndom varierer i takt med samfunnsforhold og oppdragelsesidealer. Frem til moderne tid har oppdragende og romantiserende fremstillinger av barnet dominert. Det er fortellinger som ligner den heltemytiske strukturen hvor subjektet både er et moralsk eksempel, og som kan nære barnets tro på seg selv og egne evner. Samfunnet har gått gjennom store endringer i moderne tid, og en naturlig følge er at barne- og ungdomslitteraturen også påvirkes av dette. Skillet mellom voksenkulturen og barnekulturen blir visket bort av den teknologiske utviklinga (2018, s. 188). Autoriteter og veiledende verdier er ikke like tydelige, og barnet blir overlatt til å selv finne disse orienteringspunktene i livet. Dette gjør barne- og ungdomstiden til et risikoprojekt og tryggheten som tidligere skjermet dem fra voksenlivet minker.

Individualpsykologiske fortellinger reflekterer det som er å være et moderne menneske; et menneske som i større grad er overlatt til seg selv i møte med livets utfordringer.

De to analyserte bøkene *Søster* og *Operasjon svartskog* er begge fortellinger som er konstruert i samtiden. Jeg skal undersøke og forklare hvordan de to ulike narrative temaene kan sees på som resultater av ulike diskursive krefter. Vi skal nå se nærmere på hvordan en kan forstå konstruksjonen av barnelitteraturen med utgangspunkt i Inger Østenstad sine fire posisjoner til barnelitteratur. Hennes poenger skal jeg diskutere i lys av de to analyserte bøkene. Marianne Gullestad og Sylvi Penne vil også prege noe av diskusjonen. Dette skal være med på å danne et grunnlag for å se hvilke ideer og diskurser som ligger til grunn for de to ulike narrative temaene. Drøftingen av drivkrefter bak individualpsykologisk narrativ tematikk vil få en større plass da dette ser ut til å være noe som særpreger samtidens barnelitteratur, mens den kulturorienterte har hatt en viktig plass

7.1.2 Holdninger til barnet og litteraturen

Refleksjonene på de følgende sidene vil ta utgangspunkt i innsikter fra to teoretikere. Forsker og kritiker Inger Østenstad identifiserer fire posisjoner til barnelitteratur (Gjengitt i: Mjør, 2012, s. 5). Det er *forfatter- eller kunstposisjonen* som favoriserer litterære og tekstautonome perspektiv. *Markedsposisjonen* som vektlegger popularitet og lesertall. En *foresatt- eller oppdragerposisjon* som legger vekt på tematiske, etiske og verdimessige dimensjoner. Den siste posisjonen legger vekt på *barnet som leser*.

Marianne Gullestad (1996, s. 8-9) mener å finne at den voksne sitt syn på barndom er preget av en psykoterapeutisk diskurs. Et syn på barndom som noe tapt, eller der et traume oppstod, som en skal gjenoppleve og løse opp i for så å finne sitt egentlige jeg. Den narrative tematikken mener jeg kan si oss noe om boken er preget av en terapeutisk diskurs.

7.1.3 Oppdragelse ønskes og selges

Operasjon svartskog kan knyttes til tre av de fire posisjonene til barnelitteratur Inger Østenstad har identifisert.

Jeg mener å finne gjennom min analyse at denne boken kan inneha en oppdragerposisjon for leseren. Boken framstiller barnet som ansvarstakende ovenfor omfattende problemer på både samfunns- og globalt nivå. For det første så identifiserer leseren seg med to aktører som er

selvstendige og modige. En bred definisjon av barneoppdragelse er «den samlede veiledningen barn og unge får til å mestre livet og utvikle seg til voksne, selvstendige mennesker» (Ulvund, 2020). Innlevelsen i disse to karakterene kan slik ha som hensikt å forberede barnet på den holdningen og karakterstyrken som kreves i den voksne verden. For det andre så er det samfunnsaktuelle problemstillinger som aktørene innehar en verdimelessig holdning til. Boken formidler ansvarstakende holdninger ovenfor natur og miljø.

På hvilken måte denne boken har en markedsposisjon, blir mer spekulasjon fra min side. Som den danske forskningen viste, har bokseriene en stor popularitet blant unge (Biblioteker, 2017). Det samme viser seg i min gjennomgang av salgsstatistikken til norske bokhandlere. Om dette er et bevisst valg fra forfatterne for å selge mest mulig, eller om det er et forsøk på ta hensyn til barnets leseglede, er vanskelig å si.

Salgstallene sier også noe om hvilke typer bøker barn liker å lese. Disse bøkene er det dermed nærliggende å si at tar hensyn (eller ubevisst tar hensyn) til barnets ønsker av litteraturen. *Operasjon svartskog* er en av mange lignende bøker som topper bestselgerlistene.

Denne boken kan godt ha en kunstnerposisjon, men jeg finner det ikke sannsynlig, da den ikke tar opp i seg kjennetegnene fra den moderne estetikken. Sammenlignet med Jon Fosse sin bok, *Søster*, er de svært ulike. Inger Østenstad setter Fosse som representant for kunstnerposisjonen til barnelitteratur, og når *Operasjon svartskog* treffer så godt på de resterende kriteriene, er det naturlig å ikke putte Jørn Lier Horst og boken i en kunstnerposisjon.

Sett i lys av Marianne Gullestad, strider denne boken med det terapeutiserende syn på barndommen, som er dominerende i samtidens kultur. Aktørene går ikke gjennom noe tap eller gjennom noen store personlig sårende konflikter. Oliver og Tiril sin identitet blir skapt gjennom handling. De reflekterer og føler ikke, men handler mot et mål. Den voksnes livsverden, som preges av en terapeutisk diskurs hvor en ser på sin barndom som tenkende og følede, kan dermed sies å ikke prege *Operasjon svartskog*.

7.1.4 Kunstneriske idealer i barnelitteraturen

At Jon Fosse har en forfatter- eller kunstposisjon til barnelitteraturen, kommer tydelig frem i hans ytringer. Tidligere i oppgaven viste jeg til en kronikk hvor Fosse hevder at skal barnelitteraturen bli seriøs litteratur, så må den ikke skrives med hensyn til barnet, men med vekt på den estetiske autonomien (Gjengitt i: Penne, 2001, s. 197). Penne gjengir også et intervju Fosse gjorde i forbindelse med lanseringen av *Søster* like etter. Fosse sier han er «ikkje sikker på om boka mi er ei slik som ungane vil like- eller ha godt av. Det er eit ope spørsmål». Vi skal nå se i hvilken posisjon boken kan plasseres uavhengig av Jon Fosse sine utsagn.

Ut i fra analysen min bryter *Søster* med den tradisjonelle tredelte fortellingen. Et brudd med denne strukturen viser også et brudd med de tradisjonelle oppdragelsesidealene, og ideen om at barndommen og barnelitteraturen er en egen verden avsondret fra den voksnes verden (Penne, 2001, s. 195). Hovedkarakteren (han) eksemplifiserer ikke et sett med handlinger som gagnar han selv og de andre menneskene rundt seg. Det er ikke tydelig hvilke verdier og idealer som leseren skal sitte igjen med etter lesingen. Karakteren når ikke noe mål eller oppnår noen form for utvikling, og fremstiller slik ikke karakteren som selvstendig og på vei inn i de «voksnes rekker».

Kunstposisjonen viser seg også i dette bruddet med det tradisjonelle fortellingsmønsteret. Et viktig estetisk ideal i moderniteten er å utfordre og bryte mønstre. Når boken kan sies å inneha en kunstposisjon med et tekstautonomt perspektiv, tar den også avstand fra hva *leseren* og *markedet* ønsker. Inger Østenstad går i polemikk mot ideen om kunstnerisk autonomi i barnelitteraturen i artikkelen *Barnelitteratur og forestillingen om kunstnerisk autonomi* (2002). Vi skal diskutere hennes poenger i denne artikkelen, og senere oppsummere hva som kjennetegner de diskursive uttrykkene til de to narrative temaene. Det individualpsykologiske får en større rolle, da det er et uttrykk som kjennetegner den moderne kultur, og sier dermed noe om hva som særpreger vår tid. Kulturorienterte fortellinger har og dominerer fortsatt i det barnelitterære universet og er dermed ikke av like stor interesse for å kunne si noe nytt om særpregene ved diskurser knyttet til barndom.

7.1.5 Kunsten glemmer barnet

Det første Østenstad (2002, s. 45) kritiserer er ideen om at kunsten skal være autonom og avsondret fra samfunnet. I modernitetens kultur har det estetiske frirommet fått en funksjon hvor den ikke har som hensikt å spille noen funksjon. Idealet er avsondringen fra bestemte tilpasninger til alders- eller samfunnsgrupper. Funksjonen til kunsten er å ikke fylle en funksjon, men være dysfunksjonell på funksjonelt vis.

Skole, fritidstilbud og den oppdragelse som gis av foresatte, har alle en målrettet plan for hvordan en møter barnet. De har en hensikt og et mål som de oppnår gjennom å tilpasse etter deres utviklingsnivå. Den kunstneriske posisjonen til barnelitteratur vender seg vekk fra denne ideen om at det er et spesifikt mål med hva barnet skal lære gjennom aktiviteten. Det er ideen om at det finnes ett sett med verdier, normer og moral som er viktig at barnet tilegner seg for å utvikle seg. Kunstnerposisjonen setter autonomien fremfor funksjonen og tilpasningen til samfunnet. Dette kan en være kritisk til, da barnet er i den fasen hvor de utvikler sin bevissthet om seg selv, verden og andre mennesker.

Videre problematiserer Østenstad at det er en forskjell på en estetisk erfaringsmåte og en ikke-estetisk erfaringsmåte (2002, s. 46). Kunstteksten krever en sofistisert lesemåte som er kulturelt tillært. Et barn som er lærling i kulturelle koder og i ferd med å utvikle ikke-estetisk erfaringssevne, kan ikke mestre en slik lesemåte. Joseph A. Appleyard (1991, s. 62) bemerker at barnet mellom 7 og 12 år har mest behov for fortellinger med et ukomplisert plot. Det at fortellingene har den samme trygge komposisjonen, tilfredsstillende et behov hos barnet for å oppleve verden som en plass hvor ting henger sammen. Dette er fortellinger som for voksne virker kjedelige. Det er naturlig at et voksent syn på barnelitteraturen vil være at barn behøver variasjon og utfordring med deres enkle fortellinger. Men barnet er ikke modnet enda til å kunne erfare verden i samme grad som voksne (1991, s. 64,67). De befinner seg i et konkret operasjonelt utviklingsstadium hvor de ønsker å lære seg å kategorisere verden. Noe som de lærer gjennom heltemyten, men som vil være vanskelig å utvikle gjennom en kunstnerisk tekst som krever estetisk erfaringsmåte. Barnet forventer at en fortelling skal følge heltemytestrukturen; for de har ikke enda tillært seg de erfaringsmåtene i kulturen som tillater dem å hente ut informasjon fra de fortellinger som *ikke* har den forventede strukturen.

Det er en sammenheng mellom utforskningen og bruddene med den tradisjonelle fortellingen i barnelitteraturen og kulturelle endringer i moderniteten (Penne, 2001, s. 185). Det moderne

prosjektet er å finne mening i det meningsløse og akseptere det uholdbare. Den moderne fortellingen er derfor regressiv for å formidle følelsene i tiden. Kunstens uforståelighet er slik et bilde på det som kjennetegner erfaringsmåtene for vår tid; vi må finne mening og sammenheng der det ikke finnes noen. At en regressiv struktur og et indre handlingsnivå er i virksomhet i barnelitteraturen, kan slik ha en hensikt med å innføre barnet inn i denne estetiske erfaringsmåten. Den erfaringsmåten de voksne benytter for å skape sammenheng og mening i en fragmentert verden.

Det andre poenget er at det er den særegne estetiske erfaringsmåten som gjør det mulig å identifisere teksten som et kunstverk. Siden barn ikke mestrer denne lesemåten, kan bare voksne ha vurderingsautoritet. Et interessant funn som jeg fant da jeg så på salgstallene fra 2015 til 2019, var at ingen av de barneøkene som vant litteraturpris var på listen blant de topp 20 i noen måned (Bokhandlerforeningen, 2014-2020). Dette underbygger Østenstad sitt poeng med at vurderingen av barnelitteraturen fra et voksent blikk legger vekt på det kunstneriske og autonome, mens barnet etterstreber en annen lesemåte. Humor, spenning og fantasy er sjangre som dominerer på bestselgerlisten. Som vist tidligere, så er bokserien *Detektivbyrå nr. 2* en bok som selger godt, og som går innenfor den tradisjonelle tredelte fortellingen. Dette misforholdet mellom barnets syn og de voksnes vurderinger og syn på god litteratur, bemerker også Guri Fjeldberg (2019). Østenstad (2002, s. 48) poengterer at det er grunnet det kunstneriske og tekstautonome synet på litteratur som overføres til kvaliteten på barnebøker. Denne forestillingen om kunstens autonomi er uegnet til å skape engasjerende litteratur for barn, men bedre egnet til å skape prisvinnende litteratur for barnebokekspert.

7.1.6 Kunstnerposisjon blir terapeutisk litteratur

I intervjuet av Jon Fosse utført av Per Olav Kaldestad sier Fosse at *Søster* er inspirert av ens egne opplevelser i barndommen:

«Slik boka er, har ho element frå min eigen barndom, men også denne gangen fiksjon – det tek av og vregjer deg til og blir til noko heilt anna... Det å tenkje som den vesle fire år gamle guten gjer på slutten av boka – at ein er åleine, og skal vere åleine – det trur eg ikkje eg var i stand til. Ganske nær kom eg nok: Eg fekk kanskje kjent det, men ikkje sagt det, for å seie det slik.» (2002, s. 35)

Som følge av diskurser fra psykologien sin sterke posisjon i moderniteten, og den voksne generasjonen, ser Marianne Gullestad en økning av voksne som ser på barndommen som noe tapt. Ikke sted for glede, men et sted hvor en skal gjenopplive sitt egentlige jeg gjennom å

vende tilbake til sine traumer. Ole Jacob Madsen (2010, s. 61-63) ser individualiseringen som en sentral drivkraft bak en slik tankegang hvor forløsningen finner sted gjennom indre kontemplasjon ved traumer, fremfor handling i den ytre verden. Et spørsmål en kan stille seg, er om opphavet til den regressive fortellingen, og som også kan kalles for terapeutisk, er grunnet opphøyelsen av kunstnerens autonomi. Kunstneren som er voksen, preget av modernitetens diskurser og med barndomsminner som er farget av ens voksne sinnstilstand. Det kan derfor være kunstnerposisjonen til barnelitteratur som er drivkraften bak individualpsykologisk narrativ tematikk sitt inntog i barnelitteraturen.

Jon Fosse sier tidligere i intervjuet;

«Når du er voksen, må du tole alt. Livet er ikkje enkelt og fint – og litteraturen må vere deretter. Men eg meiner at born skal skjermast, på alle moglege måtar. Ein barndom skal vere ein trygg plass, så langt det lèt seg gjere» (Fosse & Kaldestad, 2002, s. 34)

Hvem er *Søster* skrevet for hvis barnet skal skjermes fra det som den voksne må tåle – at livet ikke er enkelt og fint? Hvorfor skrive en barnebok om «at ein er åleine, og skal vere åleine» (2002, s. 35) når en selv innser at barnet trolig ikke vil fatte denne tematikken?

Som det kommer frem i min analyse, er det lite trygge rom for hovedkarakteren. Han er ikke i kontroll over seg selv eller de konfliktene som oppstår. Alt er uforutsigbart og en ny håpløs situasjon lurar rundt hvert hjørne. Dette er noe en voksen kan tåle, men spørsmålet er om et barn vil tåle eller forstå et verdensbilde som estetisk og narrativt finner sin begrunnelse i postmoderne teorier der troen på helhet og sammenheng, nedtones til fordel for fragmenter og øyeblikk.

7.1.7 Individualpsykologiske fortellinger ment som terapi for barnet

Dette kan være indikasjoner på det Gullestad ser på som projiseringer av en voksen livsverden over på barndom. En projiserer sine egne terapeutiske behov som voksenperson over til barn. Da vil en bok som *Søster* ha som formål å terapeutisere barnets vonde og traumatiske opplevelser. Stoltenberg (2020, s. 16-17) mener at når litteraturen vekker følelsesbaserte responsmønstre, har den en terapeutisk funksjon. Dette gjelder litteratur som utforsker og beskriver opplevelsene til aktøren. *Søster* kan i tråd med Stoltenbergs argumentasjon ha terapeutisk effekt ved at den retter fokuset mot det indre livet til karakteren. Stoltenberg kan sees på som en representant for hva den terapeutiske diskursen representerer i barnelitteraturen. Det kommer til uttrykk i fortellinger som i større grad vektlegger det indre

følelseslivet. Den ligner mer en typisk voksen roman i struktur og tematikk, og de flate karakterene med en forutsigbar struktur er ikke like tydelig.

Selv om *Søster* ikke er oppdragende i tradisjonell forstand, kan den i en terapeutisk diskurs som er virksom i samtiden, tolkes som å ha en hensikt med å forberede barnet til den voksne verden sine utfordringer. Slik sett kan denne boken ha en form for oppdragende funksjon i den grad at den representerer egenskaper som den voksne generasjonen tar i bruk og anerkjenner som nødvendige for å kunne håndtere livet i den moderne verden. Kanskje også hensikten med en slik bok er å få barnet til å reflektere og diskutere følelsesproblematikk, slik at de kan bli selvstendige når disse ferdighetene blir nyttige senere i livet. Et moderne liv krever i større grad evnen til å kunne reflektere og være fleksibel. Dette krever et omstillingsdyktig tenkesett, og en litteratur som inviterer til tolkning kan derfor også ha en didaktiserende hensikt og funksjon. Individualpsykologiske fortellinger kan sies å innvie barnet i et område som kjennetegner den moderne bevissthet. Dessuten kan de innvies i kunstneriske uttrykk som dominerer i vår samtid. Dette gir dem både kunnskaper og ideer som vil integrere dem i samfunnets diskurser så en kan delta og tolke kulturprodukter. Innholdet i en utviklingsprosess som mangler sentrale uttrykksmåter i samtiden, vil i verste tilfelle motvirke individets mulighet til å delta i et sosialt- og samfunnsliv.

Den oppdragende funksjonen en fortelling har, er dermed ikke ensbetydende med en handlende helt. Det finnes også oppdragende funksjoner og hensikter i de fortellingene som presenterer en antihelt. Samtidens elever vokser opp i en annen kultur, og det er derfor naturlig at hva oppdragelsen skal inneholde, vil endres i takt med det. En oppdragelse som ikke samsvarer med kulturen barnet skal ta del i, vil være dysfunksjonell.

7.1.8 Terapi for forfatter og den voksne leser

Individualpsykologisk narrativ tematikk kan også tolkes som et uttrykk for terapeutiske behov hos den voksne. En forfatter med kunstnerisk autonomi kan en tenke seg vil avsløre noe av sin egen sinnstilstand og oppfattelser av livet. Kunstnerisk posisjon til barnelitteratur vil ut ifra et slikt premiss si oss noe om hvordan en voksen forstå sin egen barndom. Følger en poengene til Gullestad og Madsen er synet på barndom i den moderne kultur sterkt preget av terapeutiske diskurser. Barnelitteraturen kan dermed også ha terapeutiske funksjoner for den voksne. Jon Fosse spekulerer i intervjuet om han opplevde ensomheten eller ikke når han var barn. Hvis han opplevde den, så forsto han den i så fall ikke. Dette kan indikere at Fosse har

forsøkt å finne noe uforløst i sitt eget indre som fant sted i barndommen. Ser en *Søster*, intervjuet av Jon Fosse og Marianne Gullestad sine perspektiver i sammenheng, så kan det argumenteres for at barnebok-forfattere i moderniteten terapeutiserer seg selv gjennom sitt forfatterskap.

Den kunstneriske posisjonen til barnelitteratur kan slik være preget av eget åndsliv eller terapeutiske behov i nåtiden. Gitt dette, så kan vi stå ovenfor en ny inndeling av barnelitteraturen. En barnelitteratur hvor den voksne kan vende tilbake til de uforståelige minnene fra barndommen og skape en sammenheng selv. Slike fortellinger kan invitere den voksne leser i en terapeutisk prosess hvor en får forløst det uforløste i fortiden, og styrket sitt opprinnelige *jeg*.

7.1.9 All-alder-litteratur

Det er interessant at ideen om en «all-alder-litteratur» også er et moderne fenomen. Den skal både tilfredsstillende et voksent perspektiv på livet og kanskje egen barndom, samtidig som den skal ha en funksjon for barnet. Der barnelitteraturen tidligere ble sett på som et eget rom for barnet, skal nå også den voksne ha en nytte av. Den ideen om at den voksne også skal ha nytte av barnelitteraturen, er mulig å knytte til de gjeldende terapeutiske diskursene knyttet til barndom. Hvorfor skal litteratur som omhandler barndom ha en funksjon for voksne? Det kan virke som om all-alder begrepet ikke har innsett at en ny type barnelitteratur er i virksomhet. En litteratur som dreier seg om barndom i et voksent og terapeutisk perspektiv.

Skal en følge argumentasjonen til Joseph Appleyard og Inger Østenstad, så vil ikke avviket fra en heltemytisk fortellingsstruktur, og tekster som krever estetisk erfaringsmåte med sikkerhet spille en viktig funksjon for barnet. Derimot så viser den voksne generasjon, eller litteraturkritikere, stor anerkjennelse av blant annet *Søster*. Ved å se på salgstallene, så er det komedie, fantasy og spenning som dominerer. Individualpsykologisk narrativ tematikk eller prisvinnende barnebøker er ikke å finne blant topp 20 bestselgerne.

En kan derfor stille seg spørsmålet om det vil være hensiktsmessig å tydeliggjøre hva som er *litteratur for barnet*, og hva som er *litteratur om barndom* for voksne. Dette vil gjøre det tydeligere for lærere, bibliotekarer, foresatte og barnet hvilke bøker som er tilpasset hvem.

Selv om et barn er i hovedrollen er ikke det nødvendigvis tilstrekkelig for at den kan kalles *litteratur for barn*. Barnelitteraturen er nå blitt både *litteratur om barndom*, og *litteratur for barn*. Gitt premissene om at barnet har en særegen erfaringsmåte, nøyaktig slik de voksne har sin særegne erfaringsmåte, kan det da også være hensiktsmessig å sette et skille mellom den litteraturen som er tilpasset barnets erfaringsmåte, og litteraturen som projiserer en voksen erfaringsmåte på barndomsopplevelser.

Hvorvidt en individualpsykologisk barnebok domineres av den voksnes terapeutiske behov, og at en estetisk erfaringsmåte er nødvendig for å skape sammenheng i en mulig usammenhengende fortelling skal, jeg nå nyansere.

7.1.10 Terapi en del av den moderne bevissthet

Selv om *Søster* ikke er oppdragende i tradisjonell forstand, kan den i en terapeutisk diskurs som er virksom i samtiden, tolkes til å ha en hensikt med å forberede barnet til den voksne verden sine utfordringer. Slik sett kan denne boken ha en form for oppdragende funksjon i den grad at den representerer egenskaper som den voksne generasjonen tar i bruk og anerkjenner som nødvendige for å kunne håndtere livet i den moderne verden. Kanskje også hensikten med en slik bok er å få barnet til å reflektere og diskutere følelsesproblematikk, slik at det kan bli selvstendig når disse ferdighetene blir nyttige senere i livet. Et moderne liv krever i større grad evnen til å kunne reflektere og være fleksibel. Dette krever et omstillingsdyktig tenkesett, og en litteratur som inviterer til tolkning, kan derfor også ha en didaktiserende hensikt og funksjon. Individualpsykologiske fortellinger kan sies å innvie barnet i et område som kjennetegner den moderne bevissthet. Den kan også innvie dem i kunstneriske uttrykk som dominerer i vår samtid. Dette gir dem både kunnskaper og ideer som vil integrere dem i samfunnets diskurser så en kan delta og tolke kulturprodukter. Innholdet i en utviklingsprosess som mangler sentrale uttrykksmåter i samtiden, vil i verste tilfelle motvirke individets mulighet til å delta i et sosialt liv og samfunnsliv.

Den oppdragende funksjonen en fortelling har er dermed ikke ensbetydende med en handlende helt. Det finnes også oppdragende funksjoner og hensikter i de fortellingene som presenterer en antihelt. Samtidens elever vokser opp i en annen kultur, og det er derfor naturlig at hva oppdragelsen skal inneholde, vil endres i takt med det. En oppdragelse som ikke samsvarer med kulturen barnet skal ta del i, vil være dysfunksjonell.

7.1.11 Ulike diskurser representert i to narrative temaer i litteraturen

Jeg mener å finne fire drivkrefter som preger samtidens barnelitteratur. Disse kan sees på som diskurser, og/eller holdninger til litteratur og barnet. Det er *kunstnerisk autonomi, terapi, didaktisering og barnet som leser*. Jeg skal nå oppsummere denne drøftingen ved å knytte de to narrative temaene, representert i *Operasjon svartskog* og *Søster*, til de motivene som ser ut til å prege samtidens barnelitterære univers.

Den kulturorienterte fortellingen ligner de mytiske fortellingene i struktur og tematikk. Det er det handlekraftige subjektet som ofrer seg for fellesskapet med en påfølgende lykkelig slutt. Det er vanlig å kalle en slik fortelling for didaktiserende, ved at den innvier barnet i en sammenheng hvor de gis ansvar, og det settet med verdier som helten handler ut fra blir idealisert. Det er verdier og moral som preger heltens handlinger som blir fortellingens budskap. I *Operasjon svartskog* er det miljøbevissthet og ansvar for naturen heltene formidler gjennom sine handlinger. Dette er verdier som er i fokus i vår kultur, og boken er derfor naturlig å plassere i en didaktiserende diskurs.

Operasjon svartskog er en av mange bøker i bokserien *Detektivbyrå nr. 2* som kommer høyt opp på bestselgerlisten flere måneder etter hverandre. Dette sier oss noe om hvilken litteratur barnet ønsker lese. Det ser et ut til at barnet velger typiske kulturorienterte fortellinger. En sentral del av barnets innvirkning på utformingen av barnelitteraturen, er hvilke bøker de velger å kjøpe. Deres behov og ønsker viser seg i deres preferanser, og bestselgerne kan slik tolkes som fortellinger hvor barnets interesser er godt ivaretatt. Det er derfor naturlig å plassere de bestselgende bøkene som fortellinger hvor tilpasningen til barnet er i forfatterens fokus.

Søster og de prisvinnerne som fikk en kortere analyse og fremstilling finnes ikke på topp 20 listen over bestselgere. Som Guri Fjeldberg (2019) sier, kan det virke som om litteraturkritikken ikke tar høyde for barnets interesser når den vurderer barnelitteraturen. Den vurderer ut fra et voksent syn på god litteratur. *Søster* kan se ut til å være en bok som verdsetter friheten til den voksne forfatteren fremfor tilpasningen til barnet. Tankegodset fra kunsten overstyrer tilpasningen til barnet. Det er vanskelig å finne en tydelig moral eller et sett verdier som barnet skal ta med seg videre som følge av lesingen.

Den moderne kulturen er sterkt preget av diskurser fra psykoterapien. Dette gjenspeiles i emnet Folkehelse og livsmestring hevder Ole Jacob Madsen (2020), og som jeg har forsøkt å vise, også preger synet på barnet og utformingen av barnelitteraturen. De terapeutiske diskursene viser seg i barnelitteraturen ved at det indre livet i større grad styrer handlingen. Følelser- og tankeprosesser tar over for den handlende helten som løser problemer gjennom handling.

Den individualpsykologiske narrative tematikken behøver ikke kun å forstås som en representant av et kunstnerisk syn på barnelitteratur og en terapeutisk holdning til barndom. Det kan også være didaktiserende- og underholdende hensikter i slike fortellinger. En forfatter som er påvirket av samtidens diskurser kan muligens konstruere fortellinger med individualpsykologisk narrativ tematikk av hensyn i å terapeutisere, eller være en støtte for barnet, eller ha en oppdragende funksjon ved at leseren utvikler empati gjennom innlevelsen og gjenkjennelsen i andre menneskers indre liv.

7.2 Fortellingens utviklingsfortrinn

Jeg skal nå gå dypere inn i hvilken funksjon de kulturorienterte og individualpsykologiske fortellingene kan ha, relatert til det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. Med fortellingens utviklingsfortrinn menes det hvordan fortellingene kan ha positive virkninger for leserens eget liv. De tas hver for seg da det finnes ulike teorier om hvordan fortellingene virker på leseren. Jeg tar først for meg argumentasjonen for de kulturorienterte fortellingene og deretter de individualpsykologiske. Til slutt drøfter jeg perspektivene fra begge posisjonene i lys av hverandre.

7.2.1 Selvfortellingens struktur forutsetter mestringstro

I kulturorienterte fortellinger får leseren mulighet til å leve seg inn i roller som handlende, modige og problemløsende helter. Hovedfunksjonen til denne fortellingen er å tilby en fortolkningsramme av seg selv og omverdenen som vil gi leseren pågangsmot i sitt eget liv (Penne, 2003; Peterson, 1999). I møte med slike fortellinger utvikles en lignende struktur og tematikk i ens selvfortelling. En blir helt i sin selvfortelling. Et syn på livet der utfordringer i fremtiden blir sett som potensielle for vekst og utvikling. Det støtter opp om det en i psykologien kaller for et mestringsorientert syn.

Begrepet mestring er mye brukt i psykologien og dreier seg om en persons evne til å håndtere utfordringer som en møter i livsløpet (Svartdal, 2020). En viktig forutsetning for å kunne mestre, er nettopp troen på ens ressurser og evner i møte med utfordringer. Dette er hva en kaller for mestringstro. Dette vil gi individet pågangsmot til å gjøre noe aktivt og handlende med problemet, også kalt problemfokuset mestring. En siste viktig komponent for mestring er et lærende tenkesett. En med et lærende tenkesett vil ikke gi seg når en ikke mestrer noe første gang, men se etter muligheter for å gjøre bedre forsøk. Rollen fortellinger kan ha i disse henseender, er at vi inntar roller i samfunnet og egen selvfortelling etter de rollene som modelleres i fortellinger. Det er fortellinger som gir oss «*dramatic resources*» (Wertsch, 2002, s. 56) til å leve våre egne liv. En progressiv fortelling vil gitt dette premisset gi individet en fortolkning av seg selv som handlekraftig og problemløsende i møte med utfordringer. Disse fortellingene gir oss muligheten til å innta roller som «helter» med forventninger om å mestre fremtidige utfordringer.

Fortellinger med en progressiv struktur bekrefter håpet leseren har om at deres drømmer og håp vil oppfylles. Dette kan gi næring til deres mestringstro. Det gir dem tro på at det hardtarbeidende subjekt vil seire. Det bekrefter og modellerer en selvfortelling for individet hvor det har tro på egne ressurser i møte med utfordringer.

Premissene for det utsagnet ovenfor, at progressive fortellinger kan være en støtte for individets mestring, utdyper Jordan B. Peterson og Sylvi Penne er på grunn av at den snakker til mennesket på et eksistensielt nivå. Det er de heltemytiske fortellingene som knytter mennesket til et kollektiv eller noe transcendent (religiøst) som gir livet mening. Dette behovet dreier seg om troen på at det finnes en verdi i individets bestrebelser for kulturen og dens trygghet. Dette behovet befinner seg dypt i oss og er det som gir ens handlingers verdi, og ens liv mening. Med en heltemytisk fortolkningsramme av seg selv, ser en ikke bare potensiale i kaoset og det ukjente; en ser meningen med det hele. Meningen er at en blir tilknyttet noe større hvor både en selv, kollektivet og menneskets fortid og fremtid bevares. Slik får individets handlinger en verdi. Når individets bestrebelser får verdi, ser også individet seg selv som verdifullt for andre mennesker.

«Verdivalg, og betydning av mening i livet» (Udtanningsdirektoratet, 2017) inngår i folkehelse og livsmestring. Skal en følge Peterson og Penne, vil heltemytene kunne spille en viktig rolle innenfor dette temaet. Progressive fortellinger modellerer en meningsfylt verden.

En verden hvor individet er ansvarlig for noe større enn seg selv, og deres tunge stunder blir forløst gjennom selvstendig problemløsning. Oppsummert, så vil kulturorientert narrativ tematikk gi individet fortolkningsrammer hvor en kan se seg selv som en problemløser. En selvfortelling med en progressiv struktur kan tilrettelegge for et mestringsorientert syn på utfordringer. Dette vil gi dem et selvbylde som vil gi gode forutsetninger for deres livsmestring og opplevelse av mening med livet.

7.2.3 Litteratur som terapi for undertrykkende selvfortellinger

Utviklingsfortrinnene til en individualpsykologisk- og kulturorientert fortelling er ulik. Den positive effekten den heltemytiske fortellingen har, er de fortolkningsrammer den presenterer av verden, og som leseren forstår sitt eget liv gjennom. Den positive effekten fra en fortelling med en regressiv struktur og tematikk knyttet til det indre liv, forekommer ikke helt på samme vis. Å identifisere seg med en antihelt som ikke mestrer livets utfordringer, vil kunne gi en liknende selvfortelling til leseren. En selvfortelling hvor en ikke ser sine evner som tilstrekkelig til å løse livets utfordringer, og fremtiden et sted hvor forverring finner sted. Dette vil ikke være gunstige fortolkningsrammer av seg selv hvis en skal følge premissene for hva som bidrar til mestring i livet (mestringstro, problemfokuset mestring og lærende tenkesett) (Eriksen et al., 2017, s. 22). Dette skal vi gå nærmere inn på senere. Nå skal vi se på hvilke utviklende funksjoner en individualpsykologisk fortelling tilbyr mennesket.

Et viktig kjennetegn med en individualpsykologisk fortelling er at den legger vekt på det indre livet til karakteren. Det er følelse- og tankeprosesser som står i hovedfokus, og den narrative strukturen får ikke like stor betydning. Fortrinnene til slike fortellinger begrunner Stoltenberg med at vi mennesker forbindes til hverandre og oss selv gjennom følelser (2020, s. 82). Gjennom delingen av spekteret av følelser i litteraturen kan det motvirke opplevelser av ensomhet og å stå alene med sine følelser. Litteratur som beskriver det indre følelseslivet gjør at leseren kan sette sin egen signatur på fortellingen når handlingen ikke er låst i ytre handlingsmønstre. Vi blir bedre kjent med andres og vårt eget følelsesliv, og som resultat av det legges det til rette for en selvfortelling hvor tilknytning til andre mennesker ses på som en støtte. Det som kunne ha vært en undertrykkende fortelling hvor en så seg selv som atskilt fra andre og alene i sine egne tanker og følelser, er nå erstattet med en følelse av fellesskap og sammenheng med andre mennesker, og en fortrolighet til eget indre.

Når fortellingen tar oss inn i andres smerte og angst, knyttes vi sammen i et *menneskelig slektskap* (Stoltenberg, 2020, s. 177). Det at vi kan forestille oss følelseslivet til andre mennesker, er nødvendig for at mennesket skal kunne ha et fungerende samfunns- og arbeidsliv. Det er når vi møter den andres ansikt og kan identifisere oss med dem, at vi opplever et moralsk ansvar for omverdenen. Fortellinger som går inn på det smertefulle følelseslivet, skaper slik en identifikasjon og deling av smerten. Det er i denne litteraturen empatien kultiveres i mennesket, og det moralske ansvaret deretter. Som vi har vært inne på tidligere med argumentasjonen for kulturorienterte fortellinger, så er det i ansvaret for noe større enn seg selv at en ser mening og verdi i ens handlinger. Individualpsykologiske fortellinger kan slik gi leseren en tilknytning til kollektivet ved at en opplever en tilknytning til andre mennesker gjennom det sårbare og personlige. Dette foster verdier som vil gi individet et ønske om å ta ansvar for kulturen. En tillegger ens handlinger kanskje en enda sterkere verdi når tilknytningen til andre mennesker går gjennom det personlige, mens de heltemytiske fortellingene ikke i like stor grad tilbyr muligheter for innlevelse i egne og andres følelser.

7.2.4 Utvikling gjennom utfordringene

Som sagt innledningsvis, så utfordrer disse fortellingene barneleseren ved at den bryter med den forventede fortellingsstrukturen med ytre handling og seirende helter. Dette tvinger dem til å se livet, seg selv og andre i nytt perspektiv. Derfor har disse fortellingene et godt potensiale for deres kognitive utvikling. Det er i møte med utfordringene at utviklingen skjer, og slike fortellinger vil presentere problemer som leseren selv må løse. En fortelling som bryter med deres forventning om et seirende subjekt og en trygg hjemkomst, kan invitere til nye tankeprosesser.

Når noe uforutsett inntreffer, øker aktiviteten i høyre hjernehalvdel (Peterson, 1999, s. 68-69; Stoltenberg, 2020, s. 27-28). Prosesseringen i høyre hjernehalvdel øker menneskets evne til å se situasjoner fra ulike perspektiver. Fortellinger som utfordrer leseren vil slik gi dem en mental robusthet, noe som vil komme godt med når vi skal håndtere motgang og vonde opplevelser i eget liv. Fortellingene inviterer slik til en fleksibilitet og evne til å leke med forestillinger om seg selv og andre. Stoltenberg understreker at det er nettopp dette som er det terapeutiske i litteraturen. Gjennom litteraturen skapes forutsetninger for mennesket til å omskrive ens selvfortellinger i møte med livets omskiftninger og ulike konflikter.

Den ytre utviklingen forutsetter en indre utvikling (Stoltenberg, 2020, s. 198). Den indre veksten er mulig når barnet i møte med fortellinger blir oppmerksom på følelser og tanker i seg selv. Der litteraturen som viser karakterer med svingninger og et rikt indre liv gjør dem oppmerksomme på sine egne tanker og følelser. Dette skaper et «utvidelsesrom» hvor leseren ser større muligheter og kan leke med handlingsalternativer. Refleksjonsevne er en viktig forutsetning for å kunne resonnerer frem flere alternativer i møte med problemer, og denne litteraturen vil være en arena hvor de kan trenes i dette. Refleksjonen som stimuleres av litteraturen er overførbart til refleksjon over eget liv. Slik vil møte med andres virkeligheter, følelser og tanker gi potensiale for menneskets ytre vekst. For at en skal mestre det ytre liv, så må en inneha de psykiske og kognitive forutsetningene. Det er her den utfordrende litteraturen spiller en viktig funksjon.

7.2.5 Ikke motstandere, men medarbeidere mot utvikling

Signy-Marie Kværneng Stoltenberg er rask med å undergrave litteratur preget av et ytre handlingsnivå sitt potensiale for indre vekst (2020, s. 37). Hun karakteriserer det som «fast food» for hjernen, og at det har en god underholdningsverdi, men ikke fortrinn for kognitiv utvikling, slik den utfordrende litteraturen har. Joseph Campbell, Jordan B. Peterson og Sylvi Penne derimot anerkjenner i høyere grad den heltemytiske fortellingens potensiale for indre vekst. Joseph Campbell (2008, s. 22) sier at den mytiske heltens handlinger befinner seg på det ytre plan, men i egentlig forstand peker inn mot indre utfordringer. De ytre konfliktene er metaforer for indre konflikter, og heltens seier representerer slik en indre utvikling. Slik vi har vært inne på, påvirker heltemyten mennesket på et ubevisst psykologisk nivå (Peterson, 1999, s. 183). Det heltemyten innprenter i ubevisstheten er nettopp at det skremmende og uforutsette (det ukjente, kaos), enten det befinner seg i menneskets indre eller ytre, kan omgjøres til potensiale. Jeg skal nå nyansere den polemiske fremstillingen av argumentene for de ulike fortellingenes utviklingsfortrinn.

Jordan B. Peterson er på linje med Signy Marie Kværneng Stoltenberg når det kommer til at det er i møte med utfordringer at individets kreativitet og selvstendighet utvikles. Fra et psykologifaglig ståsted er utfordringer i seg selv en positiv faktor. Peterson derimot vil si at mennesket behøver en tolkning av livet som ligner de heltemytiske fortellingene for at de utfordringene en møter i livet skal håndteres optimalt. Dette behøves ikke å sees på som et argument som avfeier fortellinger med annen narrativ tematikk, slik den individualpsykologiske fortellingen. Den utfordrende litteraturen som kan introdusere nye

ukjente problemstillinger knyttet til samfunn, individ, følelser og identitet, er en ressurs for menneskets utvikling. Det er en arena hvor mennesket kan utvikle seg emosjonelt og intellektuelt. Det er dette potensialet Stoltenberg bemerker. Derimot vil Peterson si at det er en grunnleggende forestilling individet behøver om seg selv for å kunne utvikle seg i det ukjente; nemlig en progressiv fortelling.

7.3 Samspillet mellom barnet og litteraturen i den moderne verden

Foreløpig har jeg diskutert utviklingspotensialet til de to ulike narrative temaene en finner representert i barnelitteraturen. Her skal vi gå dypere inn i hvilke behov barnet har, og hvordan de to narrative temaene tilfredsstiller de ulike behovene. Jeg vil inkludere kulturtrekk i den moderne tid også som en faktor som kan skape ulike behov for litteratur.

7.3.1 Heltemyten som vaksinasjon mot meningsløsheten

I kapittel 5 henviste jeg til en undersøkelse fra Danmark som rapporterer at seriebøker er blant de mest populære bøkene blant 3.-7. klassinger (Biblioteker, 2017, s. 26). Det samme finner jeg i min undersøkelse av bøker som er blant de 20 bestselgende barnebøkene i Norge (Bokhandlerforeningen, 2014-2020).

Joseph A. Appleyard (1991, s. 61) hevder grunnen til at 6-12 åringer foretrekker bokserier er, at den har en kombinasjon av repetisjon og nye hendelser. De identifiserer seg med en karakter som stort sett møter de samme utfordringene, men i nye former. Dette er viktig for barn i denne alderen, da de er i en fase hvor de søker etter kunnskap om verden. Repetisjonen gir dem trygghet og internaliserer regler om verden. Det bekrefter for leseren at verden er trygg, og at heltens verdier og holdninger vil gi en den samme tryggheten i eget liv. I 6-12 års alderen står en ovenfor mye nytt og ukjent (Hennig, 2010, s. 55). Derfor er det viktig å ha forbilder og forklaringsmodeller som viser at det ukjente alltid vil overkommes og bli til noe kjent. Serielitteraturen forsterker også identifiseringen i karakterene gjennom at en følger subjektet i flere bøker og mange ulike problemstillinger. Men det ender alltid likt, og leseren seirer over det onde på skuldrene til sin helt.

Hovedvekten i serielitteraturen er plottet. Komplekse personligheter faller bort i plottets relevans. Dette ser vi tydelig i blant annet *Operasjon svartskog* hvor det er de konkrete handlingene til karakterene mot et mål som driver fortellingen. Karakterene er delt inn i enten

de gode sitt lag eller de onde. Det er heller ingen personbeskrivelser som vil kreve tolkning for å forstå innholdet. At serielitteraturen er populær blant barn- og unge, bekreftes i salgstallene. Barnet har et behov, eller et ønske, om å få bekreftet at verden er trygg. Salgstallene kan sees på som en underbyggelse av Appleyards teori.

7.3.2 Ingen sammenheng, ingen mening

Behovet for å få bekreftet en trygg verden gjennom litteraturen kan sees på som uavhengig av kulturelle faktorer, men noe som er en del av menneskets dype psykologiske behov. Samtidig befinner mennesket seg i en kultur som en igjen kan tenke seg påvirker hvilke behov barnet vil ha av litteraturen.

Det moderne mennesket er mer avsondret fra kollektivet og lever slik i et større press om å realisere seg selv (Giddens, 1996, s. 25). At ens handlinger, identitet og verdier er knyttet til andre mennesker er en sentral faktor for at mennesket skal oppleve mening og sammenheng i ens liv. Individet er atskilt fra de moralske ressursene som er nødvendig for å kunne ha en meningsfull tilværelse (1996, s. 18). Kulturens fokus på selvrealisering og egenrådighet svekker båndet mellom individet og kulturen. Moralsk mening skapes ikke alene, men sammen med andre i et fellesskap. Et utbredt psykisk problem i samtiden er følelsen av meningsløshet. Denne følelsen av meningsløshet har blitt et gjennomgående tema i norsk samtidslitteratur. Premissene for denne oppgaven er at det litterære universet mennesket lever seg inn i påvirker ens tolkning av eget liv, også kalt selvfortelling. Kulturorienterte fortellinger modellerer en verden for leseren hvor individet knyttes til samfunnet og andre mennesker gjennom aktivt å løse problemer som redder både en selv og kulturen. Jeg mener derfor det finnes gode argumenter for å opphøye slike fortellinger om en skal ha en hensikt i å påvirke leseren slik Folkehelse og livsmestring i skolen peker mot, og vi skal nå se nærmere på ulike argumenter for at kulturorienterte fortellinger kan ha en sentral rolle i hensyn til tendenser i samtiden.

Kulturorienterte fortellinger modellerer en verden for leseren hvor individet knyttes til samfunnet og andre mennesker gjennom aktivt å løse problemer som redder både en selv og kulturen. Heltemyten binder slik individet til et kollektiv- og slik en meningsfull tilværelse i Giddens forstand- ved å gi mennesket en struktur å fortolke virkeligheten gjennom. En fortolkningsramme hvor de ser seg knyttet til andre mennesker gjennom ens handlinger som en gjør for andres og sitt eget beste.

7.3.3 Individet vokser og kulturen forsvinner

Narsissistiske holdninger er et kulturtrekk i den vestlige verden som motvirker prosjektet til de kulturorienterte fortellingene (Penne, 2003, s. 28). Prosjektet til disse fortellingene er å skape et kollektiv hvor individene føler seg tilknyttet og i et ansvarsforhold til hverandre. I den moderne kultur er det en fremheving av individets rettigheter fremfor underordningen av kollektivets beste. Konsekvensen av dette er manglende følelse av mening hos individet. Eksistensiell mening opplever vi gjennom fellesskap og tilhørighet. Opphøyelsen av individets velbehag i vår samtid har dermed også ført til et ubehag. Dette ubehaget som preges av mangel på mening og håp, viser seg også i *Søster*. Hovedkarakteren har ikke noe klart mål for sine handlinger. Det kommer i alle fall ikke tydelig frem i fortellingen. Tilhørighet og fellesskap er heller ikke noe som preger karakterens handlinger. Handlingene skjer på impuls og er ikke tilknyttet fellesskapets gode. Individets indre liv får plass, fremfor verdiene av de ytre målrettede handlingene rettet mot utvikling av kulturen.

Heltemytefortellingene som dominerer på kinolerettet og i fantasylitteraturen er nettopp det barn og unge behøver i den moderne kultur (Penne, 2003, s. 36). I en tid hvor en står fremfor så mange avgjørende valgsituasjoner, er heltemyten svært viktig for å gi oss håpet om at alt skal gå bra til slutt. Vi lever i et risikosamfunn hvor veldig mye av ansvaret legges på individet (Madsen, 2010, s. 149, 175). Ungdommer opplever mer stress og press i dag enn før (Eriksen et al., 2017). Presset er knyttet til forventninger fra foreldre, venner og sosiale medier. Det er blitt mange prestasjonsområder for barn- og unge, og fortellinger som gir dem troen på at de vil komme godt ut av det til slutt, er derfor ekstra viktig for dagens barn og unge.

Det kollektive og sosiale har blitt underordnet det selvstendige og sterke individet (Madsen, 2010, s. 31). Dette frihetsidealet setter samtidig et stort press på individet. Giddens kaller det for en risikokultur (Giddens, 1996, s. 12-13). En kultur der alt ansvaret blir gitt til individet, og ansvaret er kun for seg selv. Dette skaper et krysspress på dagens ungdom. De føler seg fortapt og isolert, men blir samtidig minnet på at det er i dem selv at problemet ligger. Gitt fortellingens virkning på hvordan vi fortolker oss selv og omverdenen, vil en kulturorientert selvfortelling være en støtte mot presset i den individualiserende kultur.

Ole Jacob Madsen (2020, s. 91, 147) finner denne ideen at mennesket løser problemer kollektivt fremfor individuelt som det mest hensiktsmessige for å forebygge psykiske helseplager. Heltemyten modellerer tydelig et subjekt som aktivt problemløsende i samarbeid med kollektivet, og for kollektivets interesse. Sett i lys av dette vil heltemyten modellere en virkelighet som vil samsvare med Madsen sin løsning på samtidens psykiske tilstand. Det som oppleves som et indre følelsesrelatert problem, kan vel så godt være grunnet opplevelsen av å inneha manglende ressurser til å omgjøre ens uønskede tilstand. Dette er en av grunnene til at Madsen er kritisk til at psykoterapiens diskurser skal bli en del av barnets livsverden. En diskurs som vil ta fra barnet forestillingen om at problemer er løsbare gjennom aktiv problemløsning. I psykologien kaller en det et lærende tenkesett og problemfokuseret mestring. I de kulturorienterte fortellingene finner jeg at både strukturen er progressiv, og at karakterene er aktivt problemløsende. Det er slik en mulig sammenheng mellom opplevelsen av å være i et ansvarsforhold til kulturen og begjæret etter å løse problemene gjennom aktive handlingsalternativer. Troen på ens evner til å mestre utfordringer, og at de går innenfor en sammenheng som er større enn en selv, går igjen i mestringspsykologien og dette ser ut til å eksemplifiseres i kulturorientert narrativ tematikk.

En narsissistisk fortolkning av livet innebærer altså en risiko for å skape flere problemer for individet. En slik forklaringsmodell utelukker støtte fra samfunnet og ansvar for kollektivet. En kulturorientert selvfortelling kan hypotetisk være en motkraft mot individualiserende tendenser i kulturen. Denne selvfortellingen kan ta bort noe av presset som oppleves i valg- og prestasjonssituasjoner. Det dreier seg ikke lenger om å hevde seg selv, men å være en del av noe større. Det er en stor byrde og måtte bære all skylden for sorg og tap som en vil oppleve. Når skylden kan plasseres utenfor mennesket, er ikke fallgruvene like store, og individet kan finne trøst i å ikke bære all skylden. Heltemytene modellerer en verden hvor kollektivet og individet samarbeider om felles mål. Slik kan den hjelpe dagens ungdom til å fortolke sine drømmer, håp og mål som får støtte fra samfunnet og er noe de ikke står alene i.

7.3.4 Selvstendig og målrettet

Mennesket har et behov for å tro på seg selv som handlende. Individet opplever mening i tilværelsen når det opplever seg selv som handlende mot ens mål og drømmer. En viktig del av dette er også vår evaluering av våre handlingers retning mot målet. Det er dette Jerome Bruner kaller «sjølvvakting» (Oversatt av Penne: Penne, 2003, s. 25), som er denne blandingen av handleevne og selvevaluering. Det vil si at en både evner å sette i gang egne målrettede

handlinger, og samtidig evaluere og eventuelt endre ens handlingsalternativer for å oppnå målet.

Heltemyten beskriver overganger, fra et stadium til et annet. Slike fortellinger er viktige for mennesket når det møter overganger i eget liv (Penne, 2003, s. 30). Spesielt når en som barn og ungdom er fersk i livet og behøver verktøy for å komme godt ut av møtet med det ukjente. Tidligere var disse overgangsritualene en integrert del av kulturen (Giddens, 1996, s. 175). Overgangsfaser fra barn til voksen har nå blitt mer diffuse. De flytende overgangene har skapt et samfunn hvor folk drar seg unna voksenrollen. Når modellene for hva et voksenliv innebærer, og selve overgangen fra barn til ansvarlig voksen ikke er tydelig, har det konsekvenser for barnets utviklingsprosesser. Flytende overganger skaper stillstand og manglende tru på fremtiden. Barnet får gjennom heltemyten bekreftet at livet består av overganger, og at en selv evner å utvikle seg videre til de neste stadiene.

Operasjon svartskog beskriver to barn som påtar seg det ansvaret som det ligger i voksenrollen. Ansvaret på deres skuldre medfører målrettet handling hvor troen på at deres handlinger vil gjøre at alt går bra til slutt. Oliver og Tiril står ovenfor utfordringer hvor de selv må ta vanskelige avgjørelser. De viker ikke unna eller unndrar seg ansvaret. De har underordnet seg en livsoppgave som detektiver, hvor de skal løse mysterier som setter kjepper i hjulene for samfunnet. Voksenlivet er underordnet et arbeid som er rettet mot kollektivets gode (Penne, 2003, s. 28). Denne fortellingen virker slik som en forberedelse for hvilke verdier og holdninger som er nødvendig for å takle overgangen fra barn til voksen. *Operasjon svartskog* fremstiller livet som noe som skal underordnes noe større enn seg selv. Denne formelen for livet kommer ikke tydelig frem i individualpsykologisk narrativ tematikk.

7.3.5 Terapi er nødvendig

Jeg har nå diskutert hvilken funksjon kulturorienterte fortellinger kan ha for barnet i utvikling, og hvordan den kan motvirke tendenser i samtiden som ut ifra noen teoretikere hevder kan være ødeleggende. Premissene for argumentasjonen til disse fortellingene er at de modellerer en kulturorientert selvfortelling som legger til rette for et liv hvor individet opplever mening, og en tilknytning til noe større enn seg selv. Heltemytefortellinger som ofte undergraves for lite utviklende, har jeg forsøkt å vise at har mange fortrinn når det kommer til barns utvikling. Argumentasjonen jeg har presentert her undergraver på ett vis de individualpsykologiske

fortellingenes funksjon for barnet i utvikling, og i relasjon til den kulturen det vokser opp i. Gitt premissene om at fortellinger vi omgis med modellerer vår egen selvfortelling, vil en individualpsykologisk fortelling hvor den oppbyggende strukturen og den gode slutten får mindre vektleggelse, modellere en lignende selvfortelling hvor en ikke ser seg som seirende i fremtiden. *Søster* er et godt eksempel på en slik fortelling. Karakterens handlinger blir ikke satt i en kontekst hvor et mål skal oppnås. Det er stillstand og ingen endring som følge av karakterens handlinger. En forklaringsmodell gitt fra denne fortellingen kan gi leseren mindre handlingsvilje i livet. Press og ubehag blir fremstilt som noe uunngåelig, og vil senke deres forventning til at de selv vil mestre og stå gjennom presset.

Dette betyr ikke at det er en bestemt narrativ tematikk som bør stå alene i barnets litterære univers. Det kan se ut til at de utgjør ulike funksjoner for mennesket. De dekker ulike behov, og vi skal nå se hvorfor individualpsykologiske fortellinger bør ha en plass i barnets litterære univers.

7.3.6 Delingen av det vanskelige som trøst

Det er naturlig at litteraturen gjenspeiler tidsånden i samfunnet. Regressive fortellingsstrukturer sin fremkomst i barnelitteraturen underbygger blant annet Anthony Giddens utsagn om at meningsløshet er et utbredt fenomen i vår kultur. I min analyse av *Søster* finner jeg at den har en struktur som går i en negativ retning. Som Jon Fosse sier: «Livet er ikkje enkelt og fint- og litteraturen må vere deretter» (2002, s. 34). En kultur hvor litteraturen og kunsten ikke gjenspeiler virkelighet og følelseslivet til befolkningen kan den være dysfunksjonell. Kanskje barnet behøver antihelten i mylderet av alt presset de opplever om at de skal være suksessfulle og selvstendige. Heltemytene kan slik forsterke forestillingen om at de må være «flinke», og forsoningen med tapet er ikke en del av fortellingen.

Barn og ungdom opplever press og forventninger fra foreldre og samfunn som igjen påvirker deres psykiske helse. Argumentasjonen for den kulturorienterte fortellingen i dette hensyn var at den kunne gi dem mot og håp om at alt vil ende godt til slutt. Den typiske heltemyten hvor subjektet er sterkt og modig kan gi barnet forventninger til seg selv og ens prestasjoner som kan være ødeleggende for ens selvfølelse. Et litterært univers som domineres av en slik fremstilling av verden kan slik også lede leseren inn i en forestilling om at alle andre mestrer livets utfordringer til enhver tid, mens en selv kan føle seg motløs. Individualpsykologisk

narrativ tematikk vil være en støtte for barnet når det har behov for å ikke føle seg alene i egne vonde følelser- og tanker. Sammen i smerten og følelsene i litteraturen kan vi komme nærmere hverandre (Stoltenberg, 2020, s. 82). I møtet med slike fortellinger får vi bekreftet at den ensomheten vi mennesker kan oppleve i eget hode når utfordringer røyner på, er noe vi ikke er alene om. Dette gir individet en form for trøst, og kan være en medvirkende faktor til at en kan bryte ut av det vonde tankemønsteret.

Individualpsykologisk narrativ tematikk skaper et rom for deling av tanker og følelser som preger vår tid. Den har en terapeutisk funksjon ved at leseren får mulighet til å dele sin ensomhet med andre mennesker gjennom litteraturen. Det stresset og presset som dagens ungdom opplever kan de få dele i et kollektiv. Slik kan fortellinger som dreier seg om det indre livet være en støtte for de psykiske plagene som preger vår tid. I disse fortellingene kan vonde følelser og tanker løftes frem og bli en del av kollektivet. Problemene deles med andre mennesker, og kan slik også forsterke tilknytningen til kollektivet.

7.3.7 Fellesskap og ansvarstakelse gjennom følelser

Den som tidligere så seg atskilt fra andre mennesker og alene i egne følelser og tanker, kan gjennom slike fortellinger oppleve følelse av fellesskap og sammenheng med andre mennesker. Gjennom å dele det næreste vi mennesker har, nettopp følelser- og tanker, kan vi knyttes til hverandre på et annet nivå enn den kulturorienterte fortelling gjør.

Individualpsykologiske fortellinger skaper forbindelser gjennom det indre. Som Stoltenberg poengterer, så kan det *menneskelige slektskapet* utvikles gjennom deling av følelser og tanker. Slik sett så kan leseren oppleve at en er en del av noe større enn seg selv når en nettopp får leve seg inn i andres indre liv. Sårbarheten som vises i karakterene kan få leseren til å se viktigheten av ivaretagelse av andre mennesker. Altså en større empatisk forståelse for andre. Forstår en dette kan *Søster* faktisk påføre et ansvar på leseren. En respekt for andres velbefinnende, og dermed også motivasjon til å ta ansvar for kollektivets og individets beste. Individualpsykologiske fortellinger kan være vel så viktige i å motvirke individualiserende tendenser i samtiden.

Gitt individualpsykologisk narrativ tematikk sitt potensiale for å knytte leseren til kollektivet ved å komme nær «den andres ansikt», er det også mulig å nedvurdere den kulturorienterte narrative tematikken sine muligheter for det samme. Den gir ikke i like stor grad mulighet for leseren til å leve seg inn i enkeltmenneskes opplevelser, følelser og tanker. Noe som er viktig

for å kunne forstå hvor viktig det er å ta vare på andre mennesker. Opplevelsen av tilknytning til andre mennesker kan dermed finne sted i begge fortellinger, men på ulik måte.

Kulturorienterte fortellinger er en forklaringsmodell av verden hvor en ser seg selv som en del av noe større. Individualpsykologiske fortellinger presenterer sårbarheten til enkeltindividet og slik viktigheten av å ta ansvar for andre mennesker.

7.3.8 Kollektiv gjennom handling eller følelser

Jeg har nå fremstilt hvordan disse to narrative temaene kan imøtekomme behov en kan tenke seg barnet har i den moderne kultur. Jeg mener å finne at begge to spiller viktige funksjoner med tanke på barnets utvikling, men også i hensyn til hvordan de påvirkes av drivkrefter i kulturen. En stor andel av teoretikere jeg har benyttet i oppgaven peker mot individets tilknytning til andre mennesker som et sentralt kriterium for god velvære. Folkehelse og livsmestring inkluderer «mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres» som påvirkende faktorer for deres psykiske helse. Sylvia Penne og Jordan B. Peterson, som er teoretikere jeg har satt innenfor kulturorientert narrativ tematikk, bemerker hvordan fortellinger gir leseren fortolkningsrammer hvor de ser sitt eget liv i lys av et kollektiv. Signy Marie Kværneng Stoltenberg peker mot potensialet fortellinger har i å utvikle forståelse for andre mennesker gjennom et indre handlingsliv. Begge de teoretiske tradisjonene forklarer på sin måte hvordan ulik narrativ tematikk kan skape forbindelser mellom mennesker, og de ser dette som et sentralt kriterium for å oppleve mening i livet. I et utviklingsperspektiv ser det ut til at fortellinger kan spille en viktig rolle for at barnet skal oppleve seg som en del av et fellesskap, og utvikle en kultur med respekt for enkeltindividet. Det at FoL bemerker det samme som teoretikerne bak de ulike narrative temaene, underbygger ytterligere fortellingens relevans i det nye klasserommet. Fortellingens potensiale for å utvikle empati hos mennesket og dets relevans for livsmestring blir diskutert ytterligere senere.

Det neste jeg skal se nærmere på, er sammenhengen mellom psykologiens mestringsbegreper og litteraturens muligheter til å veilede ulike forventninger til mestring. Bakgrunnen for dette er undersøkelser av ungdoms psykiske helse, som peker mot manglende livsmot og forventninger til fremtiden.

7.4 Mestringsforventning og selvfortelling

En undersøkelse om ungdom og mental helse hvor 50 ungdommer i Hamar og Oslo mellom 16 og 20 år deltok bekrefter, sosiologenes og psykologenes analyser av trekk ved moderne identitetsutvikling (Giddens, 1996; Madsen, 2010; Rose, 1996). Ungdommene ytrer usikkerhet og tvil om fremtiden (Solvang & Kilsti, 2000, s. 3). De opplever press og forventninger fra venner og familie. I en rapport fra NOVA finner forskerne at 53 prosent av jentene og 26 prosent av guttene rapporterer at de er ganske eller mye plaget av psykiske helseplager (Eriksen et al., 2017, s. 7). Ungdommene i denne undersøkelsen viser også en tidlig bekymring for karriere og arbeidsliv.

Håndtering av stressreaksjoner er nært tilknyttet mestringsbegrepet introdusert tidligere (Eriksen et al., 2017, s. 21). I møte med stress vil individet automatisk vurdere hvorvidt en evner å håndtere konflikten som har oppstått. Mestringstroen påvirker hvorvidt en situasjon tolkes som et stressselement eller ikke (2017, s. 23). Flere undersøkelser viser at individers forventninger om mestring vil redusere opplevelsene av stress. Siden mestringstroen former ens oppfattelse av utfordringer, er det nærliggende å knytte det som en del av individets fortolkningsramme. Som vi har vært inne på, har litteraturen en veiledende funksjon for hvordan vi fortolker hendelser i livet. Med tanke på problematikken som gjelder blant dagens unges opplevelse av stress, forventninger og tvil og usikkerhet om fremtiden, er det interessant å se hvordan fortellinger kan virke inn på barn og unges mestringstro.

Det jeg skal undersøke, er hvilke mestringsstrategier subjektene i *Operasjon svartskog* og *Søster* benytter. Premisser for dette er at leseren lever seg inn i fiktive karakterer og tar lærdom av deres handlemåter og håndtering av vanskelige situasjoner.

7.4.1 Litteraturen veileder mestringsstrategier

Det er vanlig å skille mellom to hovedtyper av mestringsstrategier; problemorientert og emosjonsorientert mestring (Eppelmann et al., 2016). Den første er orientert mot å løse problemet og handlinger som er rettet mot å endre kilden til stress. Den andre er rettet mot å takle de emosjonelle reaksjonene. Det er også vanlig å skille mellom utadrettede og aktive strategier, og innadrettede og kognitivt orienterte strategier. En tredje mestringsstrategi er å trekke seg unna situasjonen (*tilbaketrekning*) (Eriksen et al., 2017, s. 23), og ikke gjøre noe

aktivt med løsningen av problemet. Hvilke mestringsstrategier er det subjektene i *Søster og Operasjon svartskog* møter utfordringene med?

Den fiktive karakteren representerer og tester ut leserens egne interesser, og derfor blir leseren intellektuelt og emosjonelt engasjert i hvordan det går med personen (Farner, 2010, s. 42,45). Det emosjonelle engasjementet forsterker identifikasjonen, og det kan oppleves for leseren som om det er en selv som er ute i den fiktive kamparenaen. Går det galt med aktøren, er det et nederlag for leseren også. Leserens egne idealer, håp og forventninger faller i grus når ens representant som tester ut ens verdier taper. Skulle det gå bra med aktøren, oppfattes det som en seier for leserens egen fremtid. Grunnen til at identifikasjon i fiktive karakterer er så sterk, er fordi vi har et behov for å bekrefte våre egne håp om lykke og fremgang (Farner, 2010, s. 47). En seirende aktør bekrefter våre håp og drømmers mulighet i vårt eget liv. Vi føler en sorg når aktørene mislykkes. Våre håp og drømmer blir ikke bekreftet som mulige og vi frykter vår egen fremtid.

Oliver og Tiril er problemorienterte i møte med utfordringene de støter på. De benytter aktive og utadrettede strategier mot problemene. Stress og utfordringer blir i denne fortellingen fremstilt som noe tydelig og konkret som en kan løse gjennom handling. Gitt fortellingens veiledende funksjon, modellerer den for leseren en forståelse av utfordringer i sitt liv som noe det finnes løsninger til.

En kan også spekulere i om mennesket kan erfare mestrings til subjektene i boka som en individuell mestringserfaring (Farner, 2010, s. 45; Mar & Oatley, 2008). Om det skulle være slik vil også denne fortellingen gi erfaringer hvor de opplever mestrings. En viktig faktor for utvikling av mestringsstro, er at en har erfaringer med å mestre utfordringer. Gitt dette premisset, kan denne fortellingen gi individet en opplevelse av å ha mestret en utfordring, og slik legges i deres «bank» av mestringserfaringer. Deres håp og drømmer blir bekreftet som mulige gjennom identifikasjon med karakterenes seier. Denne bekreftelsen vil styrke deres tro på egne ressurser og muligheter til å kunne håndtere utfordringer som en vil møte på veien mot ens mål.

Hovedkarakteren i *Søster* gjør ikke noe aktivt med de problemene som oppstår. Leserens får ikke være med på en mestringserfaring. Det er beskrivelser av hvordan karakteren havner i de ulike problemene, men bruker verken aktive eller kognitive mestringsstrategier. Det er en

tilbaketrukket holdning til utfordringer som eksemplifiseres i denne fortellingen. Gitt premisset at vi kan oppleve mestringserfaringer gjennom subjektene i den litterære verden, kan *Søster* gi en negativ mestringserfaring. Erfaringer av å ikke mestre utfordringer svekker også troen på egne ressurser og evner til å løse problemer. Negative utfall i møte med utfordringer kan i verste fall føre til opplevelser av hjelpeløshet («jeg kan ikke gjøre noe med situasjonen») og håpløshet («det går galt uansett og det er min egen skyld») (Eriksen et al., 2017, s. 23). Opplevelsen av negative utfall bidrar til lav mestringsforventning og vedvarende stressaktivering. Ut ifra premissene om at leseren lever seg inn i karakterens negative mestringserfaringer, og at subjektets mestringsstrategier virker veiledende for leserens eget liv, vil en fortelling slik som *Søster* ikke ha positive virkninger for leserens mestringsforventning.

7.4.2 Selvstendige mestringserfaringer i møte med utfordringer i litteraturen

Den utfordrende fortellingen kan også sees på som en ressurs for barnet til å utvikle seg. Det er i møte med utfordringer at hjernen starter nye prosesser. Slik prosessering øker menneskets evne til å se situasjoner fra ulike vinkler og styrker endringsvilje og omstillingsevne i møte med nye situasjoner. Fortellinger som bryter med våre forventninger tar oss inn i nye situasjoner. Det ligger derfor et stort potensiale for å kunne mestre utfordringer i litteraturen. En kan oppleve positive mestringserfaringer gjennom å møte ukjent problematikk som en selv må løse opp i. En bok som *Søster* kan derfor være svært positiv for utviklingen av et mentalt robust individ. Det får brukt sine egne evner til å løse konflikter, fremfor at en får løsningen servert fra hovedkarakteren.

En individualpsykologisk fortelling legger mer press på leserens kognitive og emosjonelle evner, og blir slik også en arena hvor de kan mestre *selv*. Ved å leve seg inn i karakterens utfordringer som den ikke selv finner en forløsning på, inviteres leseren til å løse problemene. Potensiale i identifiseringen med karakteren i disse fortellingene ligger i at leseren kan leve seg inn i utfordringene til leseren. Kanskje til og med føle det i kropp og sinn. Evner leseren å finne forløsningen på disse problemene som han nå har blitt en del av en, vil en ikke bare være helt i en imaginær verden, men en helt for seg selv.

7.4.3 Ja takk begge deler

Begge de narrative temaene kan slik argumenteres for at er positive for å øke individets mestringserfaring. *Operasjon svartskog* har sin effekt gjennom å for det første presentere en forklaringsmodell av subjekt og verden som vil være støttende når de selv møter utfordringer i sitt liv. Problemer blir presentert som noe løsbart. De får også leve seg inn i helten og problemløsningen som kan gi dem en positiv mestringserfaring og bekrefte deres håp og drømmer i livet som mulige. Denne fortellingen har også en svakhet ved at den ikke gir leseren mulighet til å løse problemer selv, slik en typisk individualpsykologisk fortelling åpner opp for. Leserens intellekt og følelser blir satt til side, og en lever seg inn i ferdigtenkte mønstre.

Søster gir mer av ansvaret til leseren. Dette kan både være på godt og vondt. Det positive er at det nettopp gir muligheter for leseren til å møte og løse nye utfordringer. Det krever selvstendighet og leseren kan slik oppleve en myndiggjøring gjennom litteraturen. Det som kan være negativt med en slik fortelling, ligger i det som kan være positivt med den. Ansvaret som legges på leseren til å løse problematikken kan bli for stort. Fortellingen kan gi dem et nytt problem som de ikke finner en løsning på. Samtidig så representerer selve fortellingsstrukturen en forklaringsmodell av subjekt og verden som kan være ødeleggende for en sunn selvfortelling. En selvfortelling hvor en ser på fremtiden som et sted hvor forverring skjer, og at en ikke vil evne å løse problemer som oppstår, vil være motkjempende mot et mestringsorientert sinn.

Det kan være individuelt for hver enkelt hvilke fortellinger de vil oppleve mestringserfaringer gjennom. Et barn som ikke har en bred erfaring med litterære skikkelser og tekster vil ha dårligere forutsetninger for å kunne omskrive en hjemløs slutt (Penne, 2001, s. 205). Det litterære barnet derimot, kan leve godt med eksperimenterende narrativ. De har en mengde narrative strukturer å falle tilbake til, og kan slik dra større nytte av slike fortellinger. Derimot er det sikkert at ulike fortellinger påvirker leseren på ulikt vis. Den modellerer deres selvfortelling, den skaper innlevelse i aktørene og den gir muligheter for å møte nye perspektiver i livet.

7.5 Empati og livsmestring

At fiktiv lesing øker empati er det konsensus om blant flere forskere (Johnson, Cushman, Borden & McCune, 2013; Mar et al., 2009). Empati er en viktig forutsetning for å utvikle sunne relasjoner og fungere godt i et samfunns- og arbeidsliv. Hvordan en fungerer sosialt virker igjen tilbake på den psykiske helsen (Ogden, 2011).

Sylvi Penne (2013, s. 46) sier det er gjennom fiktive lese måter at individet utvikler forståelse for andre mennesker. Å lese fiksjon krever at leseren går inn i konteksten i det fiktive universet. Det krever en metabevist refleksjonskompetanse, og skiller seg fra blant annet sakprosa lesning, hvor leseren tolker ut fra egen livsverden og primærdiskurs (2013, s. 45). Empati og det å forstå andre er det som er blant litteraturens hovedoppgaver. Uten en metabevist eller refleksiv tolkningskompetanse, er det vanskelig å forholde seg til litteratur. Empati er også avhengig av individets refleksive tolkningskompetanse. Det er derfor nær sammenheng mellom ferdigheter som kreves av fiksjonslesingen og evnen til å sette seg inn i og forstå andres følelser og tanker. Empati tillegges også vekt i beskrivelsen av folkehelse og livsmestring.

«Verdivalg og betydning av mening med i livet, mellommenneskelige relasjoner, å kunne sette grenser og respektere andres, og å kunne håndtere tanker, følelser og relasjoner hører også hjemme under dette temaet» (Utdanningsdirektoratet, 2017)

Denne delen av folkehelse og livsmestring beskrivelsen henger tett sammen med det en kaller sosial kompetanse. Her er Terje Ogden sin oversettelse av Weissberg og Greenberg sin definisjon av sosial kompetanse: *«barns kapasitet til å integrere tenkning, følelser og atferd for å lykkes med sosiale oppgaver og utvikle seg positivt»* (Ogden, 2011, s. 24). Individets livsmestring er avhengig av god sosial kompetanse, da trygge sosiale relasjoner kan motvirke blant annet psykiske helseproblemer. De barna som blir henvist til PP-tjenesten og psykisk helsevern fungerer ofte dårligere sosialt enn jevnaldrende. Hvorvidt litteratur kan motvirke elevers sosiale vansker og bedre deres evne til å håndtere følelser og tanker i relasjon til andre, er det ikke et sikkert svar på. Derimot så gis sosial kompetanse plass i folkehelse og livsmestring, som skal styre undervisningen i norskfaget. Dermed er det naturlig å utforske det potensialet som er i norskfagets emner knyttet til utvikling av empati og sosial kompetanse.

7.5.1 Litteratur og sosial kompetanse

Norskfaget med sin litteraturodel får her en ytterligere større posisjon for å bidra til elevers folkehelse og livsmestring. Litteraturundervisningen er viktig fordi vi ikke bare lærer elevene hvordan de skal bruke tekstkompetansen sin for å forstå tekster, men fordi litteraturen inneholder innsikter og ferdigheter som er overførbare til livet og virkeligheten (Hennig, 2010, s. 265; Mar & Oatley, 2008).

Stoltenberg (2020, s. 174-175) bemerker viktigheten av empati for livsmestring, og potensialet litteraturen har i å utvikle empati. Hun legger spesielt vekt på de fortellinger som vender seg inn mot beskrivelser av det indre livet til aktøren. I disse fortellingene åpnes det opp for at leseren gjenkjenner seg i andre mennesker gjennom sitt eget indre liv. Det er gjennom å gjenkjenne sitt eget nære indre i andre mennesker at litteraturen virkelig legger til rette for utvikling av leserens empati. En forpliktende deltakelse i arbeids- og samfunnsliv hviler nettopp på denne evnen til å forestille seg hvordan den andre har det. Når en forstår den andre, oppdager en også sitt moralske ansvar for samfunn og verden. Empati er en sentral ferdighet for å være sosial kompetent. Som beskrevet her, så er ikke empati noe som kun gagnar mennesket til å manøvrere seg sosialt, men også for å oppleve mening.

Det Stoltenberg kaller for vitalitetseffekter i litteraturen hvor en går tett inn på hvordan følelsene kjennes på kroppen, uteblir i *Operasjon svartskog*, men får en større rolle i *Søster*. I første kapittel inviteres vi inn i tankeprosessen til karakteren (Fosse, 2000, s. 10). Han føler seg som en bølge som «slår mot fjøra att og fram». Senere i boken når han befinner seg i båten alene ute på havet gjør alt vondt (2000, s. 36). Lyden fra påhengsmotoren skjærer som såret i låret, og han blir redd. Følger en Stoltenberg sin argumentasjon, vil dette være en bok med potensiale for at leserens kan leve seg inn i andres følelser, og for at leseren selv kan kjenne disse følelsene på egen kropp. Dette vil forsterke båndet mellom leseren og «den andre», og slik øke deres evne til å forstå og sette seg inn i andres tanker og følelser.

Den refleksive tolkningskompetansen, som er det tenkesettet som utvikles gjennom fiktive lesemåter og som likner evnen til å leve seg inn i andres kontekster, er ikke nødvendigvis avhengig av at fortellingen går tett inn på opplevelsene og følelsene til aktørene. *Operasjon svartskog* er en bok med lite beskrivelser av følelsene og opplevelsene til aktørene. Derimot krever den fortsatt evne til å gå inn i den fiktive konteksten for å forstå handlingen og for å

kunne tolke den hermeneutisk. Det krever innlevelse i noe annet enn seg selv, som er liknende tenkesett som empati.

Oliver og Tiril lever et annerledes liv enn det som er vanlig for et barn. Dette universet, hvor de lever som detektiver, krever en evne til å gå ut fra det som en kjenner igjen i sitt eget liv. De hendelsene som skjer i fortellingen må tolkes i henhold til den simulerte konteksten. Det vil si at handlingen hele tiden må tolkes. Skal tolkningene ha en funksjon, må den ta utgangspunkt i handlingen. Det krever en refleksiv tolkningskompetanse, hvor en må tolke noe ut i fra en annen kontekst enn ens egen. Litteraturen har den kraften ved at den simulerer en kontekst som leseren kan leve seg inn i. Selv om fortellingen ikke går dypt inn i følelseslivet til aktørene, vil den fortsatt kreve en refleksiv tolkningskompetanse, som vil styrke deres evne til å leve seg inn i andre mennesker.

Som nevnt, så kommer vi ikke tett innpå Oliver og Tiril sitt følelsesliv, slik vi gjør på hovedkarakteren i *Søster*. Derimot legger både tekst og bilder til rette for tolkning av og innlevelse i følelsene til hovedkarakterene. For å forstå uttrykkene til karakterene i bilder og tekst, krever det at de forstår helheten i fortellingen. De vet konteksten som de ulike karakterene befinner seg i, og kan slik forstå hvorfor noen føler seg slik de gjør. Eksempelvis er når både Oliver og Tiril hver sin gang spør om de skal snu. En leser som henter informasjon fra tidligere hendelser, vil se disse utsagnene i lys av deres undrende ansikt og den mørke ukjente skogen, hvor alle lyder er ukjente og skremmende. De kan slik forstå at dette utsagnet om å snu, er et tegn på redsel eller usikkerhet. En følelse som de står sammen i og trosser for å løse mysteriet. Når de til slutt befinner seg trygge og fornøyde på kontoret, kan frykten de trosset tolkes som en vei til glede og bemerkelse fra samfunnet.

Tidligere har argumentene i stor grad dreid seg om hvordan litteraturen modellerer forklaringsmodeller som vil skape livsmot og håp i eget liv. Litteratur som et sted hvor en kan utfordre seg intellektuelt og emosjonelt. Stoltenberg har spesifikt opphøyet en type fortelling med fordeler for leserens empati. Men i en fiktiv lese måte krever det innlevelse i noe annet enn seg selv. Denne innlevelsen som fiksjonen tar en inn i, er overførbar i møte med andre mennesker. Enten fortellingen er vendt mot det indre livet eller i et ytre handlingsliv, så krever det at leseren går inn i den fiktive konteksten.

7.6 Litterære tolkningsferdigheter og livsmestring

Fiktive lese måter tar leseren inn i et nytt univers, som krever tolkningsferdigheter for å skape sammenheng i fortellingen. Den hermeneutiske fortolkningsprosessen som en benytter på litteraturen, er overførbar til tolkningen av livet, og vil slik være en ressurs for individet i et tidvis uforutsigbart og fragmentert liv som preger den moderne identiteten. Folkehelse og livsmestring peker mot en undervisning som dreier seg om det personlige liv. Jeg vil her blant annet drøfte hvordan erfaring- og analytiske lese måter av litteratur kan være en ressurs når individet skal tolke sitt eget liv.

7.6.1 Utvikling av tolkningskompetanse

For en utrent leser så kan en bok som *Søster* være krevende å tolke og skape forståelse ut av. Den krever en tolkningskompetanse som går på utsiden av selve handlingen. Det avhenger dermed av at leseren er godt kjent med å reflektere og tolke fiktive tekster. Denne hermeneutiske tolkningskompetansen kommer ikke ut fra intet, men trenes gjennom eksponering for en mengde narrativ. Hermeneutisk fortolkning søker større forståelse av et fenomen gjennom å bevege seg gjennom helhet og deler (Hennig, 2010, s. 35). Denne kompetansen gir et større rom for tolkning av tekst, og får oss til å få et nytt blikk på både helhet og delene. Det er dette som gjør at fortellinger er et subjekt for fortolkning, og ikke forklaring.

7.6.2 Progressive fortellinger veileder tolkningsferdigheter

Fortellinger som *Operasjon svartskog* modellerer og veileder leser inn i hermeneutiske tolkningsprosesser. Alle delene fortellingen består av skaper helheten. Sluttet tar opp igjen og finner sin mening i begynnelsen. En progressiv fortelling forbereder med andre ord leseren på å kunne møte mer krevende fortellinger. Det kan tenkes som barneleserens treningsarena i en tolkningsprosess hvor en sannhet oppnås gjennom informasjon fra delene. Leser kan gjennom slike fortellinger utvikle en refleksiv tolkningskompetanse, hvor han kontinuerlig tolker delene og helheten (Penne, 2001, s. 205). Denne evnen til å kunne skape mening i en bok som *Søster* hvor ikke forbindelsen mellom helheten og delene er like tydelig som i *Operasjon svartskog*, krever at en allerede er godt kjent med narrativ og hvordan sammenhengene blir skapt i fortellinger. Det er blant annet derfor Sylvi Penne advarer mot at utrente lesere eksponeres for hjemløse slutter. Da har de ikke et reservelager av narrative strukturer som de kan benytte for å skrive om fortellingen, slik at den blir holdbar.

En viktig forutsetning for at barn skal få utbytte fra utfordrende fortellinger, er at de har en balast av trygge fortellinger (Penne, 2001, s. 205). En narrativ struktur- eller språklig beredskap- som vil støtte en i de kaotiske fortellingene. Barn som mangler en slik beredskap står i fare for å ikke klare å skape sammenheng eller trygghet i en kaotisk fortelling. Det er bare en rekke av løsrevne detaljer og skremmende enkelthendelser uten retning. *Søster* er en slik fortelling, hvor norsklæreren må være bevisst elevenes språklige beredskap før en benytter den i undervisning, eller anbefaler den. De behøver å trene opp sin hermeneutiske tolkningskompetanse, og gode leseerfaringer for å utvikle sin litterære kompetanse. En progressiv fortelling vil eksempelvis være en trygg narrativ struktur for leseren å vende tilbake til og overføre på de uforståelige fortellingene hvor de selv må skape sammenheng.

7.6.3 Litteratur og livet

Hermeneutisk tolkning skaper frihet og fleksibilitet i tolkingen av en fortelling. Jeg vil argumentere for at tolkningsferdigheten en utvikler i møte med litteraturen, er overførbar til tolkingen av eget liv, eller selvfortellingen.

En refleksiv identitet er fleksibel i takt med forandringer som individet møter (Giddens, 1996, s. 25-26). Vi *har* ikke en selvbiografi, men vi *lever* en. Slik tekst alltid kan tolkes og forstås på nye måter, er også den moderne refleksive identiteten slik. Den likner en hermeneutisk fortolkningsprosess, der en hele tiden endrer helheten i takt med den nye informasjonen en møter. En kan tenke seg at helheten er den nåværende identiteten til individet, eller målet som en sikter mot, og at delene som endrer helheten er nye inntrykk eller nye fortolkninger av seg selv. Den refleksive identiteten kan slik sees i sammenheng med den hermeneutiske fortolkningsprosessen som en lærer gjennom å lese litteratur. Slik litteraturen alltid står åpen for nye fortolkninger og sannheter, gjør også menneskelivet det.

Forutsetninger for å kunne skape nye fortolkninger av seg selv og verden er at en har fått testet seg i simulerte konflikter fra litteraturen. Som Sylvi Penne er inne på, er det nødvendig med en narrativ beredskap, skal en evne å tolerere utfordrende fortellinger. Det samme kan sies å gjelde livet. En refleksiv identitet avhenger av at en ser muligheter i det meningsløse. En klarer å omstille og endre seg i takt med nye utfordringer. Litteraturen er derfor en svært viktig erfaringsarena for å være beredt på de utfordringer som vil møte en i det moderne livet. Et liv preget av avgjørende valgsituasjoner og krav til selvstendighet. Derfor er det viktig at

de har erfaringer med at det kan skapes sammenheng (helhet) i det som er usammenhengende uforståelig og uforutsigbart.

Individualpsykologiske fortellinger overlater i større grad ansvaret til leseren i å tolke og konstruere en helhet av delene i fortellingen. Fortellinger som bryter med våre forventninger tar oss inn i nye situasjoner. Det ligger derfor et stort potensiale for å kunne mestre utfordringer i litteraturen. En utfordrende fortelling legger mer press på leserens kognitive og emosjonelle evner, og blir slik også en arena hvor de kan mestre *selv*. Ved å leve seg inn i karakterens utfordringer som den ikke selv finner en forløsning på, inviteres leseren til å løse problemene. Potensiale i identifiseringen med karakteren i disse fortellingene ligger i at leseren kan leve seg inn i utfordringene til leseren. Kanskje til og med føle det i kropp og sinn. Evner leseren å finne forløsningen på disse problemene som nå har blitt en del av en, vil en ikke bare være helt i en imaginær verden, men en helt for seg selv.

Sylvi Penne (2001, s. 205) mener at en fortelling som ikke ender godt, fortsatt kan vise åpninger mot en håpefull fremtid. Ved at de legger til sitt narrative skjema, kan de skrive om fortellingen slik at den er til å leve med. Et barn med bred erfaring med ulike narrativ vil være bedre rustet til å leve godt med de hjemløse sluttene og hjelpeløse antiheltene i litteraturen. De har en stor bank av fortellingsstrukturer de kan benytte på fortellingene, og slik mestre å omskrive fortellingen, slik at den blir holdbar. Erfaringen ved å kunne møte hjemløsheten og gjøre den om til noe som bringer håp, kan også være svært positivt for deres mestringstro på å møte håpløshet i eget liv. Slik kan hjemløse fortellinger faktisk være en arena hvor de kan utfordre seg selv gjennom karakterens problemer, og selv være helten som opplever forløsningen. Men som Penne bemerker, avhenger dette av at barnet har tilstrekkelig språklig beredskap og narrative grunnskjemaer som kan hjelpe det til å skape retning i det håpløse.

Begge de narrative temaene spiller derfor viktige roller i utviklingen av en refleksiv identitet som vil støtte individets helse og livsmestring i et til tider stressende, prestasjonspreget, meningsløst og krevende liv. Vi lever i en tid og et samfunn der vår identitet ikke er gitt, men noe som individet skaper selv. Det må selv være forfatteren av sin egen fortelling. En fortelling som ikke har en fastsatt slutt, men en fortelling som stadig må omskapes i takt med alle de forandringer som individet i det moderne samfunnet står ovenfor. Manglende evne til å omskape og endre identitet kan føre til usikkerhet, angst og tvil i møte med alle de utfordringer som stilles en. Derfor er litterære ferdigheter så viktig i vår tidsalder. Vår

identitet blir skapt i vår selvfortelling. En identitet som stadig blir utfordret, krever en evne til å endre fortellingen om seg selv. En evne til å skape ny forståelse om seg selv og omverdenen gjennom å tolke delene og helhet i sitt liv. Dette lærer en gjennom variert litteratur, med både lykkelige og ulykkelige slutter. De behøver både håpet og troen på at en helhet og sammenheng finnes, og evnen til å skape mening og forståelse i det uforståelig og kaotiske.

Jeg skal nå vise hvordan tolkningskompetanse av fortellinger og eget liv, og som i denne sammenheng blir ensbetydende med livsmestring, vil være i tråd i med litteraturdidaktiske tilnærminger.

7.6.4 Analytisk og erfaringsbasert tilnærming til litteraturundervisning

Analytisk og erfaringsbasert tilnærming til litteraturundervisning dominerer i norsk ungdomsskole og videregående skole (Rødnes, 2014, s. 1). Analytisk arbeid med litteratur innebærer å forankre tolkninger i selve teksten, og å benytte et språk hvor en kan snakke om tekst. Erfaringsbasert lesing, eller lesing og identitetsutvikling, legger vekt på leserens forståelse og opplevelse av litteraturen. I den skandinaviske forskningen på litteraturundervisning viser det seg at den erfaringsbaserte tilnærmingen mangler redskaper, slik at elevene kan snakke om teksten (2014, s. 11). Analytiske arbeidsmåter viser seg å gjøre litteraturarbeidet lite motiverende for mange elever.

Peterson og Stoltenberg vektlegger begge to erfaringen leseren har av fortellingen. Peterson sitt perspektiv er at fortellinger gir modeller for virkeligheten som påvirker oss ubevisst. Fortellinger setter i gang følelser og holdninger til omverdenen, som skaper motivasjon for individet til å oppnå sine drømmer og mål. Stoltenberg vektlegger de åpne fortellingene som vender seg mot karakterers indre liv. Disse fortellingene åpner opp for at leseren kan projisere sitt eget følelsesliv i karakteren. Dette kan medvirke til at leseren kan endre sine undertrykkende selvfortellinger, og ha terapeutiske effekter ved at de opplever sitt fremmede følelsesliv som noe de ikke står alene i.

Jeg har forholdt meg til barnelitteratur i min analyse og oppgaven har dermed hatt hovedfokus mot barnetrinnet. Jeg ønsket å undersøke litteraturens påvirkning på elevers psykiske helse i tilknytning til folkehelse og livsmestring. Litteraturens påvirkning på leserens egen selvfortelling har derfor dominert i oppgaven. Foreløpig har en erfaringsbasert tilnærming til litteratur dominert i denne oppgaven. Jeg skal nå forsøke å argumentere for at analytiske

tilnærminger til litteratur kan ha positive virkninger for individets selvfortelling og psykiske helse.

7.6.5 Litterære ferdigheter og livsmestring

Som jeg diskuterte tidligere, er det en kobling mellom hermeneutisk fortolkning av litteratur og utvikling av refleksiv identitet. Hermeneutisk fortolkning går innenfor en analytisk tilnærming til litteratur. En skal skape mening gjennom tekstens del og helhet. Det krever evnen å stige ut fra egen virkelighetsverden og inn i fortellingens kontekst. Det vil si at den går vekk fra den erfaringsbaserte tilnærmingen, hvor det er leserens personlige forhold til fortellingen som skaper forståelsen. Hvis en knytter en forbindelse mellom hermeneutiske tolkningsferdigheter på litteratur, og evnen til å tolke sitt eget liv refleksivt, er det også en forbindelse mellom analytiske tilnæringsmåter til litteratur og utvikling av en sunn identitet og selvbylde. De ferdighetene en har til å tolke fortellinger er overførbare til tolkninger av egen selvfortelling, og skaper slik fleksibilitet i møte med utfordringer og hendelser i eget liv.

Folkehelse og livsmestring behøver dermed ikke å sees som en stopper for analytiske tilnærminger til litteraturen eller en forfordeling av erfaringsbaserte tilnærminger. De er begge viktige og virker positivt på hverandre. Kari Anne Rødnes (2014, s. 12) viser til flere litteraturdidaktikere som peker mot at litteraturundervisningen bør få elevene til å veksle mellom det personlige og en tolkende litterær holdning (2014, s. 12). Det er mellom motsetninger at tolkninger av litteratur utvikles. Leseren utvikler interesse gjennom trygghet (det kjente) og usikkerhet (det ukjente). Det er gjennom denne vekslingen mellom sitt eget trygge (personlige erfaring) og det nye ukjente (refleksjon og tolkning) at kunnskap finner sted.

Å bevege seg mellom det kjente og ukjente, er en generell holdning til utvikling og læring. Det er en sentral årsak til at Peterson opphøyer heltemytens plass i kulturens fortellingsunivers. Disse fortellingene modellerer et lærende tenkesett, hvor en opplever det som trygt å møte utfordringer. Det ukjente blir skummelt og vanskelig hvis vi ikke har noe trygt å hvile oss på. I denne sammenhengen, hvor det gjelder litteraturundervisning, er det dialektikken mellom det som er forståelig og nært personlig, og det som befinner seg utenfor de umiddelbare trygge opplevelsene ved fortellingene. Det trygge og personlige er erfaringstilnærming, og det ukjente er det uforståelige som en søker å forstå gjennom analytiske metoder.

Den didaktiske utfordringen som er å tilpasse litteraturundervisningen mellom erfaringsbaserte og analytiske perspektiver på teksten, er dermed også noe som angår norskfaget i et folkehelse- og livsmestringsperspektiv. Litterære ferdigheter vil ikke bare være gagnlig for individets meningsskaping av litteratur, men også positivt for meningsskaping i sin selvfortelling. Slik livet varierer i opplevelser, følelser og tanker er litteraturen likedan. Skal en evne å håndtere den kompleksiteten livet innebærer, er erfaringsbaserte- og analytiske metoder i møte med litteraturen gode å ha med seg når en skal skrive og omtolke sin selvfortelling.

Elevers begjær etter å lese mye variert litteratur kan avhenge av lærerens evne til å tilpasse undervisningen slik at den både tilfredsstillende elevene nært personlig, men også intellektuelt. At elevene utvikler ferdigheter i å både komme nær karakterene og handlingen personlig, og samtidig utforske det som er ukjent og nytt er avgjørende for deres framtidige leselyst og evne til å hente ut lærdom fra litteraturen. Lærdom om det levde liv vil være en støtte gjennom et variert menneskeliv. Et liv preget av store valg, overgangsfaser, relasjoner, medgang og motgang. Litteratur er en ressurs når individet evner å gå inn og ut av det personlige og det distanserte tolkende. Da gis en fleksibilitet og frihet til å både gå nært og distansert til eget liv.

7.7 Madsens kritikk av livsmestring og norskfagets rolle

Det som gir denne oppgavens funn relevans, er nettopp knyttet til hvordan fortellinger virker på barn og unges psykiske helse. Denne oppgaven presenterer argumenter for at folkehelse og livsmestring inviterer til et større, eller nytt fokus på litteratur i norskfaget. Kritikken av livsmestring avvæpner ikke den nye læreplanens hensikter. Den vil jeg argumentere for at faktisk tildeler norskfaget, og da spesielt litteraturemnet, en særegen rolle gjennom utdanningsløpet.

I introduksjonen fikk vi et innblikk i bakgrunnen for det nye tverrfaglige temaet *Folkehelse og livsmestring*. Det er nærliggende å knytte dette temaets plass i skolen som en reaksjon på økende psykiske helseplager blant barn og ungdom. I strategiplanen fra Departementene trekkes det frem at et lavterskeltilbud kan være et viktig forebyggende tiltak mot denne trenden. Departementet skriver at lærere, skoleeiere og elever må ha kunnskap om hva som fremmer god psykisk helse. Hvordan fremmer en god psykisk helse?

Denne oppgaven har undersøkt diskursive krefter i samtidens barnelitteratur, og hvordan ulike fortellinger påvirker barnet i utviklingsspektiver. Diskursene som preger barnelitteraturen viser seg også i det tverrfaglige emnet folkehelse og livsmestring. Ole Jacob Madsen mener at fokuset på psykisk helse, som kommer frem i tolkningene og praktiseringen av FoL, er preget av diagnosespråk hentet fra psykoterapien. Han er bekymret for at dette vil skape et fokus på følelser og tanker som er fjernt fra barnets livsverden, og lede mot instrumentalistisk forståelse av menneskets psykiske liv, som kan utvikles gjennom «en gymtime for tanker og følelser» (Wiker, 2015). Det å mestre livet er noe komplekst og dypt psykologisk, som ikke kan utvikles som en individuell ferdighet. Jeg skal nå argumentere for at min oppgave unngår kritikken til Ole Jacob Madsen. Madsen er ikke kritisk til intensjonene fra kreftene bak FoL, men praktiseringen og tankegodset.

7.7.1 Fortellinger behandler det psykiske indirekte

Fortellinger spiller en viktig rolle for hvordan vi mennesker forstår oss selv og vår rolle i verden. Oppgaven har presentert to forskjellige forståelser av hvordan mennesket kan utvikle seg gjennom fortellinger. Den ene vektlegger fortellingens struktur, fremstillingen av subjektet tilknyttet kulturen og at mennesket gjennom disse fortellingene utvikler en lignende selvfortelling. Den andre peker på mulighetene for å utvikle forståelse for egne og andres følelser og tanker. Fortellinger som er åpne og ikke låst i et fast trygt mønster vil også åpne opp sinnet for nye tanker, og slik stimulere barnet intellektuelt og emosjonelt. Litteraturen kan slik være en støtte for det personlige liv. Dette bekreftes også i Læreplan i norsk NOR01-06 (2019): «*Lesing av skjønnlitteratur og sakprosa kan både bekrefte og utfordre elevenes selvbilde og dermed bidra til deres identitetsutvikling og livsmestring*».

Sett i lys av Ole Jacob Madsen sin kritikk kan norskfaget ha et sunt bidrag til elevenes livsmestring. En unngår undervisning om psyken som en manipulerbar størrelse, men kan åpne for utforskning av seg selv og andre gjennom livene i litteraturen. Dette gir norskfaget og dens litteraturundervisning en særegen posisjon når det kommer til elevenes psykiske helse og livsmestring. Ethvert individ med sine forutsetninger og ulike personligheter møter og tolker litteraturen forskjellig. Fortellingene kan være en støtte i både kulturorienterte og individualpsykologiske perspektiver. Samtidig skaper fortellingene en distanse mellom subjektet i boken og leseren. Den problematikken som tematiseres i boka kan skape gjenkjennelighet og identifisering uten at det behøves å snakkes direkte og personlig i et åpent

klasserom, men en kan snakke skjult gjennom karakterene. Individualpsykologiske fortellinger kan slik på ett vis unngåe kritikken til Madsen ved at utfordringene projiseres over på fiktive karakterer.

Ludvigsenutvalget anbefaler «at det legges vekt på et folkehelse- og livsmestringsperspektiv i fag der det er relevant og hensiktsmessig» (NOU 2015: 8, s. 50). Norskfaget er derfor et av de viktigste fagene når det kommer til å bedre elevens folkehelse og livsmestring. Den ivaretar både hensikten og funksjonen til teamet, og samtidig unngår kritikken av hvordan en implementerer temaets hensikter i undervisning.

7.8 Konklusjon

Hvilket syn på barnet er det som preger diskursen rundt barnelitteraturen, og hvilke hensikter og funksjoner kan ulike fortellinger ha for barnet i et utviklingsperspektiv?

Denne oppgaven har presentert en inndeling av barnelitteraturen etter to narrative temaer: kulturorientert- og individualpsykologisk narrativ tematikk. Barnelitteraturen er et kulturprodukt som preges av diskurser i samfunnet. De kulturorienterte fortellingene ligner den tradisjonelle tredelte fortellingen med en hjem-borte-hjem plottstruktur. Det er en progressiv struktur med en helt som redder samfunnet gjennom ens seier over det onde. Denne typen fortelling har vært dominerende gjennom ulike kulturelle paradigmer, og er vanlig å karakterisere som didaktiserende i sine hensikter. Det er et omfattende tankegods bak den kulturorienterte fortellingen som gir den en sentral rolle for barnet i dens utvikling av et sunt syn på seg selv, samfunnet og fremtiden. Argumentasjonen begrunnes ved at fortellinger virker som en arena hvor barnet kan leve seg inn i roller, som de igjen tildeler seg selv i sin selvfortelling. I dette er det potensial for at kulturorientert narrativ tematikk kan være et viktig bidrag for barnets psykiske helse. Salgstallene indikerer at dette er fortellinger barn ønsker å lese.

Individualpsykologisk narrativ tematikk gjenspeiler individualiserende og terapeutiske tendenser i den moderne kulturen. I barnelitteraturen viser det seg ved at den oppbyggende strukturen og den seirende heltens blir erstattet av et handlingsforløp drevet av det indre livet til karakterene og en åpen eller ambivalent slutt. Argumentasjonen bak individualpsykologiske fortellinger ligner tankegods fra psykoterapien, og viser også

hensikter i at disse fortellingene kan ha terapeutiske effekter for barnets personlige liv. Disse fortellingene åpner opp for refleksjon og innlevelse i tanker og følelser hos leseren. Dette kan være en støtte i møte med personlige konflikter, og stimulere empatiske evner. Pristildelingen indikerer at dette er narrativ tematikk som har status blant det voksne kulturelle feltet, men som salgstallene viser at ikke har like stor popularitet hos barnet.

Terapeutiske diskurser som kan se ut til å forme individualpsykologisk narrativ tematikk i barnelitteraturen, rammer også inn det nye tverrfaglige temaet Folkehelse og livsmestring. I lys av den nye læreplanen, og en kultur preget av en terapeutisk diskurs, kan de kulturorienterte fortellingene stå i fare for å komme i skyggen av individualpsykologisk narrativ tematikk. I et livsmestringsperspektiv er det viktig at ikke ett syn på barnet og psykisk helse er bestemmende for utdanningen. Perspektiver fra begge de narrative temaene bidrar positivt i barnets utvikling, og kan i et samspill virke bedre enn alene. De kulturorienterte fortellingene modellerer en virkelighet som gir leseren håp og tro på at det hardtarbeidende subjektet vil gjenvinne tryggheten i møte med utfordringer.

Individualpsykologisk tematikk krever tolkning og refleksjon av leseren, og engasjerer både emosjonelt og intellektuelt. Begge de narrative temaene tar for seg ulike aspekter ved menneskelivet, og som norskfaget i et FoL perspektiv bør gjenspeile.

Argumentasjonen bak de narrative temaene vektlegger begge at tilknytningen mellom individ og andre mennesker/samfunn er en viktig faktor for god psykisk helse og livsmestring. Dette er også i tråd med beskrivelsen av FoL. Kulturorienterte fortellinger fremstiller en verden for leseren hvor det finnes en harmonisk tilknytning mellom individ og kollektiv. Den individualpsykologiske fortellingen bringer oss inn i det indre livet til andre som kan skape gjenkjennelse og empati for andre mennesker. De presenterer slik ulike måter å binde mennesket til en større sammenheng. Den moderne kultur preges i stor grad av individualiseringen, og fortellinger kan derfor være viktig i en tid hvor ensomhet råder. Norskfagets dannelsesfokus har blitt nedtonet som følge av kravene til faglig kompetanse. FoL peker på skolens rolle i å gi elever erfaringer og kompetanse som vil være en støtte i deres personlige liv preget av medgang og motgang. Implikasjonene denne oppgaven kan gi norskfaget vil ikke nødvendigvis føre til at elevenes litterære ferdigheter vil bli satt til side for erfaringsbaserte arbeidsmetoder med litteratur. Tolkingsferdigheter som utvikles gjennom analytiske arbeidsmetoder i møte med litteratur, kan være overførbare når individet tolker ens

eget liv. Det å kunne skape nye sannheter og endre på fortellingens budskap, vil være en støtte i et moderne liv, som er preget av usikkerhet og mindre tydelige idealer.

Referanser

- Appleyard, J. A. (1991). *Becoming a reader -The experience of fiction from childhood to adulthood*. USA: Cambridge University Press.
- Arvola, I. (2019). *Buffy By er talentfull - en selvbiografi* Cappelen Damm.
- Bakken, A. (2019). Ungdata 2019: Nasjonale resultater (NOVA rapport 9/19). Oslo: NOVA, OsloMet. Hentet fra <https://fagarkivet.oslomet.no/en/item/asset/dspace,15946>.
- Biblioteker, T. F. (2017). Børns lesevaner 2017: Overblik og indblik. *Fremtidens Biblioteker*. Hentet fra <http://www.fremtidensbiblioteker.dk/uploads/website/pdfer-lselyst/Overblikogindblik2017.pdf>
- Birkeland, T., Mjør, I. & Teigland, A.-S. (2018). *Barnelitteratur: sjangrar og teksttypar* Cappelen Damm Akademisk.
- Bokhandlerforeningen. (2014-2020). Barneboklista-Skjønnlitteratur. I. Bokhandlerforeningen.no: Bokhandlerforeningen. Hentet fra <https://www.bokhandlerforeningen.no/boklista/Barneboklista+-+skj%C3%B8nnlitteratur/726#>
- Campbell, J. (2008). *The hero with a thousand faces* (3. utgave. utg.). Novato, California: New world Libary.
- Departementene. (2017). *Mestre hele livet*
- Regjeringens strategi for god psykisk helse (2017-2022). Regjeringen.no: Regjeringen. Hentet fra https://www.regjeringen.no/contentassets/f53f98fa3d3e476b84b6e36438f5f7af/strategi_for_god_psykisk-helse_250817.pdf
- Egan, K. (1997). The educated mind: How cognitive tools shape our understanding.
- Eppelmann, L., Parzer, P., Lenzen, C., Bürger, A., Haffner, J., Resch, F. & Kaess, M. (2016). Stress, coping and emotional and behavioral problems among German high school students. *Mental Health & Prevention*, 4(2), 81-87.
- Eriksen, I. M., Sletten, M. A., Bakken, A. & Soest, T. v. (2017). *Stress og press blant ungdom. Erfaringer, årsaker og utbredelse av psykiske helseplager* Oslo Metropolitan University-OsloMet: NOVA.
- Falch, M. (2020). *Kråkesøstrene* Egmont.
- Farner, G. (2010). *Litterær fiksjon*. Oslo: Unipub.
- FHI. (2018, 20.11.2018). Tankekraft - et livsmestringsprogram prosjektbeskrivelse . Hentet 01.08.2018 2018 fra <https://www.fhi.no/cristin-prosjekter/aktiv/mentale-teknikker-i-hverdagen-mt/>
- Fjeldberg, G. (2019). «Boken er god, men mitt barn likte den ikke» En motivering for flerstemmig kritikk. I *På tværs af Norden - Nye tendenser i børne- og ungdomslitteratur med nedslag i forskning og formidling* (s. 82-87). Nordisk Ministerråd.
- Forandringsfabrikken. (2019). Verktøy: Timen LIVET. Hentet fra <https://www.forandringsfabrikken.no/nytt-hefte-timen-livet>
- Fosse, J. (2000). *Søster* Det Norske Samlaget.

- Fosse, J. & Kaldestad, P. O. (2002). «Ein barndom skal vere ein trygg plass, så langt det lèt seg gjere». I P. O. Kaldestad & K. B. Vold (Red.), *Årboka - Litteratur for barn og unge* (s. 29-41). Det Norske Samlaget.
- Gergen, K. J. (2005). Narrative, moral identity, and historical consciousness. *Narration, identity, and historical consciousness*, 3, 99.
- Giddens, A. (1996). *Modernitet og selvidentitet - Selvet og samfundet under sen-moderniteten* (Dansk utgave. utg.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Groth, B. & Kværne, P. (2019, 11 april. 2019). Myte. Hentet
- Gullestad, M. (1996). Modernity, self, and childhood in the analysis of life stories. I M. Gullestad (Red.), *Imagined Childhoods* (s. 1-40). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugnæss, A. & Kleven, A. (2018). *Livet har litt sånne dumper, men det er# psyknormalt En hermeneutisk-fenomenologisk studie av elever og læreres erfaringer med undervisningsprogrammet# psyknormalt-psykisk helse i ungdomsskolen* Universitetet i Sørøst-Norge.
- Hennig, Å. (2010). *Litterær forståelse Innføring i litteraturredaktikk* (1. utgave. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ingvaldsen, B. (2018). *Apollo* Gyldendal.
- Johnson, D. R., Cushman, G. K., Borden, L. A. & McCune, M. S. (2013). Potentiating empathic growth: Generating imagery while reading fiction increases empathy and prosocial behavior. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 7(3), 306.
- Kibiushi, K. (2015). *Steinvokteren* Fontini forlag.
- Klomsten, A. T. (2018). Livsmestring på timeplanen. *Utdanning i PSykisk helse (UPS!)*.
- Kolerud, A. (2017). *Snillionen* Cappelen Damm.
- Kunnskapsdepartementet. (NOU 2015: 8). *Fremtidens skole — Fornyelse av fag og kompetanser*. Regjeringen.no: Regjeringen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-8/id2417001/sec1>
- Lian, T. (2016). *Alice svømmer ikke* Aschehoug.
- Lier Horst, J. & Sandnes, H. J. (2019). *Operasjon Svartskog - Detektivbyrå nr.2*. Sandnes: Canoa forlag.
- Madsen, O. J. (2010). *den terapeutiske kultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Madsen, O. J. (2020). *Livsmestring på timeplanen - Rett medisin for elevene?* Oslo: Spartacus.
- Mar, R. A. & Oatley, K. (2008). The function of fiction is the abstraction and simulation of social experience. *Perspectives on psychological science*, 3(3), 173-192.
- Mar, R. A., Oatley, K., Hirsh, J., Dela Paz, J. & Peterson, J. B. (2006). Bookworms versus nerds: Exposure to fiction versus non-fiction, divergent associations with social ability, and the simulation of fictional social worlds. *Journal of research in personality*, 40(5), 694-712.
- Mar, R. A., Oatley, K. & Peterson, J. B. (2009). Exploring the link between reading fiction and empathy: Ruling out individual differences and examining outcomes. *Communications*, 34(4), 407-428.
- Mjør, I. (2012). Barnelitterære ryggmargsrefleksar. Innspel til forskingshistorie - perspektiv på forskning og kritikk. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 3(1). <https://doi.org/10.3402/blft.v3i0.20084> E
- NRK. (2001, 20 april 2001). Juryen sin grunngeving. Hentet 2001 fra <https://www.nrk.no/kultur/juryen-sin-grunngeving-1.542739>
- NRK. (2019). Kort fortalt - Livsmestring. Hentet 2019-2020 fra <https://tv.nrk.no/serie/kort-fortalt-livsmestring>
- Ogden, T. (2011). Sosial ferdighetsopplæring for barn og ungdom. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 48(1), 64-68.

- Peers, B. (2018). *Apokalypsegeneratoren* Aschehoug.
- Penne, S. (2001). *Norsk som identitetsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Penne, S. (2003). «Kva har Harry Potter som ikkje alle andre heltar har?» - Om mytiske trekk i populærkulturen. I I. P. O. K. B. Vold (Red.), *Årboka-Litteratur for barn og unge* (s. 24-37). Oslo: Det norske samlaget.
- Penne, S. (2013). Skjønnlitteraturen i skolen i et literacy-perspektiv. *Literacy i læringskontekster*, 42-54.
- Peterson, J. B. (1999). *Maps of Meaning An architecture of belief*. Great Britian: Routledge.
- Peterson, J. B. (2000). The pragmatics of meaning. *Semioticon*. Hentet fra https://semioticon.com/frontline/jordan_b.htm
- Roe, A. (2020). Kapittel 5. Elevenes lesevaner og holdninger til lesing. I *Like muligheter til god leseforståelse?* (s. 107-134).
- Rose, N. (1996). Power and subjectivity: Critical history and psychology. I C. F. Graumann & K. J. Gergen (Red.), *Historical Dimensions of Psychological Discourse* (s. 103-124). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rødnes, K. A. (2014). Skjønnlitteratur i klasserommet: Skandinavisk forskning og didaktiske implikasjoner. *Acta Didactica Norge*, 8(1), 5-17 sider.
- Sletten, M. A. & Bakken, A. (2016). *Psykiske helseplager blant ungdom–tidstrender og samfunnsmessige forklaringer* (8278945942).
- Soderbergh, P. (1980). *The Stratemeyer Strain: Educators and the Juvenile Series Books, 1900–1980*. Toronto: Oxford University Press.
- Solvang, I. & Kilsti, S. (2000). Ungdom og mental helse.” Du skal ikke ha psykiske problemer. Slik er det bare”. En kvalitativ undersøkelse for helse-og sosialdepartementet og organisasjonen Mental helse. I. Oslo: Helse- og sosialdepartementet og Mental Helse.
- Stoltenberg, S. M. K. (2020). *Barn, litteratur og livsmestring -Den skjønnlitterære fortellingens betydning for barns utvikling*. Oslo: Komuneforlaget AS.
- Svartdal, F. (2020, 17.09.2020). mestring. I. Store norske leksikon. Hentet fra <https://snl.no/mestring>
- Sør, R. (2017, 2019). LINK - Livsmestring I Norske Klasserom . Hentet 2017 fra <https://www.linktillivet.no/>
- Tveit, Å. K. (2012, 2012/11/01). Reading Habits and Library Use Among Young Adults. *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 18(2), 85-104. <https://doi.org/10.1080/13614541.2012.714341>
- Utdanningsdirektoratet. (2017). *Overordnet del - verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Oslo: Udir.no. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- UiS. (2019). 20 millioner til forskning om livsmestring. Hentet 06.06 2019 fra <https://www.uis.no/om-uis/nyheter-og-presserom/20-millioner-til-forskning-om-livsmestring-article133397-8108.html>
- Ulvund, S. E. (2020, 06 januar 2020). barneoppdragelse. Hentet fra <https://snl.no/barneoppdragelse>
- Utdanningsdirektoratet. (2019). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Udir.no. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/NOR01-06>
- Wertsch, J. V. (2002). *Voices of collective remembering* Cambridge University Press.
- Wiker, G. (2015, 09. desember 2015). Krever psykologi i skolen. Hentet fra <https://www.psykologforeningen.no/foreningen/aktuelt/aktuelt/krever-psykologi-i-skolen>
- Østenstad, I. (2002). Barnelitteratur og forestillingen om kunstens autonomi. I P. O. Kaldestad & K. B. Vold (Red.), *Årboka - Litteratur for barn og unge*. Det Norske Samlaget.

Vedlegg

1. Analyse av Operasjon svartskog – Detektivbyrå nr.2

Oppsummering av kapittel	Forbindelse til analysekriteriene
<p>Kapittel 1</p> <p>I kapittel 1 møter vi Oliver, Tiril og hunden Åtto sittende inne på kontoret i sommervarmen. De kjeder seg slik ofte barn gjør. Da Oliver begynner å mate fuglene kommer han på noe bestefar Franz en gang sa: «Det sies at fuglene ikke synger i Svartskog» (2019, s. 17). Ingen vet hvorfor fuglene ikke synger i Svartskog sier Oliver. Dette vekker detektiven i Tiril, og de fyker ut av døren for å løse mysteriet.</p>	<p>De befinner seg på et trygt sted, eller det en karakteriserer for «hjem» i den tradisjonelle tredelte fortellingen (kriterium 1).</p> <p>Vi får her et hint om mulige konflikter eller motstandere, men ikke en tydelig konfrontasjon eller karakterisering av hva de skal bekjempe (2A).</p> <p>At fuglene ikke synger kan karakteriseres som en anomali. Det er noe ukjent, noe utenfor normalen. Deres reaksjon er å handle i ytre form (3A).</p>
<p>Kapittel 2</p> <p>Etter en sykkelstur starter de vandringen inn i Svartskogen. De ankommer en mengde vridde og skjeve trær hvor grenene er flettet inn i hverandre. De henger som et grønt teppe over Tiril og Oliver, og stenger for sollyset. De skjønner nå hvorfor det heter Svartskog. De lytter etter fuglekvitter men hører ingenting. Noe som det må være da det er en skog. Stien er dekket av mose og løv, og det er helt stille. Oliver blir utålmodig og klatrer opp i et tre for se etter fugler. Plutselig faller han dansende nedover treets greiner.</p>	<p>Dette kapittelet domineres av miljøskildringer. Beskrivelsene er en understrekelse av at Tiril, Oliver og Åtto nå befinner seg i et ukjent territorium. Det kjente og trygge ble borte da de vandret stien inn mot Svartskogen. Det er mørkt i skogen selv om det er midt på dagen. Stien som er dekket av mose og løv indikerer at dette ikke er et sted hvor ikke det er vanlig å oppholde seg.</p> <p>Fuglekvitter som en assosierer med skog uteblir. Steget fra lyset og inn i den mørke skogen kan forstås som symbol og virkemiddel for å forsterke det fremmede og ukjente ved skogen. De fortsetter å gå dypere inn i skogen for å finne ut om det finnes syngende fugler eller ikke (3A).</p>

<p>Kapittel 3</p> <p>Oliver klarer til slutt å gripe fatt i en grein, men ikke uskadd. Det var en vellykket klatretur. Oliver kommer seg uskadd ned fra treet. Han så to svarte kråker, som de velger å gå i retning mot. Det var ingen sti i retningen de skulle gå. De måtte traske gjennom gress og lyng, og skogen ble enda tettere og mørkere etterhvert som de kom lenger inn i skogen. Tiril sier hun håper de finner veien tilbake. Plutselig hører de to grener bli knekt etter hverandre. De snur seg etter lydene men ser ingenting i den tette skogen. Alle tre tar drikker av bekken, men Tiril merker en skygge bevege seg inne i skogen. «Så du?» spør Tiril Oliver som ikke hørte eller så noe. Tiril sier hun tror de ikke er alene i skogen.</p>	<p>Kråken er en svart fugl og er i kristen tradisjon vært et symbol på død og elendighet. Oliver og Tiril viser seg å gå uvitende og fornøyde mot kråkenes retning, og kan være en konfliktopptrapping mot nye utfordringer de vil møte i skogen. At de går utenfor stien forsterker det ukjente som Tiril og Oliver befinner seg i, og den tettere og mørkere skogen kan også være et symbol på at de nærmer seg noe nytt og kanskje en ny konflikt (2A og 3A). Enda mer konfliktopptrapping og bekreftelse av at de befinner seg i det ukjente gjennom lydene og bevegelsene som gjør Tiril mistenksom.</p>
<p>Kapittel 4</p> <p>Oliver spør om de skal snu, Før Tiril rekker å svare hopper Åtto over bekker og løper videre innover i skogen i retning av der Tiril hadde sett en skygge mellom trærne. Over en fjellknaus ser de Åtto logrende foran en mann og dame i tur-klær som sitter på en trestamme. Tiril og Oliver sier at de er i skogen for å løse et mysterium om hvorfor fuglene ikke synger i Svartskog. De sier det er fordi skogen er for mørk så fuglene tror det er natt og da synger de ikke. Det blir også for trangt for fuglene og fly når greinene står så tett. Oliver blir skuffet over at mysteriet hadde en så enkel løsning. Derimot foregår det noe annet i skogen fortsetter mannen. Noe som er mye mer mystisk.</p>	<p>Oliver viser usikkerhet og frykt ved å spørre om de skal snu, selv om det ikke er en nærmere skildring av følelsesmessige reaksjoner.</p> <p>Deres opprinnelige mysterium blir løst, men her pekes det frem mot et nytt og enda større mysterium de kan løse. Det peker frem mot en ny anomali, og det blir en ny konfliktopptrapping (2A). Vi møter også andre deltakere av deres samfunn, som peker mot at dette mysteriet er noe som andre også bryr seg om (4A).</p>

<p>Kapittel 5</p> <p>Trærne dør av uforklarlige grunner. Tiril og Oliver ser rundt seg at skogen ikke er like tett og mørk her, men lys og åpen. Trærne har nesten ikke blader, og de få som hang igjen var visne og gule akkurat som om høsten. Det er som en sykdom som sprer seg blant trærne fortsetter mannen. En kråke letter fra et tre og skriker hest.</p> <p>Damen forklarer at dette er ekstra synd da det er en uerstattelig urskog. Det vil si at den er fredet og at det ikke er lov til å hugge eller bygge ut noe som helst der. Heller ikke lov til å bygge hotell sier damen og kikker opp mot åsen der hotellet står. Mannen og damen må komme seg hjem igjen. Det er meldt regn og kraftig vind. De begynner å gå, men i en annen retning enn Tiril og Oliver hadde forutsett. Det var ikke deres fotspor som de hadde sett. Fotsporene de så på stien må ha vært noen andre sine.</p>	<p>De har funnet kråken, og det viser seg snart at de også at de har funnet anomalien som skal drive resten av handlingen.</p> <p>Her pekes det igjen frem mot samfunnsansvaret Oliver og Tiril tar ved å løse mysteriet. Ikke bare samfunnsansvar, men også for naturen. Det at de tar på seg å løse problemer som voksne også anerkjenner som et problem framstiller barnet som kapabel til å løse større problemer (4A).</p> <p>En videre opptrapping mot en større konflikt. Dårlig vær og at det finnes en annen person i skogen.</p>
<p>Kapittel 6</p> <p>Rundt dem står nakne skjellet av døde trær med sprikende greiner. Denne gang spør Tiril om de skal gå hjem, men Oliver svarer at når de først er her kan de likeså godt undersøke de døde trærne.</p> <p>Det er bare de høyeste trærne som har dødd sier Tiril. Oliver finner et hull i stammen i et av trærne. Det virker som om noen har boret det. De finner til sammen tre identiske hull alle dekket av mose. De undersøker flere trær og finner det samme. Åtte knurrer mot den tette skogen, og Tiril ser en mann med sekk og tøy som gjør det vanskelig å se ham. Han skjønnte at de så ham og han forsvant brått.</p>	<p>Miljøbeskrivelsene beskriver området som en gravplass, og igjen en usikkerhet hos Tiril. Oliver gir ikke opp i selv om Tiril inviterer til å komme seg hjem og vekk fra det ukjente. De viser heltemot i møte med det ukjente (2A og 3A).</p> <p>Konfliktopptrappingen fortsetter.</p> <p>Oliver og Tiril har nå flere spor, eller «deler», som de har til rådighet for å skape en helhet. Sporene de oppdager er uforståelige for øyeblikket men de fortsetter å streve etter en sannhet som vil gi de forståelse av «delene». Vi har en anelse om at sannheten er knyttet til hotellet og utnyttelse av skogen. De setter i gang handlinger på egen hånd mot å løse et mysterium, eller finne en helhet</p>

	<p>knyttet til de nye hendelsene som inntreffer. En hermeneutisk prosess hvor de stadig kommer nærmere sannheten gjennom å tolke delene (5A).</p>
<p>Kapittel 7</p> <p>De følger etter mannen for å finne ut av hva han holder på med. Oliver undersøker fotsporene og ser at det er de samme som på stien tidligere. Tiril finner trefliser på bakken foran et tre. De kom fra et hull på trestammen. Mannen har boret i treet.</p> <p>De følger fotsporene og Oliver finner en flaskekork. De undersøker den og tror det står Glysoft eller noe lignende. Tiril lukter på den. Tiril får en ide og lukter på hullet i trestammen. Det lukter det samme. Oliver ser nærmere på korken og finner ut at det er Glyfosat. Et søk på nettet sier at det er gift.</p>	<p>Oliver og Tiril kommer nærmere og nærmere løsningen på mysteriet. De mistenker også mannen for å være en del av ondskapen. De begynner å nærme seg en tydelig motstander. Det uforståelige oppklares etter deres handling og evaluering av hendelsene (2A og 5A).</p>
<p>Kapittel 8</p> <p>Tiril stikker en pinne i hullet som det drypper av når hun tar den ut. Det luker det samme som korken.</p> <p>Oliver leser videre om glysofat og finner ut at det dreper planter. Mannen dreper trærne. De kommer ikke på noen fornuftig forklaring for hvorfor noen vil gjøre noe slikt. Opp mot åsen ser Tiril hotellet som snart er ferdigbygd. Kanskje hotellet har noe med saken å gjøre? Hvorfor skulle de ha lyst til å felle trærne? Det er tre etasjer høyt og sola glitrer i de store vinduene. Tiril har en teori om at det er på grunn av utsikten at hotellet vil felle trærne. Trærne sto i veien for utsikten mot havet. Det er derfor de høyeste er felt. De bestemmer seg for å gå opp mot hotellet.</p> <p>De går opp til terrassen og ser at utsikten er fantastisk. Det var bare noen få trær igjen som</p>	<p>De nærmer seg hva en kan karakterisere som en tydelig motstander. Problemet er at trærne i urskogen dør, og de søker å finne de skyldige for å stoppe ulovlighetene. De nærmer seg kilden til problemet (2A og 3A).</p> <p>Tiril har nå introdusert en ny helhet etter evalueringen av de tidligere hendelsene. Denne nye helheten er at hotellet dreper trærne for bedre utsikt. Dette er nå utgangspunktet deres å fortolke de nye hendelsene i (5A).</p>

<p>sperret for å se hele byen Elvestad. Mørke skyer kommer drivende inn fra havet, og uværet tar seg opp.</p> <p>Oliver spør en snekker om hvor den som bestemmer er. Snekkeren sier at det er hotelldirektøren Reidun Toppen og at hun kommer snart. Tiril ser mannen fra skogen borte ved heisekrana.</p>	<p>Oliver viser her at han har tolket og evaluert hendelsene som har forekommet opp mot det de tenker er mysteriets sannhet. Han spør snekkeren på eget initiativ som skal ta de i retning mot deres mål (5A).</p>
<p>Kapittel 9</p> <p>Tiril dro med seg Oliver raskt bak en plankestabel. De spioner på mannen som går til en søppelcontainer og kaster det Tiril og Oliver oppfatter som tomme giftflasker. Det kommer en stor svart bil kjørende inn mot inngangen. En dame går ut av bilen og det må være hotelldirektøren. Oliver løper bort mot søppelcontaineren for å komme nærmere og filme der som skjer. Direktøren så sint ut og pekte med fingeren mens mannen slo ut med armene og ristet på hodet. Til slutt går direktøren inn og mannen tar med seg ryggsekken og setter seg i en varebil. Oliver skriver ned bilnummeret før den forsvant. De vender tilbake til kontoret for å høre på opptaket.</p>	<p>Hva/hvem som er motstanderen og kilden til anomalien (døde trær i urskogen) virker det som om Tiril og Oliver har funnet (2A). De arbeider fortsatt iherdig og målrettet mot å løse mysteriet.</p>
<p>Kapittel 10</p> <p>De er tilbake på kontoret og lytter til opptaket. Hotelldirektøren klager over at mannen ikke er ferdig. Han skulle vært ferdig for lenge siden. Direktøren understreker at Hotell Panorama må ha utsikt for å leve etter forventningene, og at de trærne står i veien. Direktøren sier at han ikke får penger før jobben er utført. Mannen sier at han mistenker at noen unger så han der nede, og at det</p>	<p>De har nå funnet motstanderen. Det er hotelldirektøren som er den skyldige i ødeleggelsen av urskogen. Oliver og Tiril nærmer seg nå en konfrontasjon og avsluttende kamp mot hun og en løsning på utfordringen (2A og 3A).</p>

<p>ville være dumt om noen fra Naturoppsynet skulle begynne å undersøke. Damen fnyser og er ikke redd For Robertson i Naturoppsynet da de ikke kan bevise hvem som har gjort det. De har avslørt dem. Hotelldirektøren har betalt mannen for å ødelegge skogen. Naturoppsynet må være et slags naturpoliti sier Oliver. De søker etter Naturoppsynet, finner adressen og reiser. Oliver noterer seg navnet Robertson på veien bort.</p>	<p>Igjen utnytter Tiril og Oliver evaluering av nye spor til å sette i gang nye handlinger som tar de nærmere sannheten (5A).</p>
<p>Kapittel 11</p> <p>De ankommer Naturoppsynet, og inviteres inn mens Dina Robertson studerer en trestokk. Oliver forklarer, at flere trær i Svartskog dør på grunn av forgiftning av stoffet glyfostat. Oliver viser bilder på mobilen av trærne. Tiril skyter inn at dette er for å bedre utsikten for hotellet. Robertson spør om det er Hotell Panorama de snakker om, som Oliver bekrefter. Dina Robertson finner frem papirer og sier at hun mottok en søknad om å felle trær i Svartskog, men den fikk hun ikke innvilget. Nettopp fordi det er urskog bekrefter Robertson. Robertson spør videre om hvordan de vet at det er de med sikkerhet. Oliver forklarer korken de fant i skogen, og at de så han kaste giftflaskene i søppelet seinere. Deretter spiller Oliver av opptaket. Dina Robertson kjenner mannen fra skogen, Kurt Jensen. Dette er ikke bra sier hun, og spør om de kan vise hun hvor giftflaskene ble kastet.</p>	<p>Oliver og Tiril sin handlekraft viser seg her å være av interesse for Naturoppsynet. Naturoppsynet er et tilsyn som har som oppdrag å ta vare på naturen. Urskogen som er skadd er fredet og har en historisk og hellig verdi. Dette er Oliver og Tiril med på opprettholde. Deres heltemot er slik knyttet til samfunnet og noe større enn bare seg selv. Bevaringen av den historiske fortiden og fremtiden til urskogen. Dina Robertson er også en representant for de voksne og samt et bredt samfunnsorgan som har et viktig samfunnsoppdrag. Det at hun anerkjenner deres arbeid bekrefter deres handlingers samfunnsverdi (4A).</p>
<p>Kapittel 12</p> <p>I Dina Robertson sin bil kjører de opp til hotellet. Reidun Toppen og Kurt Jensen er i gang med å henge opp en plakat hvor det står «åpner snart».</p>	<p>Den skyldige i å ødelegge naturen er nå både gjort skyldig ved Oliver og Tiril sine beviser, men også blitt straffet av naturen selv. Som en naturlov har skogen med de dype, langstrakte og sterke røttene</p>

<p>Dina Robertson konfronterer de og sier at dere ikke burde tatt liv av trærne. Toppen avviser og sier at hun ikke aner hva hun snakker om. «Dere har forgiftet trærne,» sier Oliver. Reidun Toppen ler og sier at de ikke har noe bevis. Oliver skal til å ta frem opptaket for å vise bevisene for at de har gjort det, men blir avbrutt av en rullende lyd nede fra åssiden. Det buldrer og hele bakken rister. Jordras roper Dina Robertson. Steiner, jord, busker og trestubber raser nedover lia. Alle kommer seg unna utenom Reidun Toppen som blir stående. Tiril og Oliver må dra henne inn i sikkerhet. Hotellet mister stadig mindre grunn og stå på. Dina Robertson forklarer at det er røttene til trærne som holder jorda på plass. Røttene kryper langt nedover og bortover i bakken. De fletter seg inn i hverandre, og når de dør er det ingenting som holder fast i jorda lenger. Til slutt faller heisekrana ned på hotellet. Raset ga seg, men hotellet så ikke ut til å kunne reddes. Hotellet til Reidun Toppen var ødelagt men det var hennes egen skyld.</p>	<p>klundret det til for de som ikke følger lovverket. Det gode seirer til slutt, og de lovbrysterne taper. Rekken av utfordringer og problemer som Detektivene har stått i mot kuliminerer i denne scenen. Mysteriet om hvem som står bak ødeleggelsen av urskogen er løst, og rettferdigheten har seiret (2A).</p> <p>At Oliver og Tiril er på det «gode» sitt lag kommer også frem ved at han redder hotelldirektøren fra jordrasen. Deres nestekjærlighet gjelder også for de onde også. De er slik knyttet til en større bredde av samfunnslagene. De er ikke kun ute etter å knuse motstanderen, men har som mål å utøve rettferdighet samt ta vare på menneskeverdet (4A).</p> <p>Dina Robertson sin forklaring av årsaken til jordrasen understreker også viktigheten av å spille på naturens lag. I dagens natur- og klimabevisste kultur er også å ta vare på naturen å ta vare på mennesket. Det moralske ansvaret Oliver og Tiril tar ovenfor behandlingen av urskogen setter heltene inn i en større helhet enn kun den nåtidige eksistensen (4A).</p>
<p>Kapittel 13</p> <p>De er nå trygge tilbake på kontoret. Oliver gjør slik Dina Robertson gjorde på sitt kontor når de kom dit, teller årringene på en vedkubbe. Tiril fortsetter og lese i boka si. Tiril forundrer seg over at de tre kjeksene som lå på bordet før de dro ikke var forsvunnet. De oppdager at noen småfugler har forsynt seg av kjeksene de la på tallerkenen.</p>	<p>De vender tilbake til der fortellingen startet. Reisen i det ukjente er ferdig. Humoren indikerer at de nå er trygge (1A).</p>

<p>Fuglenes fotspor finner de på et ark ved siden av tallerkenen. De ler også sier Oliver at de har jammen løst tre saker denne dagen. «For det første: hvorfor fuglene ikke synger i Svartskog. For det andre: hvem som forgiftet trærne. Og for det tredje: hvem som har spist kjeksene.» Alle gode ting er tre svarer Tiril smilende.</p>	
--	--

2. Analyse av Søster

<p>Høgt gras (s, 5-10)</p> <p>Vi møter hovedkarakteren kalt «han» som står og ser utover fjorden en tidlig morgen. Det er ingen båter ute på fjorden, og heller ingen andre våkne, «berre han og heile verda var no vaken, tenkte han» (Fosse, 2000, s. 5). Han forundrer seg over at det ikke er flere som er våkne på en så flott morgen. Han lurert også på hva det er han skal finne på denne dagen for han kjeder seg. Han går mot gresstrå som er høyere enn ham selv. Han legger seg ned og ser opp mot den blå himmelen, med gresstrå som delen den opp. Han ligger og puster rolig og føler seg som en bølge som slår frem og tilbake mot fjera.</p>	<p>Som første kapittel kan dette stedet og denne tilstanden han oppnår alene være det trygge rommet han vender tilbake til i slutten av fortellingen (1A eller 1B).</p> <p>Vi blir introdusert til karakterens kjedsomhet en tidlig sommermorgen. Det er ikke et prosjekt som det handles mot, og vi vet ikke hva målet for handlingene er (2B).</p> <p>Handlingen domineres av karakterens tanker. Handlingene han utfører er å gå ned mot gresset, legge seg ned og se opp mot himmelen. Det indre livet får en betydelig plass i første kapittel (3B og 4B).</p>
<p>Ikkje gråte (s 11-12)</p> <p>Mora har blitt sint fordi han hadde gått ned til gresset og sett på himmelen og havet. Han forstår ikke hvorfor mora ble redd. Mora drar han hardt i armen så det gjør vondt, men han skulle ikke gråte fordi han hadde sett på fjorden og himmelen og et gresstrå som så ut som noen tråder.</p>	<p>Det nye i handlingen er mora som reagerer på at han var våken før de andre. Han velger å ikke gråte selv om det gjør vondt. Hva som er målet med å velge og ikke gråte er ikke lett å knytte til det ytre handlingsrom. Det kan handle om noe indre hos karakteren (2B).</p> <p>Det at mora drar ham i armen og blir sint er ikke forventet og er slik å tolke som en anomali for</p>

	<p>karakteren. Fremfor at karakteren løser konflikten gjennom handling, er det de indre reaksjonene som kommer i fokus (3B)</p>
<p>Slåmaskinen (s, 13-14)</p> <p>En slåmaskin beskrives i detalj og den blir styrt av en mann i bar overkropp. Det høye gresset blir slått, og det rister i han mens han står som jorda der han står og ser på slåmaskinen vræle bortetter bakken.</p>	<p>Det er skildringer og ingen ytre handling hos karakteren. Han ser på slåmaskinen og det er ingen utfordringer eller prosjekter som karakteren jobber mot som kommer tydelig frem. En trent leser kan kanskje se dette i sammenheng med kjedsomheten nevnt i starten av boken (2B).</p> <p>Det er ikke introdusert en helhet eller sannhet enda som karakteren skal finne gjennom å handle og evaluere (5A eller 5B).</p>
<p>Gå ein stad (s, 15-18)</p> <p>Hovedkarakteren (han) får med seg søstera si til å bli med ned til fjæra. Søstera er skeptisk siden mora har sagt at de ikke får lov, men broren tenker at det er greit siden de alltid er der sammen med moren og faren.</p>	<p>Handlingen her dreier seg om han og søstera sin dialog/tanker om de skal gå ned til havet eller ikke. De går ned til slutt. Han ønsker å komme seg vekk fra slåmaskinen. Her har vi en ytre handling som reaksjon på noe han ikke liker. Et håp om å overvinne noe knyttet til slåmaskinen kommer ikke tydelig frem. Det er vanskelig å vite om dette er en konflikt som vil gjenopptas senere i fortellingen, og som skal drive karakterens handlinger videre i fortellingen (2A eller 2B).</p> <p>Vi har en bevegelse ut av hva vi kan tolke som «hjem» i den tredelte fortellingen (1A eller 1B).</p>
<p>Ein mann med stor mage (s, 19-22)</p> <p>De møter en mann med svarte solbriller og stråhatt. Han har en svær mage som begge to ville fått plass i tenker han. Mannen slår ut med armene og sier «så fine og fjonge dei er, og er dei på tur, nei det var da</p>	<p>Det er tydelig at de nå at de befinner seg i det ukjente rommet hvor det uforutsigbare skjer. Søstera kan det tolkes som reagerer med frykt. Gutten også viser en usikkerhet rundt mannen ved at han tenker at magen hans kan romme begge to. Skal han spise de?</p>

<p>kjekt å treffe slikt fintfolk» (2000, s. 9). Søstera tar et fastere grep rundt hånda til broren.</p>	<p>Vi har kanskje en motstander, men ingen tydelige handlingsalternativer for å motvirke det. Vi vet enda ikke om det er en konflikt eller ikke (2A eller 2B, 3A eller 3B).</p>
<p>Fire år og tre år (s, 23-24) Søstera og broren befinner seg nå i stua til den store mannen og de hilser på den lille kona hans. Søstera holder hånda på låret til broren. Kona spør om de får lov til å være ute alene, og han svarer ja.</p>	<p>Fortsatt i det ukjente. Uforutsigbarhet og lite handling fra han eller søstera knyttet til å løse hva som kanskje er en konflikt (1 og 2). Det at de ikke viser evne til å handle kan være et tegn på at karakterene reagerer med frykt og negative følelser i møte med anomalien og ikke handling for å komme seg ut av situasjonen (3B).</p>
<p>Dikking (s, 25) Den store mannen ler høyt i gangen. Han sier at han fant disse to i veikanten på vei til piknik. Kona prikker jenta i magen og sier at det er en fin jente ja.</p>	<p>Fortsatt usikkerhet og uforutsigbart.</p>
<p>Slikt besøk (s, 26-28) Søstera og broren blir servert is og brus. Mannen og kona sier at det er nødvendig når det kommer så fint besøk. Kona spør den store mannen om mora deres Anna kommer. Mannen sier at hun skal komme. Søstera drar i armen til mannen og sier at hun vil til mamma og mannen svarer at hun kommer.</p>	<p>I følge mannen skal mora komme. Karakterene har ikke satt i gan handlinger som følge av hendelsene som forekommer. De er passive og har ingen mål eller sannhet som de skal finne evaluere hendelsene opp mot (5B).</p>
<p>Hand på magen (s, 29-32) Han ligger i senga og føler seg trist og lei på grunn av hendelsene med den store mannen, og at mora ble så sint etterpå når de kom hjem. Mora var hyggelig når hun var i stua til mannen og kona. Hun ble streng og sa de måtte gå rett i seng. Søstera sovner fort og han blir liggende våken og tenke på</p>	<p>På tross av at de har kommet seg vekk fra mannen og kona er det ikke forekommet en endret tilstand hos hovedkarakteren. Han tenker fortsatt mye, og er også lei seg på grunn av mora som kjeftet på han. Konflikten er fortsatt uklar og dermed vanskelig å forutse hvor fortellingen skal hen. Hva som er trygt</p>

<p>båten, sjøen og den store mannen. Også tenker han på slåmaskinen, grasstråene som ligger på bakken og en kjedelig lukt som kommer fra slåmaskinen. Han sier at lukta er kjedelig og søstera legger seg inntil ryggen hans. Han sier at du er lillesøster, og hun sier du er storebror.</p>	<p>(hjem) og hva som er ikke trygt (borte) forblir uklart (1B).</p>
<p>Kjedelig lukt, igjen (s, 33) Han ser at det gresset som han lå i forrige dagen er klippet ned. Det lukter kjedelig og han tenker raskt gjennom gårdsdagen. Han sier til søstera si at han vil gå til sjøen igjen. Søstera sier at han ikke må. Han svarer «(E)g vil» (2000, s. 33)</p>	<p>Det er ett eller annet som drar han ned mot havet, noe som hittil har skapt konflikt. Hvorfor han stadig vil dit vet vi ikke (2B). Karakteren handler derimot på egenhånd. Hvilket mål han ønsker å oppnå, eller helhet han søker å avdekke er uklart (5B).</p>
<p>I båten (s, 34-39) Han befinner seg nå i en båt som han klarer løse fortøyningen til. I denne prosessen skraper han opp låret. Det blør, det gjør vondt og han blir redd fordi han kommer til å tenke på hvordan han skal klare å komme seg på land igjen. Bølgene slår mot båten, blodet renner nedover låret og sola er så sterk at han må knipe igjen øynene. Så hører han en påhengsmotor. Lyden gjør vondt som såret på låret. Alt er vondt. Han forsøker å begynne å ro, men mister åra da han slipper årene for å løsne et tau bak i båten.</p>	<p>Han har nå kommet seg ned til havet. Dit han ville. Han setter seg igjen i en kinkig situasjon. Han blir redd for det som har skjedd. Hvorfor han har endt opp her, og hva som er den underliggende konflikten i fortellingen er heller ikke tydelig her (2B). Tanker og følelser får også en plass her som karakterens reaksjon på hendelsen (3B).</p>
<p>Innestenging (s, 40-43) Han har nå blitt innestengt fordi han alltid gjør farlige ting, som å gå over veien hvor han kan bli påkjørt, og ned til havet hvor han kan drukne sier mora. Han ser resten av familien sitte utenfor i sola. Han er aleine og han klarer ikke dette tenker han.</p>	<p>Han reagerer sterkt på å bli låst inne og havner igjen i fare. Det kan virke som om han handler for å komme seg ut av en ikke ønskelig situasjon. Forsøket på å løse problemet virker mot sin hensikt, og setter han i en ny ugunstig situasjon (2B).</p>

<p>Han slår av all kraft mot vindusruta til blodet spruter. Han gjort noe galt tenker han og legger seg i senga mens blodet spruter ut.</p>	<p>Handlingen til karakteren er drevet av dens indre verden. Det er ikke krav stilt fra den sosiale verden som setter i gang handlingen, men hans følelser (3B og 4B).</p> <p>Han evner heller ikke selv å komme seg ut av utfordringer som oppstår på egen hånd. Det gjelder både båtturen og når han skader hånden. Subjektet blir ikke fremstilt som selvstendig og handlekraftig (5B).</p>
<p>Ein grei doktor (s, 44-46)</p> <p>En grei doktor gir han brus, snakker rolig og syr hånda hans. Hjemme igjen vil mora gi ham brus og pølse. Selv om han ikke har lyst på sier han ja siden mora prøver å være snill. Drikke brus gikk greit men pølsa var vanskeligere.</p>	<p>Selv om det gikk greit hos doktoren og at mora er snill med ham er det ikke tydelig at han er helt fornøyd. At han har ikke lyst på noen ting, og at han ikke karer å spise pølsa kan tolkes som at han ikke har løst opp i konflikten. Hva som er konflikt, eller om det er en konflikt er fortsatt utydelig, og i såfall knyttet til det indre livet til karakteren (2B).</p>
<p>Vaskebalje (s, 47-49)</p> <p>Han sitter i en vaskebalje og leker med en båt. Søstera plasker i vannet. Mora kommer for å vaske søstera og han sitt hår. Han sier at søstera skal vaskes først.</p>	<p>Ikke noe nytt og ingen tilknytning til andre deler av fortellingen.</p>
<p>Pusten hennar (s, 50-51)</p> <p>Han ligger med søstera si i senga og tenker på vindusruta i ytterdøra som nå er knust, men som faren skal sette inn ny ruta på i morgen. Han ser mot søstera som puster jevnt. Hun puster som bølgene tenker han, og at han er storebror og hun er lillesøster.</p>	<p>Vi tar del i tankene til karakteren. Ikke målrettet ytre handling (3B).</p>
<p>Heilt åleine (s, 52-54)</p>	

<p>Foreldra har fått besøk av mannen med den store magen og kona. Mora forteller om da han var to år og ei vennine av henne tok han til brystet og han spurte om hun hadde rompa si der oppe. Alle sammen ler. Hvorfor ler alle så mye. Hvorfor ler mora. Hvorfor er han så aleine? Hvorfor gjør det så vondt i hånda hans? Sluttscenen fortsetter og avslutter slik:</p> <p><i>«Han kjenner at augo blir våte. Han kjenner seg så åleine. Han legg den friske handa si bort på kjaken til søster og han kjenner seg heilt åleine. Han kjem alltid til å måtte vere heilt åleine, tenkjer han og så legg han hovudet sitt ned på skuldra til søster og ho legg armen sin på magen hans. Han er alltid åleine, tenkjer han og lytter til pusten frå søster, att og fram, som bølgiene, som grasstrået der i vinden, att og fram, alt att og fram som bølgiene åleine som bølgiene»</i> (2000, s. 53-54)</p>	<p>Det er følelseslivet til karakteren som er i fokus i slutten av fortellingen. Det som er problemet i denne fortellingen forstår vi nå kan ha noe med ensomheten hovedpersonen opplever. Denne «anomalien», eller utfordringen, blir ikke løst av hovedkarakteren. Fortellingen dreier seg om beskrivelsen av et problem, fremfor en oppreisning fra det (3B).</p>
--	--

3. Analyse av paratekster

3.1 Prisvinnere

<p><i>Alice svømmer ikke</i> av Torun Lian (2016) vant både Litteraturprisen og Illustrasjonsprisen under Kulturdepartementets utdeling av priser for barne- og ungdomslitteratur for 2016.</p>	<p>I denne boken møter vi ei jente som ikke kan svømme, og heller ikke ønsker å ta dette steget. Foreldrene har bestemt at hun skal lære det. Parateksten peker mot at det indre livet vil ha en viktig faktor for handlingen. Det er konflikten mellom jentas frykt, og foreldrenes ønske om at hun skal lære seg svømme. Det er en tydelig konflikt som kan løses. Dette tyder på at det kan ende godt.</p>
---	---

	<p>Konfliktløsingen knytter derimot ikke subjektet til et høyere gode eller et kollektivt problem.</p> <p>Boken har med seg karakteristikker fra både progressiv og regressiv fortelling, og jeg stiller den i en mellomposisjon.</p>
<p><i>Snillionen</i> av Arnfinn Kolderud (2017) vant Litteraturprisen i 2017.</p>	<p>Parateksten fremstiller en humoristisk fortelling. Det tyder på at handlingen er drevet av det ytre handlingsliv, og en tydelig konflikt som hovedpersonene ønsker å løse. At fortellingen ender tilnærmet godt virker sannsynlig. Parateksten åpner også opp for at hovedpersonene kan ha en positiv innvirkning på samfunnet. Men det er ikke et kollektivt problem de løser, og deres handlinger har ingen katastrofale konsekvenser.</p> <p>Det virker som en trygg fortelling hvor ting vil falle på plass. Den kan være tradisjonelt tredelt, men ikke nødvendigvis inneha det typisk heltemytiske som en finner i fantasy og eventyr sjangeren. Den skårer nærmest en progressiv fortelling.</p>
<p>Spenningsfylte <i>Apollo</i> av Bjørn Ingvaldsen (2018) vant Litteraturprisen i 2018.</p>	<p>Den handler om en gutt som bevitner sin bestefars fortid som er sammenflettet med store historiske begivenheter. Dette er en bok preget av mye ytre handling. Det er lite som tyder på at det er indre følelser som driver handlingen. Den virker trygg og ender godt til slutt. Fortellingen mangler en oppofrelse fra hovedkarakteren for et kollektiv. Den skårer nærmere en progressiv fortelling.</p>
<p><i>Buff</i> by er talentfull – en selvbiografi forfattet av Ingeborg Arvola (2019) vant Litteraturprisen i 2019.</p>	<p>Dette er en fortelling om en mindre talentfull jente som vil finne ut av hva hun er god i. Det peker mot mye ytre handling, men denne svakheten og</p>

	<p>utenforskapet kan også tyde på at det indre livet til karakteren preger tematikken. Fortellingen ender godt til slutt på tross av konfliktene de møter.</p> <p>Boken mangler en tilknytning mellom subjekt og kollektiv som følge av problemløsingen.</p> <p>Den skårer nærmest en progressiv fortelling.</p>
<p>I 2020 vant <i>Jeg er Leona</i> skrevet av Line Baugstø Litteraturprisen.</p>	<p>Boken handler om Leona som er født i en guttekropp. Denne boken dreier seg i stor grad om menneskets indre liv. Det er følelser og tanker som står i hovedfokus, og som også driver handlingen.</p> <p>Parateksten peker også mot at hovedkarakteren står ovenfor en ytre konflikt som må løses. Det peker ikke mot en oppofrelse for kollektive problemer.</p> <p>Denne boken vil jeg sette i en mellomposisjon til en progressiv og regressiv fortelling.</p>

3.2 Bestselgere

<p>Bokserien <i>Amulletten</i> skrevet av Kaza Kibuishi er en bokserie som viser seg å selge godt jevnt over flere år.</p>	<p>I <i>Steinvokteren</i> (2015) står hovedkarakterene ovenfor alvorlige utfordringer knyttet til liv og død. Et skremmende blekksprutlignende monster fanger deres mor. De må begi seg ut på en farefull og dramatisk ekspedisjon for å redde moren. Det er tydelig hva som er det gode og onde, og det gode seirer gjennom ytre handlingsalternativer og heltomot. Det er vanskelig å si om konfrontasjonen av det onde medfører et gode for kulturen, eller om det kun redder moren.</p> <p>Den ser ut til å treffe alle kriterier for en progressiv fortelling.</p>
--	---

<p>Bokserien <i>William Wenton</i> av Bobbie Peers.</p>	<p>I <i>Apokalypsegeneratoren</i> (2018) møter vi William og Iscia som sendes til Sahara for å hjelpe Avdelingen for Umulig Arkeologi med en utgraving. En stor mystisk kule har landet midt i ørkenen, og bare William kan løse koden som åpner den. Men hva skjer hvis han klarer det? Vil det utløse en katastrofe? I denne boken møter vi to aktører som står ovenfor livsavgjørende problemer. Det er snakk om utslettelse av hele kloden, og det er deres handlinger som vil redde verdenen.</p> <p>Den ser ut til å treffe alle kriterier for en progressiv fortelling.</p>
<p>Bokserien <i>Nordlys</i> av Malin Falch.</p>	<p><i>Kråkesøstrene</i> av Malin Falch (Falch, 2020) er en av bøkene i bokserien <i>Nordlys</i> som selger godt.</p> <p>Leseren blir i denne boken dratt inn i et parallelt magisk univers hvor andre type skapninger og folkeslag finnes.</p> <p>Hovedkarakteren Sonja er opprinnelige fra den virkelige verden. Sonja oppdager at deres tilsynelatende gode leder skjuler en mørk hemmelighet. Det er tydelig hvem som er onde og gode, og overvinnelsen av det onde vil skape et tryggere samfunn.</p> <p>Dette er hovedkarakterens prosjekt.</p> <p>Den ser ut til å treffe alle kriterier for en progressiv fortelling.</p>